

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hugo Matthiessens Bornholm

September 1922

Ann Vibeke Knudsen & Niels-Holger Larsen

Hugo Matthiessens Bornholm

Ann Vibeke Knudsen & Niels-Holger Larsen

Hugo Matthiessens Bornholm

Fotograferet september 1922

I skriftrækken

Hugo Matthiessens Danmark

Ved Bornholms Historiske Samfund & Forlaget Hikuin

2010

Ann Vibeke Knudsen & Niels-Holger Larsen:
Hugo Matthiessens Bornholm
Fotograferet september 1922

Er udgivet af

Bornholms Historiske Samfund

og

Forlaget Hikuin, Moesgård Allé, 8270 Højbjerg

Produktion: Hakon Holm Grafisk, Rønne

Tilrettelæggelse: Ann Vibeke Knudsen & Niels-Holger Larsen

Bornholms Historiske Samfund ISBN 978-87-87042-05-5

Forlaget Hikuin ISBN 978-87-90814-63-2

Printed in Denmark 2010

Forfatterne ønsker at takke øens lokalarkiver og byforeninger for uvurderlig hjælp i forbindelse med stedfæstelsen og beskrivelsen af Hugo Matthiessens billeder:

Hasle Egnens Lokalhistorie, Richardt Vang-Olsen

Allinge-Sandvig Byforening, Anders Koefoed Larsen

Gudhjem Lokalarkiv, Gudhjem Museum, Svend Torben Jensen

Byforeningen Svaneke's Venner, Flemming Larsen

Nexo og Omegns Museumsforening, Erik Gornitzka og Niels Aakjær

Aakirkeby Forenings Lokalarkiv, Preben Kofoed

Skulle der alligevel have indsnæget sig unøjagtigheder i teksten skyldes dette udelukkende forfatterne, som med taknemmelighed modtager kommentarer.

Forsiden viser: Sandlinien 1, Sandvig, foto 6, Sandvig.

Bagsiden viser: Købmand Rønnes Gård i Rønne, foto 59 og 60, Rønne.

Kortene i bogen er fra Trap Danmark 1921 bortset fra Gudhjemkortet, der er tegnet af arkitekt K. Thorsen o. 1940 og benyttet i Turistguider fra Bornholm.

Bornholmerkortet er fra P. Haubergs »Bornholm«, ny udgave o. 1918.

De nye kort er fremskaffet med velvillig hjælp fra Bornholms Regionskommune og © Kort & Matrikelstyrelsen (501).

Indhold

Forord	7
Hugo Matthiessen og købstadsfotograferingerne	9
Hugo Matthiessens Nellerødkamera	13
Købstadsfotograferingens forløb 1913-1922	14
»Gamle Huse, gamle Gader, gamle Byer. Og en smuk Kompliment til de bornholmske« interview med Hugo Matthiessen	17
Litteratur	25
Hugo Matthiessens fotografier	28
Rønne	28
Hasle	98
Sandvig-Allinge	108
Gudhjem	136
Svaneke	148
Nexø	184
Aakirkeby	218
Hugo Matthiessens Danmark	231

Hugo Matthiessen på arbejde. Han fotograferer med sit »Nellerødkamera« på Williamsborg ved Vejle 6. august 1949. Foto: Harald Langberg, kollega og også museumsinspektør på Nationalmuseet.

Forord

Hugo Matthiessen var ikke hvem som helst. Et var, at han var inspektøren fra Nationalmuseet, der i 1913 fik til opgave at gennemfotografere alle købstæder i Danmark. Noget andet, at han var en succesrig forfatter med et omfattende forfatterskab bag sig – allerede i en ung alder. Han var også en original personlighed. Arbejdsom, sirlig, pedantisk, en stor æstet, også ganske excentrisk, som det fremgår af samtidige kilder og beretninger om Hugo Matthiessen. At han så på historien med en »kunstners væsen« og at han var en »krønikeskriver uden mage« var datidens egen vurdering.

Heldigvis besøgte han også Bornholm i 1922 – sidste destination på den store odysse, og lykkeligvis optog han en række fremragende billeder fra de bornholmske byer. Han var færdig med at fotografere Hasle i begyndelsen af oktober måned og gav da et interview til Bornholms Tidende, som ganske godt tegner et billede af den vidende herre fra Nationalmuseet. Interviewet bringes her i bogen. Billederne han optog har siden da befundet sig på Nationalmuseet, sammen med de tusindvis af billeder fra resten af Danmark, som han havde taget i årene forud. Udvalgte billeder fra Rønne, Sandvig og Svaneke og nogle få fra Nexø, er blevet brugt i forskellige sammenhænge, de øvrige er ukendte. Samme billede tegner sig for resten af landet. Jens Velle, forlaget Hikuin, påtog sig derfor i 1987 at være tovholder på et projekt, der har til formål at publicere billederne by for by. Forlaget Hikuin har siden udgivet en stribe bøger om købstæderne, »Hugo Matthiessens Danmark«. I skrivende stund er der udgivet 16 bind, Bornholm bliver bind 17 i rækken. Læs mere på www.hikuin.dk og se s. 231.

Forfatterne til denne publikation har valgt at supplere Hugo Matthiessens billeder med fyldige tekster. Materialet dertil er hentet fra egne undersøgelser, trykte og utrykte kilder og med hjælp fra de bornholmske byforeninger og arkiver. Med teksterne vil vi godt fortælle om øens historie, lidt af den personalhistorie, der knytter sig til de enkelte ejendomme samt om byggeskikken, dvs. at vi på de enkelte billeder udpeger både traditionelle og mere bemærkelsesværdige detaljer.

Der er i alt 188 billeder i »Hugo Matthiessens Bornholm« og dette bind bliver det mest omfangsrige i Hikuin-serien, idet alle bornholmske købstæder er samlet her inklusive øens største fiskerleje, Gudhjem. Ganske få billeder har det ikke været muligt at identificere, men de er alligevel taget med, fordi de også fortæller om de enkelte byers gamle bygningskultur.

Det er interessant at sammenligne de bornholmske købstæder i 1922 med i dag. Selv om Rønne og Nexø blev bombet i 1945, fremstår disse to byer stadig med meget, velbevaret gammelt byggeri. Svaneke er uden sammenligning den bedst bevarede by. Udviklingen med jernbanen nåede ikke til byen, det gjorde til gengæld en håndfuld mennesker, der gennem de seneste 50 år har gjort en enestående indsats for bevaring af Svaneke. Også i Sandvig og Allinge er der stadig fine gamle bymiljøer. Aakirkeby, Gudhjem og især Hasle er de byer, hvor forandringen har været størst. Det på trods af, at jernbanen aldrig kom til Hasle!

Billederne giver ikke et sandfærdigt indtryk af helhederne, for Hugo Matthiessen udsøgte særlige, gamle og idylliske miljøer, hvilket også var fotograferingens formål. Han undgik, som vi kan se, de mange nye grundmurede huse, menneskene og bilerne, som selvfølgelig også prægede bybillederne dengang.

Vi er glade for, at vi i samarbejde med Nationalmuseet, som har stillet billedmaterialet til rådighed, og Jens Vellev, Forlaget Hikuin, kan præsentere denne overdådighed af fine, gamle billeder fra Bornholm til forhåbentlig rigtig mange menneskers glæde.

Ann Vibeke Knudsen og Niels-Holger Larsen

8. oktober 2010

Hugo Matthiessen og købstadsfotograferingerne

Som det sidste sted i Danmark fotograferede museumsinspektør Hugo Matthiessen de bornholmske byers gamle huse i 1922. Han havde da igennem næsten ti år fotograferet danske købstæders gamle bygninger. Det blev til et meget stort antal negativer, som i dag opbevares på Nationalmuseet. På Bornholm fotograferede han knap 200 motiver.

Hugo Matthiessen blev født i Fredericia i 1881. Efter studentereksamen i 1901 flyttede han til København, hvor han blev immatrikuleret på Københavns Universitet. Han blev i København resten af sit liv, og døde der i 1957.

I 1909 afsluttede Hugo Matthiessen sit speciale på universitetet, *Danmarks Historie 1497-1596*. Som nyuddannet historiker blev han i 1910 tilknyttet Nationalmuseets 2. Afdeling, Danmarks Middelalder. Året efter blev han ansat som museumsassistent, og efterhånden avancerede han til museumsinspektør, en stilling han varetog til han gik på pension i 1949. Om Hugo Matthiessens liv og virke kan man læse videre i Anders Linde-Laursens bog »Hugo Matthiessens Kulturhistorie«, udgivet af Forlaget Hikuin i 1989.

Hugo Matthiessens »epitafium«, tegnet af kollegaen Aage Roussell til sangen »Mester Hugo«, der blev udgivet i anledning af Hugo Matthiessens afskedsreception på Nationalmuseet 18. december 1949. »Mester Hugo« ses her med sin uundværlige bowlerhat, engle holder hans vandrestok og fotografiapparat. Imellem dem ses en »galgefugl«. Det er en henvisning til hans bog »Boddel og Galgefugl«, den første bog der udkom i 1910.

Et af Hugo Matthiessens store interesseområder var de danske købstæders kultur- og arkitekturhistorie. Den interesse kom til at dominere hans museumsindsats. En stor del af vores gamle bykultur var allerede blevet ødelagt ved udviklingen af industrialiseringen i anden halvdel af 1800årene. I 1914 skrev Hugo Matthiessen i tidsskriftet *Fortid og Nutid*, at udviklingen »er gaaet skaanselsløst hen over Resterne af Fortidens skønne gamle Bygninger [der er] jævned med Jorden, og stadig falder mellem Aar og Dag Minde efter Minde om vore Forfædres Liv og Virken. Denne Udvikling med økonomiske Motiver som Drivkraft, lader sig ikke standse.« I artiklen fremfører han også sin plan for systematisk at gennemfotografere alle danske købstæder for at bevare nogle minder om de miljøer, der var ved at forsvinde.

De første fotograferinger foretog Hugo Matthiessen i 1913 i Holbæk og Skælskør. Den samlede plan blev gennemført og afsluttet ni år senere med fotograferingen på Bornholm i 1922. Økonomien til gennemførelse af projektet blev planlagt således, at de enkelte købstæder skulle bevillige et passende bidrag til gennemførelsen efter »Størrelse og Ydeevne«. På Bornholm ved vi, at Rønne Kommune ydede et tilskud. Kommunen modtog senere et sæt kopier af de fotografier, Hugo Matthiessen havde optaget i Rønne. Et udvalg af billederne blev benyttet første gang i bogen *Rønne By og Borgere* af lokalhistorikeren M.K. Zahrtmann. Bogen blev udgivet af Rønne Byråd i 1927.

Fra Bornholm findes der heldigvis et samtidigt interview med Hugo Matthiessen. Det var Bornholms Tidendes chefredaktør siden 1919, Holger Stenbæk, som interesserede sig for projektet – og vist ikke mindst for manden, som han besøgte en sen aften på Dams Hotel i Rønne. Man bragte en forhåndsomtale 22. september 1922, hvori bladet meddelte, at »med Damperen ankom i Morges Magisteren Axel Jensen og Hugo Matthiessen fra Nationalmuseet«. Begge var museumsinspektører på landets kulturhistoriske hovedmuseum og Axel Jensen skulle inspicere Bornholms Museum, medens Hugo Matthiessens opgave var fotograferingen. Det blev senere til to avisartikler 5. og 6. oktober, som giver et udmærket, samtidigt indtryk af den personlighed, Hugo Matthiessen var. I interviewet skildrer han bl.a. sin egen oplevelse af de bornholmske byers karakter.

ad $\frac{447}{19}$.

R O N N E B Y R Å A D

den 11' Februar 1920.

J. Taddel. 14/2.

At Byraadet har bevilget et beløb af 150 kr. til
Dækning af Nationalmuseets Udgifter ved Fotografering
af gamle Bygninger i Ronne, undlader man ikke herved at
meddele under Henvisning til Nationalmuseets benægtelige
Skrivelse af 3' F.M.

Beløbet vil kunne raas tilsendt efter den 1' April

P. N. V.

Niels Nielsen

T i l

N a t i o n a l m u s e e t .

Den socialdemokratiske borgmester Niels Nielsen foranledigede, at der fra Ronnes side blev givet tilskud til Nationalmuseets fotografering af byens huse. Billederne blev siden benyttet i en bog om Ronne af M.K. Zahrtmann, udgivet af Byrådet 1927. Niels Nielsen skrev selv en bog om Ronne i 1959, hvori han også benyttede enkelte af Hugo Matthiessens billeder.

Nellerødkameraet! Det kamera, som Hugo Matthiessen benyttede på sine rejser rundt i landet, var beregnet til glaspladenegativer med målene 12x16,5 cm. Det fine fotoapparat er fremstillet af den i fotokredse højt respekterede kamerabygger, Jens Poul Andersen fra Nellerød på Sjælland. Kameraet findes i dag på Danmarks Fotomuseum i Herning. Foto: Poul Andersen, 1988.

Hugo Matthiessens Nellerødkamera

Når man bladrer Hugo Matthiessens billeder igennem, er man ikke i tvivl om, at man har at gøre med en æstet, et pertentligt menneske og en dygtig fotograf. Han havde et godt øje, når han skulle fange det helt rigtige motiv. Hans æstetik udmøntede sig også på den måde, at han valgte sig et af datidens allerbedste fotografiapparater. Hans fotoapparat er siden fundet frem i Nationalmuseets gemmer, og det viste sig, at det er et danskproduceret kamera, fremstillet af »Nellerødmanden«, landsbysnedker og kamerabygger Jens Poul Andersen, 1844-1935. Han boede det meste af sit liv i Nellerød mellem Hillerød og Helsingør og her havde han en produktion af kameraer, der regnes for den bedste overhovedet i Danmark.

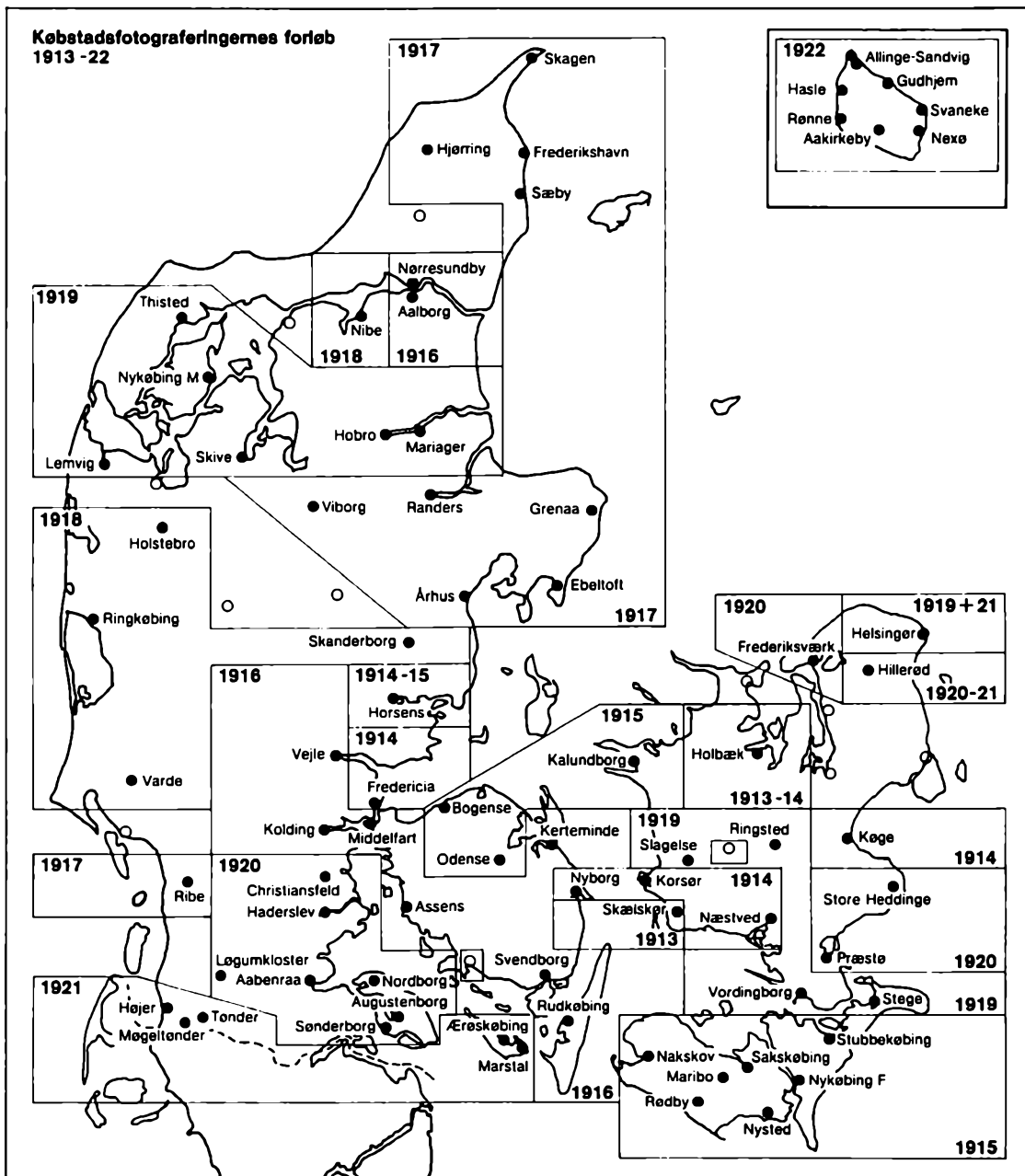
Som ung mand lærte han Peter Lars Petersen at kende. Han var dengang kun en stor dreng og hjalp til hos en fotograf i Hillerød. Da han blev udlært som fotograf i 1883 indgik han samtidig en kontrakt med Jens P. Andersen og blev eneforhandler af hans »Nellerødkameraer«. Samarbejdet skulle vare resten af deres liv.

Peter Lars Petersen blev kgl. hoffotograf i 1901 og kaldte sig derefter Peter Elfeldt. Han var en af Danmarks anerkendte fotografer og en dygtig forretningsmand. Det blev ham, der kom til at formidle de unikke »Nellerødkameraer«, hvis kvalitet ikke kan diskuteres. Og det var et sådant kamera man anskaffede sig til Nationalmuseets og Hugo Matthiessens købstadsfotografering formentlig omkring 1913, da arbejdet blev sat i gang. Kameraet var beregnet til glasplader af størrelsen $4\frac{3}{4} \times 6\frac{1}{2}$ tomme, svarende til 12x16,5 cm. Fotoapparatet har indstemplet et »JPA« og nummeret 290. Hugo Matthiessen brugte apparatet flittigt. Man regner med, at han har eksponeret ca. 10.000 plader med landsbysnedker Jens Poulsen Andersen unikke »Nellerødkamera«!

Købstadsfotograferingens forløb 1913-1922

- 1913 Holbæk, Skælskør
- 1914 Fredericia, Holbæk (fortsat), Horsens, Korsør, Køge, Nyborg, Næstved
- 1915 Bogense, Horsens (fortsat), Kalundborg, Maribo, Nakskov, Nykøbing F, Nysted, Odense, Rødby, Sakskøbing, Stubbekøbing
- 1916 Assens, Hals, Kerteminde, Kolding, Middelfart, Nørresundby, Rudkøbing, Svendborg, Vejle, Aalborg
- 1917 Ebeltoft, Frederikshavn, Grenaa, Hjørring, Randers, Ribe, Skagen, Sæby, Viborg, Århus
- 1918 Holstebro, Nibe, Ringkøbing, Skanderborg, Varde
- 1919 Helsingør, Hobro, Lemvig, Mariager, Nykøbing M, Ringsted, Skive, Slagelse, Stege, Thisted, Vordingborg
- 1920 Augustenborg, Christiansfeld, Frederiksværk, Haderslev, Hillerød, Løgumkloster, Nordborg, Præstø, Store Heddinge, Sønderborg, Aabenraa
- 1921 Helsingør (fortsat), Hillerød (fortsat), Højer, Møgeltønder, Marstal, Tønder, Ærøskøbing
- 1922 Allinge-Sandvig, Gudhjem, Hasle, Nexø, Rønne, Svaneke, Aakirkeby

**Købstadsfotograferingernes forløb
1913 - 22**

*Hugo Matthiessen fotograferer
på godset Williamsborg ved Vejle,
6. august 1949.*

Foto: Harald Langberg.

»Gamle Huse, gamle Gader, gamle Byer. Og en smuk Kompliment til de bornholmske«

*Interview med Kulturhistorikeren Hugo Matthiessen. Bragt i Bornholms Tidende, 5. og 6. oktober 1922.
Journalist, chefredaktør Holger Stenbæk.*

»Forfatteren, Magister Hugo Matthiessen, der i Gaar Aftes rejste tilbage til København efter at have opholdt sig her en 14 Dages Tid, er sikkert – og uden Overdrivelse – eneste nulevende danske Specialist paa sit Felt: Vore gamle Købstæder, Livet i dem og deres Tilblivelseshistorie. Og skønt Magisteren kun er 40 Aar gammel, foreligger der allerede fra hans Haand en anselig Række Værker om dette hans Speciale – og det er Værker, hvor Forfatterens inderlige Kærlighed til Emnet har inspireret ham til at gøre det historiske Stof saa underholdende og anskueligt, at det bliver tilgængeligt for enhver Læser.

Enkelte af Hugo Matthiessens Bøger vil i øvrigt allerede være vore Læsere bekendt.

For dem der kunde ønske at stifte Bekendtskab med flere, anfører vi her en fortegnelse over Bøgerne med Tilføjelse af Udgivelsesaaaret:

»Bøddel og Galgefugl« (1910)

»Natten« (1914)

»Gamle Gader« (1917)

»De Kagstrøgne« (1919)

»Torv og Hærstræde« (1922)

I den første Bog er det Middelalderens Retssystem, som behandles; I »Natten« gives en hel digterisk Skildring af Natten i den middelalderlige By; »De Kagstrøgne« fortæller egentlig selv om sit Emne, og den sidste udkomne Bog »Torv og Hærstræde« skal vi en anden Gang vende tilbage til.¹

¹ Efter 1922 udgav Hugo Matthiessen følgende bøger: »Københavnske Gader« (1924), »Middelalderlige Byer« (1927), »Hærvejen« (1930), »Viborg-Vejle« (1930), »Limfjorden« (1936), »Den sorte Jyde« (1939), »Det gamle Land« (1942), »Snapstinget« (1946), »Fæstning og Fristed« (1950) og »En Greve« (1954) – foruden utallige artikler mm.

*Svaneke Kirkes klokke.
Foto: Hugo Matthiessen
1911.*

Hugo Matthiessen besøgte Bornholm formentlig første gang i 1911. Han havde fået til opgave at fotoregistrere to kirkeklokker, der skulle støbes om. Det var Svaneke og Nexø's klokker, begge var støbt i 1701 af samme klokkestøbere og var nu efter 200 år blevet så sprukne, at de ikke længere kunne bruges. Den gang gav man tilladelse til en sådan omstøbning. Men inden da blev de - heldigvis - fotoregistreret. Klokken i Svaneke blev omstøbt 1913. (Kilde: Danmarks Kirker, Bornholm, Nationalmuseet 1954).

Som en afsluttende Bemærkning til dette Præsentations-Præludium før Interviewet skal vi dog lige tilføje, at Hugo Matthiessen er ansat ved Nationalmuseets 2. Afdeling og at hans Ophold her paa Bornholm – som tidligere omtalt af os – er et Led i det store Arbejde Nationalmuseet begyndte i 1913: En systematisk gennemfotografering af alle Landets Købstæder, i alt 80. I Sandhed et imponerende fotografisk Materiale, der, foretaget som det er med virkelig historisk Kyndighed og kritisk Udvælgelse, maa danne et glimrende Studiemateriale for Nutidens og Eftertidens historiske Forskere – og ikke mindst for vore Arkitekter ...

- hvorfor forsker vi Fortidens Liv?

I en sen Nattetime i forgaars retter vi straks dette Spørgsmaal til Hugo Matthiessen, der elskværdigt har modtaget os paa sit Værelse paa Dams Hotel – skønt han lige træt er ankommet fra Hasle, den sidste By paa hans Rute her paa Øen.

- Det minder om Pilatus' bekendte Spørgsmaal om »Hvad er Sandhed?« svarer Magisteren undvigende og ser noget betænkelig ud – men som indledende Replik, lad gaa – alligevel! Godt, lad os bare med det samme gøre os klart, hvad der faar os Nutidsmennesker til at gaa granskende tilbage i Tiden!

Efter min Mening kan Grundene være to. Enten er det et Flugtforsøg fra Nutiden, som vi kan være utilfreds med og føle os fremmed overfor. Eller ogsaa (eller samtidig) kan det være en i vor Bevidsthed boende Trang til at finde og se det kontinuerlige i Tilværelsen ...

Denne Trang til historisk Forskning kan godt være medfødt – men den kan ogsaa være tilegnet, som f.eks. Natursans saa tidt er det.

Og tilfredsstillers vi saa vor historiske Trang, kommer vi tit at staa friere overfor mange af Nutidens Fænomener og Begivenheder. Det tilsyneladende store bliver smaat – og omvendt – set med det historiske Blik ...

Men lad os nu være praktiske. Jeg har ikke været stort andet paa denne Rejse og har sandelig ikke faaet megen Tid til Filosofering. Dette Apparat (og Magisteren peger paa et sammenpakket Kamera og Stativ, som paa Hotelværelsets Gulv ligger emballeret i Ravndug, parat til Afrejsen) har givet mig nok at bestille. Jeg har herovre i alt taget

*Nexo Kirkes klokke.
Foto: Hugo Matthiessen
1911.*

Også Nexø ønskede, lige som Svaneke Kirke, at omstøbe deres gamle kirkeklokke. De to klokker var begge støbt i 1701 af bronzestøberne Daniel Hinrich Gradener og Arendt Torkuhl. Klokken i Nexø blev omstøbt i 1912. (Kilde: Danmarks Kirker, Bornholm, Nationalmuseet 1954).

200 Billeder af gamle bornholmske Byhuse og Gadepartier

Disse Billeder (i Størrelsen 12 x 16½) er alle vellykkede, jeg har nemlig faaet dem fremkaldt herovre med det samme hos de forskellige Byers Fotografer – for at være paa den sikre Side. Duede et Billede ikke tog jeg det om.

Disse Plader, hvoraf der tages Kopier, er allerede afsendt til Nationalmuseet, hvor de indgaar i dettes store Negativsamling, den tæller i forvejen over 25.000 lignende fotografiske Negativer.

- Og De er tilfreds med Deres Høst?

- Ja, i høj Grad. De bornholmske Byer er saa interessante, idet hver By har sit ejendommelige Fysiognomi!

Jeg har paa et lignende begrænset Omraade – 10 Kvadratmil – aldrig før som her truffet paa saa rig en Afveksling. Naa, noget har jo disse Byer tilfælles, det kan ikke godt være andet, der er f.Eks. den udstrakte Anvendelse af Væggered i Bindingsværks-Hegnsmurene. Disse Væggered er meget sjældne i Danmark.

- Og Magisterens Indtryk af de enkelte Byer?

- Lad os begynde med Rønne. For det første sidder vi nu her – og saa er det Øens uomstridte Hovedstad!

Rønne er en meget malerisk By

Det ved naturligvis Turisterne ikke. De skynder sig bare videre til de »bekendte« Steder for at se Klipper.

Og saa er Rønne dog en overmaade nydelig By – og jeg har jo nok set nogle Stykker danske Byer ellers! – med et virkeligt interessant og smukt Gadebillede, hvor de mange fritstaaende Træer og de mange store Haver bag de lange Væggeredsmure træder saa smukt ind i Gadens Billede.

Husene her er lave og lange og alle med et meget enkelt Bindingsværk med røde Tavler og mørke Bindingsværksstolper. Der er ingen Fodtømmer – hvad der for resten er ejendommeligt for hele Bornholm, og der er meget lidt Fyldetømmer imellem Stolperne. Her i Byen fandt jeg kun et eneste Hus, hvor der var anvendt Renaissance-Afbinding, det er Huset Grønnegade Nr. 4, hvor Skraastivere er anvendt ved Stolpen. Byens ældste Hus! – i hvert fald hvad Bygningsmaaden angaar.

Husene her er alle fra Slutningen af det 18. og 19. Aarhundrede.

De smukkeste er den statelige Empiregaard Amtsgaarden (som særlig har en nydelig Gesims), den Gaard, hvor Bladet »Socialdemokraten« har til Huse i Storegade, den Erichsenske Gaard i Laxegade, Hovedvagten og den lange Gaard lige ved (hvor Dr. Hald bor), den Hoffmannske Gaard (Missions-hotellet) samt Magstræde Nr. 2 og Storegade 37.

En »Kikkenborg«

Paa Store Torv er der endvidere Bygningen, som nu er »Kochs Hotel« – denne gamle Gaard er meget karakteristisk for de gamle danske Søkøbstæder – nemlig med det Udsigtstaarn, den har paa Taget, det er, hvad der kaldes en »Kikkenborg«. I Helsingør er det f. Eks. anvendt. Købmændene og andre brugte dette »Taarn« til at gaa op i for at se ud over Søen efter deres gode Skibe ...

Her i Rønne har saadanne Taarne været anvendt tidligere.

Ja, jeg har saamænd taget i alt 6 Dusin Plader af de Rønne-Huse, saa udmærket fandt jeg dem!

Jeg vil gerne her indføje, at Hr Professor Bidstrup har været mig til stor Hjælp med at vise mig rundt. Gaderne er jo mange i forhold til Byens Indbyggerantal – men mens vi taler om Gaderne, der med deres Snørkler og Sving tager sig glimrende ud baade i Solskin og Regn – og om Natten, naar de faa Lygter er tændt og slet ikke forstyrrer Maaneskinnet! – saa maa jeg sige, at Gadenavnene i Reglen ikke er gamle. De fleste er optaget under stærk Paavirkning fra København.

Jeg gjorde for resten her i Rønne en morsom Opdagelse:

I Dams Hotels Havemur ud til Rosengade saa jeg Sten, der var fra det gamle Sct. Peders Teglværk i Lybæk. De bar nemlig tydeligt Fabriksmærket: Sct. Peders Nøgle. Disse Sten stammer fra omkring Aaret 1600.

Storegade er i øvrigt Kernen i den gamle By. Her laa Middelalderens første Huse.

I Aakirkeby, Hasle, Allinge og Sandvig

er det de store Avlsgaarde som er de dominerende.

Bindingsværket er ellers konstrueret efter det samme System som i Rønne, og Gaardene er ligeledes af samme Alder – nemlig fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede – eller fra 100 til 150 Aar gamle.

Karakteristisk for Hasle er dog de høje Kældere – bestemt af det skraanende Terræn.

I Allinge bemærkede jeg særlig »Hotel Allinge«, med den smukke Facade.

Alle Huse er for resten overmaade velholdte her paa Bornholm, Bornholmerne vil jo helst bo i hver sit Hus, og de pynter sandelig deres Huse! Det maa altid have været Skik her – ellers faa man ikke saa mange velholdte gamle Bygninger. De er alle pyntelige og det giver Byerne saadant et venligt Præg.

De glatte lange Bindingsværksfacader – rolige at skue for Øjet – det er karakteristisk for de bornholmske Byer, særlig for Rønne. I denne By traf jeg saaledes kun ét Hus (i Østergade og et Par Huse fra Hjørnet ved Kirken), hvor en Karnapudbygning fra gammel Tid var bevaret.

En anden By

Neksø har dog et noget andet Præg

igen end f. Eks. Rønne.

I Neksø er Bindingsværket ganske vist i Slægt med Rønne-Gaardenes, ogsaa her er det lange etetages Bygninger, men i Neksø sværger de til de lyse og hvide Tavle – ikke de røde! Og saa ser vi her de mange stablede Sandstensgærder fra Frederiks Stenbrud – de præger Byen.

De bedste Gaarde i Neksø er de to Gaarde nord for Kirken (i Storegade²) samt den saakaldte Jespersenske Gaard, hvor nu Dr. Boesen, den elskværdige Mand, residerer – ikke at forglemme »Stenbrudsgaarden« uden for Byen.

Men medens Neksø ligger lavt, ligger

Svaneke paa et kuperet Terræn,

og det er denne By stærkt præget af.

Gaardene hviler her – ligesom i Hasle – paa en meget høj, grundmuret Sokkel.

Karakteristisk for Svaneke er ogsaa de høje Stentrapper med Jerngelænderne.

Ogsaa her er der Stengærder som præger Bybilledet – men de er af stablet Granit, hvilket igen giver et helt andet Indtryk end det, de stablede Sandstensgærder giver i Neksø.

² Nu Kobmagergade.

Den Siemenske Gaard i Svaneke er meget smuk. Og Købmand Holst's Købmandsgaard – vel at mærke set fra Haven! Og i »Vigen« ligger der et nydeligt Empire-Bindingsværks-Hus med en meget fin Gesims. De øvrige store Gaarde her har ellers et noget ensartet Præg. Terrænet har været det afgørende ligesom i Hasle – hvor vi ogsaa, som allerede nævnt, har den store Sokkel de fleste Steder paa Gaardene.

Ja, dette er i store og grove Træk mine Hovedindtryk af min nu endte Ekspedition i Købstæderne herovre.

Kirkerne har jeg ikke beskæftiget mig med, da de ikke hørte under min Opgave – saaledes slutter her Hugo Matthiessen sin Fremstilling, som vi ovenfor har gengivet i de vigtigste Omrids.

Det er altid morsomt at kigge ind af sine »egne Vindeverrer«, man gaar saa ofte midt inde i alt sit eget med lukkede Øjne og savner for det meste det rette friske og ikke forudindtagne Blik for, hvad der af Ens eget er værdifuldt og ikke værdifuldt.

Derfor bør man ogsaa være et kyndigt Menneske taknemmeligt for Anvisninger, der i den Henseende kan aabne ens Øjne for de Indtryk man selv, saa at sige, har stirret sig helt blind paa – midt i Hverdagslivets Tummerum.

Sine daglige Omgivelser er man ikke altid mest seende overfor – det er desværre en Kendsgerning, selv om den lyder paradoksal.

Vi takker derfor Magisteren for det ret lange Foredrag, som vores Interview efterhaanden viser sig at have udviklet sig til – og ikke mindst for de smukke Ord han har haft at sige os! De falder ganske bestemt i en god Jordbund – thi nægtes kan det ikke, at Beboerne her er mere lokalpatriotiske – og ogsaa mere »rigtig« patriotiske – end noget andet Steds i Danmark«.

Kilder til Hugo Matthiessens Bornholm

Generelt:

Forfatternes egne undersøgelser, Bornholms Museum.

Bornholms vejviser, Rønne 1922.

Objektiv 1994, temanummer: Jens Poul Andersen, 1988-1935, Dansk Fotohistorisk Selskab.

Hansen, Johan, En bornholmsk Haandværkers Erindringer, Rønne 1934.

Hugo Matthiessens Danmark ... , forlaget Hikuin 1987 ff., www.hikuin.dk.

Linde-Laursen, Anders: Hugo Matthiessens Kulturhistorie, Hikuin i 1989.

Trap Danmark, bindet om Bornholm, 1921.

Allinge-Sandvig

Paludan, Julius, Barndoms minder fra Allinge, Bornholmske Samlinger, række I, bd. 13, 1920.

do, Allinge i sommeren 1865, Bornholmske Samlinger, række III, bd. 5, 1991.

Jørgensen, Jens Riis, Huse i Sandvig gennem 200 år, Allinge 1989.

Gudhjem

Tiemroth, Peter, Gudhjem I 9000 år. Fiskerleje – Kunstnerkoloni - Turistmekka, Gudhjem Museum 1997.

Hasle

Thorsen, K., avisartikler, i Bornholms Museum og Bornholms Øarkiv.

Nexø

Egevang, Robert, Nexø, Historiske Huse og Byens Borgere. Købstad i 650 år. Nexø Museum 1995.

Harild, Poul, Nexø Før og Nu, 1. og 2. Samling, Nexø 1984 og 1985, Gornitzkas Bogtrykkeri.

Rønne

Det særlige bygningssyns sekretariat, Bevaringsplan Rønne, 1967.

Egevang, Robert og Viggo Petersen, Gamle huse i Rønne, Rønne 1967.

Egevang, Robert og Johannes Thoms, Rønne Guide til byens historie, Rønne 1995.

Kommuneatlas Rønne, 1990.

Larsen, Niels-Holger, Maric Kofoeds Stiftelse i Rønne, fra Bornholms Museum 1980.

Lyngby, Johannes, Dams Hotels Historie, Bornholmske Samlinger, rk. II, bd. 5, 1971.

Nielsen, Niels, En By vokser til, Rønne 1959.

Rosenkrantz, Palle, Mordet i Vestermarie, København 1902, anden udgave 1914.

Thorsen, K., Rønne Søfarts Historie, Rønne 1939.

Do., Bygningsbeskrivelser fra Rønne, Bornholms Museum og Øarkivet.

Tornhave, Bodil, Lybækkerlængen, fra Bornholms Museum 1982.

Zahrtmann, M.K., Rønne By og Borgere, Rønne 1927.

Svanøke

Egevang, Robert, Svanøke, Historic – Huse – Borgere. Svanøke 2005.

Do., Det gamle Svanøke, Nationalmuseet 1974.

Do. m.fl., Kilder til Svanøkes Bygningshistorie. Nationalmuseet 1969.

Do. m.fl., Bevaringsplan Svanøke. Nationalmuseet 1969.

Do. og Flemming Larsen, Svanøke, Guide til byens Historie. Byforeningen Svanøkes Venner, 1993,

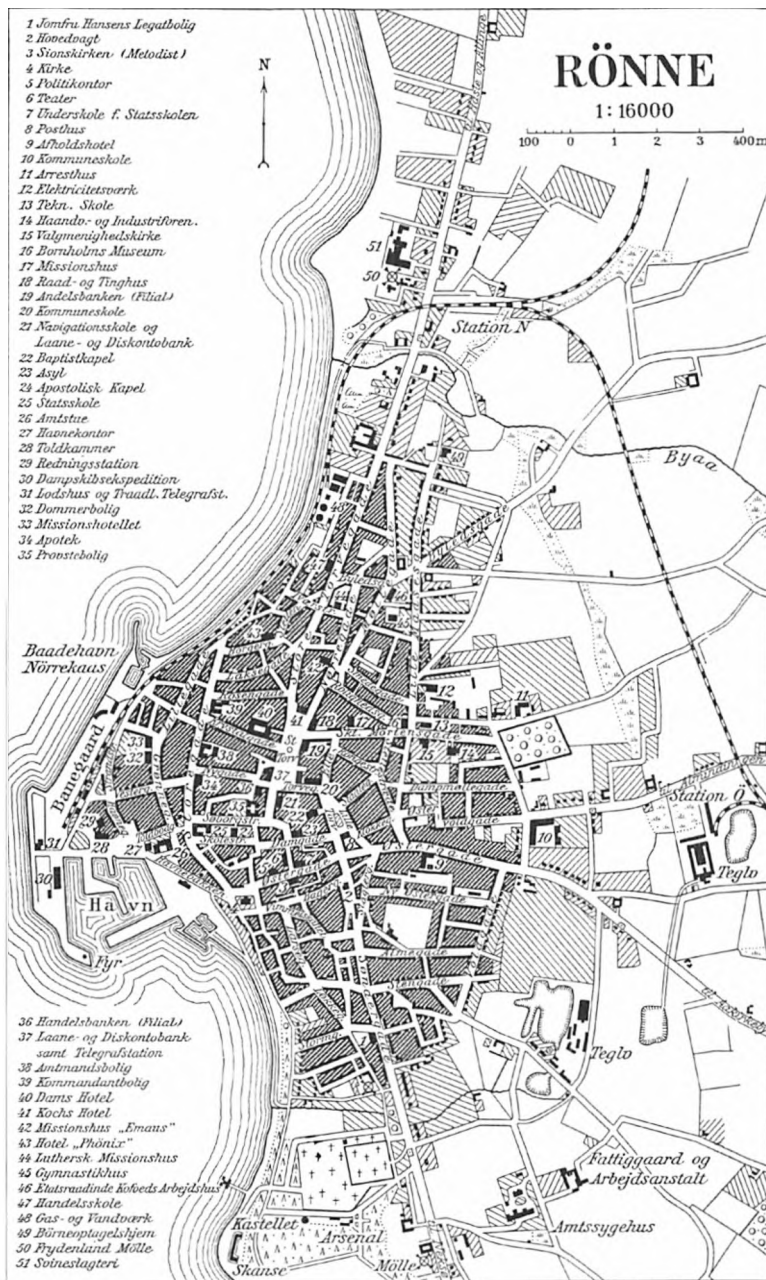
Lind, Th., Svanøke Bys Historie, Svanøke 1955, nyudgave 1986. (Robert Egevang).

Aakirkeby

Dalgas, Vibeke, Tegnestue, Huse i Aakirkeby, Planstyrelsen, Aakirkeby Kommune 1989.

Strejftog i Aakirkebys Historie. Bornholms Historiske Samfund 1996.

Kort over Bornholm fra museumsinspektør Peter Haubergs turistfører, »Bornholm«, genoptryk ca. 1918. På kortet er indtegnet de jernbanelinjer, der i høj grad var med til at styrke og løfte øens økonomiske udvikling. Rønne til Nexø 1900, Rønne til Sandvig 1913 og Aakirkeby til Gudhjem 1916. Jernbanestrækningerne blev lukket igen i 1952-1953 og 1968, først Gudhjem, så Sandvig sidst Nexø. To verdenskrige bremsede bilismens udvikling og gjorde øens jernbanedrift rentabel.

Efter Generalstabens Revision. 1920.

Rønne 1921 (Oplysninger fra Trap Danmark)

Indbyggerantal: 10.336

Antal gader: 132

Torv: 2

Landbrugsejendomme i byen: 40

Rønne Kirke senmiddelalderlig,
ombygget 1914-18

Rådhus: opført 1834

Missionshuse, kapeller: 11

Sygehus: 1890-92

Elværk: 1910

Vandværk: 1903 ff.

Gasværk: 1896

Jernbane: 1900

Havne: sidst udbygget 1919 ff.

Industrier mm:

- Andelsbageri
- Andelsmøleri
- Andelssvineslagteri
- Bogtrykkerier
- Bygningsforretninger
- Cementstøberier
- Dampmøller
- Dampvaskeri
- Fajance- og terracottafabrikker
- Garveri
- Hvidtølsbryggeri
- Jernstøberi
- Kalkværk
- Margarinefabrik
- Maskinfabrik
- Mineralvandsfabrik
- Møbelfabrikker
- Salterier
- Silderøgerier
- Skibs- og bådebyggeri
- Stenhuggerier
- Stentrykkeri
- Stølefabrik
- Teglværker
- Træskæreri
- Æggnakkeri

1. Ronne Ting- og Arresthus på Store Torv nordøstre hjørne. Opført 1834 med major Henning Pedersen som arkitekt. I stueetagen indrettedes arrestceller og arrestforvarerbolig, på 1. sal byrådsal og retslokale. På en sandstenstavle over indgangen læses formålet med bygningen: »Retferd og Borgervæl«. Bygningen blev finansieret af byfoged Pingel for egne midler. Tinghuset fungerer i dag som retsbygning for Domstolen på Bornholm. Formentlig startede Hugo Matthiessen sin fotografiering af Bornholm her på byens torv i september 1922. Med sig havde han oens fremtrædende bygmester, arkitekt, museumsformand mm., professor Mathias Bidstrup, der interesserede sig for sin o's historie og var Hugo Matthiessens vejleder på Bornholm. Fredet.

2. Torvet, Nørregade 1. »Byfoged Pingels gård« udfyldte dengang torvets nordside. Gården var opført i midten af 1700-tallet og ejedes på skift af oens kommandanter, fra 1823 af byfoged Pingel. Under kaperkrigene, 1807-14, var den kvarter for den militærguvernør, der egenmægtigt styrede oen i de turbulente år. Skyggen fra øst er det tinghus, byfogeden selv finansierede i 1834, og hvorfra han styrede byrådet. På taget ses en »Kikkenborg« hvorfra man kunne se ud over havet for Torvet blev udbygget i 1800-årene. I 1922 husede ejendommen Kochs Hotel, en frisør og manufakturhandler S.P. Sillehoved, som i 1929 rev det hele ned og byggede den treetages ejendom, der nu danner den nordre ende af Torvet.

3. Nørregade 1, Store Torv 2. Gårdsiden til Hotel Koch. Det er »Kikkenborgen« på taget, der først springer i øjnene, men også de for Rønne så karakteristiske firrammede vinduer med kvadratiske ruder i overvinduerne og aflange forneden. Og så det idylliske rod i gården, ting ligger ovenpå kaldernedgangen, under et simpelt flueskab står en tremmebank, midt i gården ved siden af kalechevognen minder det om et flyttelæs. Idyllen forsvandt i 1929. Ærgerligt nok at denne ejendom ikke kunne bevares, væsentlige optrin af Bornholms historie er foregået her, stort som småt. Bl.a. udspandt begivenhederne omkring »Mordet i Vestermarie« i 1830erne sig i denne ejendom.

4. Norregade 1. Nu er vi lige gået ud af den port, vi anede til venstre på forrige billede. Ude på Norregade, hvor vi står, har vi et godt kig hen på Torvet. Der er byggearbejder i gang, det er arkitekt Kay Fiskers Handelsbank ved Krystalgade, der er ved at blive opført. Vi ser den halvvalmede gavl på byfoged Pingels Gård. Der er kælder under gavlen og de to tilstødende bindingsværksfag - og vi så nedgangen til kælderen i gården på det forrige billede. Der er de gammeldags firrammede vinduer i bindingsværkslængen, men »moderne« rammer i den grundmurede gavl.

5. Norregade 2. Vi er gået ind ad porten skråt over for Byfogedgården. Det er gårdsiden af restauratør Niels Peter Kofoeds ejendom, »Café Fremtiden«, hvis søndre længe og fem fag af forhuset blev ombygget året efter Hugo Matthiessens besøg. Her indrettede ejeren et »Biografteater«, som blev drevet af vognmand Niels Peter Rasch. Han havde allerede vist »levende billeder« i 1906 på Turisthotellet i Rønne. I tilknytning til biografen blev der indrettet en kiosk. Som nabo til Rådhuset fik de navnene »Rådhuseteateret« og »Rådhuskiosken«. I 1922 kunne man dog stadig nyde synet af den gamle brolagte gårdsplads med brønd og støbejernspumpe.

6. Store Torv 14. Midt på Torvets vestside lå endnu i 1922 byens første toetages forretningsejendom. Det var en velproportioneret, grundmuret ejendom. Vi ser facaden mod øst med den for Ronne så karakteristiske stammebæk. Bygningen var opført 1833 for købmand H.H. Colberg efter tegninger af arkitekt, major, landmåler mm. Henning Pedersen, som året efter byggede Rådhuset på Torvets østside. (Foto 1). Købmand Raschs gård, navngivet efter en senere ejer, blev revet ned i 1939 for at give plads til en helt moderne funktionalistisk bygning indrettet til Ronne Bio, tegnet af arkitekt Paul Tybjerg. I dag har Bornholms Musikhuz og Raschs Pakhus til huse i ejendommen.

7. Gænge fra Torvet ind til Dams Hotel. Til højre er det »Købmand Raschs Gård«, som ses på foto 6. Til venstre guldsmed Haagensens grundmurede ejendom. I gængen er der også indgang til glarmester og glashandler C. Skovmoses ejendom, han havde hovedindgang i Krystalgade. Hotellet havde til huse i den store gamle købmandsgård, der oprindeligt strakte sig over hele arealet mellem Krystalgade og Rosengade, formentlig også ud til Store Torv - før det endnu var torv - derfor er der bevaret det smalle gænge ind til hotellet. Gængen eksisterer stadig og fører nu ind til VUC, Dams Gård. Bornholms Amt har overtaget hotellet og omdannet det til et uddannelsescenter.

8. Krystalgade 9, Dams Hotels gård. Familien Dam erhvervede i 1768 en stor købmandsgård vest for Store Torv, som dengang kaldtes Leegårds Plads. Adolf Dam, der i 1819 overtog gården, var kæmner og fra ca. 1865 også hotelejer, idet han da åbnede den gamle købmandsgård for tilrejsende og som samlingssted for bornholmere. Efter hans død i 1868 blev hotellet drevet af hustruen og siden deres døtre. Her ses en af de gamle længer i bindingsværk. »Hoddaen« til højre rummede kokken, og døren til venstre for den var »indgangen til Trines kokken«. Trine var den sidstlevende af døtrene, Ane Cathrine Dam, som døde i 1897. I 1870 blev der bygget en ny hotelfloj ud mod Krystalgade, men den blev allerede revet ned igen o. 1910 og erstattet af den store bygning, der ses i dag, tegnet af arkitekt Jens Ingversen.

9. Store Torv 11. Bygningen blev opført 1806-07 som den første, offentlige borneskole i Ronne. Et flot hus, efter en udvidelse i 1825 på 13 grundmurede fag, med indgang midt i bygningen, halvvalmede gavle, profileret gesims og pudset sokkel. Skolefunktionen ophørte efterhånden helt og man valgte at udnytte bygningen som bibliotek i 1920, året efter blev det øens Centralbibliotek. Til højre ses gavlen af klædehandler K. Jacobsens ejendom i Torvegade 2. Han handlede med manufaktur og sengeudstyr, arbejdstøj, uldvarer mm og havde herreskrædderi. Overfor denne bygning, som nabo til borgerskolen lå Marie Kofocds gamle arbejds hus, hvis funktioner senere flyttede til Mollegade. (Foto 13). Begge bygninger blev revet ned - under vilde protester - da biblioteket flyttede til Pingels Allé i 1972.

10. Soborgstræde 11, Præstegården. Opført i 1831 efter tegninger af major og landmåler Henning Pedersen, som også tegnede Råd- og Tinghuset på Store Torv (foto 1), Raschs købmandsgård samme sted (foto 6) og forsynede Erichsens Gård i Laksegade (som han ejede) med en kvist (foto 21 og 22). Præstegården er en for Bornholm usædvanlig fornem grundmuret ejendom med vandrette, fremstående fuger med profil som på Rådhuset. Den har dertil en fin, muret gesims og nogle nydelige rundbuede kviste. Der var oprindelig indgang midt i facaden. Til gården hører en stor gammel præstegårdshave. Fredet.

11. Møllegade i det nordlige Rønne. Hugo Matthiessen var ikke meget for at fotografere mennesker på sine billeder. Men heldigvis er det lykkedes for nogle nysgerrige drenge at snige sig ind på nogle af »den mærkelige kjøbenhavners« billeder. Dele af dette kvarter forsvandt, da russerne bombede Rønne i 1945. Det var her småkårsfolkene boede, og det var her, Rønnes mange pottemagere holdt til i 17- og 1800årene. Hvis man kigger godt efter er der både to-, tre- og firefags huse i rækken. Det var tradition at bo i eget hus, ikke til leje. Den første bygning til højre er bevaret men afskåret, så der kunne blive plads til en gaderegulering. De to næste ejendomme findes stadig, resten er væk.

12. Møllegade. Man ser netop hjørnet af en grundmuret ejendom, der stadig er bevaret. Det er Møllegade 22. Nabo-ejendommene, den ene må være en gammel avlsbrugerejendom, er væk, flere af dem forsvandt under bombardementet i 1945. Den høje skorsten tilhører bageriet i Nørregade 12. Det er samme gadeforløb som på det forrige billede, blot set fra nord, ind mod Ronne. Det er svært at genkende gaden i dag, som også præges af et ældre grundmuret byggeri, som Hugo Matthiessen omhyggeligt har undgået at få med på sine billeder.

13. Mollegade 44, Marie Kofoeds Stiftelse. Den 20 fag lange bindingsværksejendom er opført - eller flyttet til stedet - i 1846 som arbejdshus. Bygningen var oprindelig den østre lunge i den ejendom, der senere blev Kommandantens bolig i Storegade. Den var bygget o. 1750. Byrådet købte ejendommen i Storegade, flyttede lungen til Mollegade og solgte igen ejendommen til kommandant Schionning. Årsagen til det skridt skyldtes, at det arbejdshus i Torvegade i Ronne, der oprindelig var bekostet af Etatsrådinde Marie Kofoeds legat, havde fået anden anvendelse. Hun havde i 1812 og senere skænket store beløb bl.a. til opførelse af skoler og arbejdshuse i Ronne, Nexø, Svaneke, Hasle og Østermarie. Derfor fik hun titel af Etatsrådinde. Arbejdshuset i Mollegade var indrettet med en arbejdsstue i midten, et køkken og en række værelser. (Se foto 9, 14 og 31).

14. Hugo Matthiessen har fået øje på sandstenstavlen på Marie Koefoeds Stiftelse. »Den 2den Decbr. 1812 - Maria Koefoeds Minde«. Da donerede den velhavende Etatsrådinde, enke efter en bornholmsk købmand med virke på Christianshavn, midler til opførelse af et arbejds hus i Ronne. Hendes mand havde tjent familiens formue bl.a. på handel med Kina og Vestindien. Sandstenspladen var opsat på Ronnes første arbejds hus, der stod færdigt i 1813. Det var en grundmuret bygning i Torvegade, tæt ved Store Torv. Den blev imidlertid ikke brugt til sit oprindelige formål og da den fra 1843 blev inddraget til brug for Borgerskolen, måtte byrådet finde på noget andet. Derfor købte de en ejendom i Storegade og flyttede en længe derfra til Mollegade, som beskrevet under det forrige billede.

15. Mollegade 27. Den gamle Møllegård, som stadig er bevaret på trekantgrunden mellem Mollegade, Byledsgade og Sandgade. Selv et hvidmalet stakit finder man stadig på adressen. Mollen lå lidt nord for denne ejendom og var endnu bevaret i 1870'erne. Hele området er i dag præget af det nye grundmurede byggeri fra efterkrigstidens Bornholm.

16. Magstræde 2, Store Torvegade. Exsteens Kobmandsgård. Den idylliske kobmandsgård ligger stadig ved Laksetorvet i Ronne. Nu nænsomt omdannet til moderne boliger. Hugo Matthiessen har fanget siden ud mod Magstræde på en sensommerdag. Kobmandsgården blev grundlagt o. 1790 af Andreas Michelsen som en blandet kobmandsforretning. Sønnen Paul F. Michelsen overtog den i 1850. Han havde egne skibe og handlede på Island, som var en indbringende forretning i 1800'erne. Samtidig udvikledes virksomheden til engrosandel med foderstoffer, korn, markfrø og gødningsstoffer. 1892 døde Michelsen og en nevø, Wilhelm Ronne, overtog forretningen med Hans Chr. Exsteen som forretningsfører. I 1906 overtog Exsteen firmaet.

17. Borbergade 12, 10, 8 etc. tv og 9 th. i den nordlige del af Ronne. Gaden løber parallelt med Laksegade. Det er småhuse fra midten af 1800'erne, bygget til håndværkere, søfolk og arbejdere i byens råstofindustrier. Bemærk også her Rønnes karakteristiske brolægning med de tilhugne sten midt på vejen og pigstensbelegningerne med to rendestene, en ved hver husrække. Tidligere havde der blot været en rendesten midt i gaden.

18. Storegade 61-67. Set mod nord. Små byejendomme i bindingsværk, det var ikke mindst dem, Hugo Matthiessen ville fotografere, inden de forsvandt. Men netop på Bornholm er mange af dem heldigvis stadig bevarede som her i gaden. Man ser også »væggeredet«, som en trækroner lige når op over. Bemærk også her brolægningen, de bornholmske broleggere var meget ferme til deres arbejde.

19. Nørrebakkes udmunding i Storegade. Hjørnet til venstre med lygten forsvandt ved bombardementet i maj 1945. Bemærk »væggeredet«, havemuren af bindingsværk, ved bindingsværksbygningen med den halvvalmede gavl midt i billedet. Det er Storegade 76 og 78, det gamle kæmnerkontor og bag det anes forsamlingshuset Dannebrog, senere Hotel Borgen. Havemuren til venstre får en til at tænke på, om det er resterne af en bygning. Døren ind til haven bagved virker sjovt umotiveret. Bemærk at fortovene allerede i 1922 var belagt med gule klinker fra Hasle Klinkerfabrik. Det grundmurede hus til højre med gesims og løbende bånd under vinduerne er Fiskerbakken 11 og et godt eksempel på byens enkle, grundmurede byggeri.

20. Laksegade 13, 15, 17, 19, 21 og 23. Sammenbyggede rækker af småhuse i Laksegade. Et af de sidste huse i rækken, op mod byens handelsgade, Store Torvegade, rummede bagemester Madsens bageri. Læg mærke til kringlen til venstre for den gående person. Også her er brolægningen med rendesten værd at lægge mærke til og den er endnu bevaret. For enden af Laksegade finder man i dag det nye torv, Laksetorvet.

21. Laksegade 7. Erichsens Gård. Set mod øst, mod Store Torvegade. Ubestridt den bedst bevarede byejendom på Bornholm, inde som ude. Har været museum siden 1952. Stedet har indskrevet sig i den bornholmske kunst- og kulturhistorie, fordi det i en periode var opholdssted for maleren Kr. Zahrtmann og hans gode ven, maleren og digteren Holger Drachmann. Zahrtmann var bornholmer, Drachmann forvist af sin far til øen. Grunden til deres interesse for Erichsens Gård skyldtes husets yndige datter, den purunge Wilhelmine Erichsen. Drachmann lob af med sejren og giftede sig med hende i 1871. I 1874 blev de skilt. Huset er fredet.

22. Laksegade 7. Erichsens Gård, set mod vest. Det oprindelig kun otte fag lange hus blev bygget for et tobakskonsortium i 1806-07. De første år havde ejendommen skiftende ejere, fra 1812 var det »bataillonschirurg« Johan Curdts og fra 1822 major, landmåler og arkitekt Henning Pedersen. Han forsynede huset med en tofags gavlkvist. Men især er han kendt for sine tegninger til nogle af byens tidligste og fineste grundmurede huse, Rådhuset og Raschs Kobmandsgård på Store Torv (foto 1 og 6) samt præstegården (foto 10). Næste ejer var kancelliråd Thomas Erichsen, som lagde navn til gården. Hans efterkommere solgte den til Bornholms Museum i 1950.

23. Storegade 55-59, købmand Heys gård. Mod nord, for enden af Storegade, støder de to parallelgader, Grønnegade-Lillegade og Storegade sammen og danner et lille torv. Vi er i byens mere »ydmyge« kvarter med knap så store købmandsgårde. En undtagelse var købmand Heys gård, nr. 55, 57 og 59, der i 1922 var delt op i flere boliger. Den lange længe er fra midten af 1700tallet. Boligen længst mod nord er den gamle købmandsgårds salsende. Salen var altid med kælder under og vinduesåbningerne i soklen afslører, at der er kælder i hvert fald under et par fag. Vognmand Alfred Lundgreen havde både bolig og virksomhed i den midterste del af bygningen. Han havde måske en konkurrent som genbo, J. Andersens automobiler, men måske betjente den ene sig endnu af heste, medens den anden var blevet motoriseret.

24. Storegade 55-59. Den samme ejendom som på forrige billede, men set fra modsatte side. Kobmand Heys gård og hjørnet, hvor Storegade og Grønnegade-Lillegade mødes i et lille trekantet »torv«. I Lillegade til højre ser man endnu et eksempel på et »væggered«, en bindingsværksindhegning. Kigger man rigtigt godt efter vil man på gavlen til venstre se et skilt, en pegende hånd, med teksten »Hotel Phonix«. Det lå i »Sletten«, en gade i forlængelse af Borgergade kun få minutters gang fra stedet her.

25. Nørrekåsgade 1. Jenny Hansens hus. Ganske usædvanligt at finde et hus med trægavl i byen endnu i 1922, måske fordi det ligger i byens udkant! Det vender mod vest, mod havet, har et solidt havegerde, sat af kampesten og forhøjet med rækværk af træ. Dobbeltløbet trappe, blysprossede vinduer i fagene omkring trappen. Fotografen, Hugo Matthiessen, har kombineret sit motiv således, at man netop ser genboens trappe med det enklest tænkelige gelænder, som man finder igen og igen i de bornholmske byer. Man fornemmer havets nærhed med det skarpe lys i det smukke billede. I dag er huset omsat i grundmur og kun stengærdet er tilbage.

26. Silkegade 6 tv og Store Sostræde, med et kig ned mod »Stranden«. Man ser ud over Norrekås, som da Hugo Matthiesen besøgte Bornholm, endnu var et lille fiskerleje i Ronne. I denne del af byen boede fiskerne, småhåndværkerne og deres enker. Det vi ser her er fine, grundmurede huse med helvalme, de er tydeligvis kalkede, der bliver passet godt på dem og smukt har her ganske givet været. Silkegade 6 er opført efter 1848, Silkegade 3 overfor må også være opført i midten af 1800'erne.

27. Grønnegade 17 med Missionshotellets hovedbygning. Det 14 fag lange bindingsværkshus er også blevet kaldt Hoffmanns Gård - og Hoffmanns Hotel. Bygningen er fra 1700tallet og et skilt over indgangsdøren med matrikelnummer og årstal fortæller, at bygningen blev moderniseret i 1822. Det var daværende ejer, kommandant P. M. Hoffmann, der fik sat bygningen i stand. Trappen på billedet er formentlig fra Hoffmanns eget stenbrud i Klippeløkken, Bornholms allerførste granitbrud fra 1819. (Trappen er senere flyttet og udskiftet). Storegade 19, på hjørnet af Lille Søstræde, er også en fin, gammel bindingsværksgård.

28. Grønnegade 17 og 19. Ronne Missionshotel. Længere nede ad gaden, mod syd ses to andre store gårde. Den nærmeste, bindingsværksejendommen Grønnegade 15, er opført i begyndelsen af 1800'årene. Yderst til venstre i billedet er det Grønnegade 13. Begge ejendomme var tilknyttet fajancefabrikken Søholm, der indtil 1989 havde til huse på grundene bag ved disse bygninger. Grønnegade 13 var den ene af Søholm fabrikkens grundleggeres, Herman Wolffsens barndomshjem, og det var her fabrikken blev bygget i 1835. Ejendommen havde tilhørt faderen, kaperkaptajn Christian Wolffsen, som ligesom så mange andre bornholmske skippere havde kronede dage i årene, hvor kapertogterne 1807-14 mod fjendtlige skibe var legaliseret. Bygningen blev nyopført med grundmur midt i 1800'tallet.

29. Grønnegade 19, Lille Sostræde. »Dr. Dampes Hus«. Hugo Matthiessen har været optaget af husets særlige historie som bolig for »majestætsfornærmeren«, Dr. Jacob Dampé. Han var, pga. »rebelske« skrivelser om demokratiet, blevet idømt livsvarigt fængsel af den eneældige kongemagt. Fra 1826 sad han isoleret på Christiansø, hvorefter han i 1841 blev »benådet«, mod at han til evig tid tog ophold på Bornholm. Ved tronskiftet i 1848 blev han dog en fri mand og rejste til København. Fotografen har også haft øje for husets mange detaljer, den usædvanlige (også dengang afspærrede) halvdør, med ovale, kanelerede fyldinger. Ovenlysvinduet over doroverliggeren. De gamle, tolvruddede, blyindfattede vinduesrammer fra 1700tallet.

30. Grønnegade, nr. 23, 25 og 27, der går over i Lillegade, som igen stoder sammen med Storegade bagerst i billedet. Bindingsværkshusene ligger skulder ved skulder, kalkede, med optrukket bindingsværk og sirligt og præcist pudsede sokler, sikkert oliemalede i røde og grå farver. Vinduerne i det nærmeste hus, nr. 23, var meget almindelige i byerne på Bornholm i anden halvdel af 1800'årene. I hus nr. tre til venstre, ved elmast og gaslygte, på hjørnet af Silkegade, startede »Det dramatiske Selskab« sine aktiviteter i 1818. Her kunne man opleve teaterforestillinger i de få år inden teatret i Østergade blev oprettet i 1823.

31. Storegade 42. Bygget 1846 af kommandant Schonning som privatbolig, men kort tid efter overtaget af staten. Kommandantgården er et stort, trefløjet anlæg med sammenbyggede længer. Forhuset ligger med sin præsentable indgang ud til Storegade, på hjørnet til Rosengade. Det er grundmuret, 15 fag langt med en tårnagtig gavlkvist. Facaden fremtræder med lisener ved hjørner og på gavlkvisten. Facaden har en »sparrenkop«-hovedgesims og under vinduerne en sålbænkgesims. Gavlkvisten dominerer facaden og tagryggen ligger højere end forhusets rygning, hvilket giver den en tårnagtig virkning. Gavlkvisten har en treløbstrappe i granit med smedejernsgelænder. Øverst i gavlkvisten anes en lille blanding med årstallet 1846 for byggeåret. På stedet her lå indtil 1848 en ældre bindingsværkslænge. (Foto 13). Fredet, nu i privateje.

32. Rosengade. Til højre ser man nordre længe til Kommandantgården, derefter et stengærde ind til Kommandantens store have, hvor man lige ser havehuset med det halvvalmede tag og efter stengærdet ses det vægged, som der er detailbillede af på næste side. Rosengade løber op til Rønnes forretningsgade, Store Torvegade. De fleste af de gamle huse i gaden er stadig velbevarede. Bygningen til venstre er Rosengade 7, opført i 1790erne af organist F.A. Lintzer. Der er ikke sket de store ændringer med bygningen siden da, men brolægningen er ændret.

33. Kommandantgårdens nordre og ældste floj set fra gårdsiden. Gårdens tre floje danner en stor gårdsplads med brolegning. Ud mod Rosengade findes en mindre gårdsplads, aflukket med et vægged mod gaden. Mod Rosengade ligger også et havehus, der adskiller den store gårdsplads mod vest fra en af Ronnes største byhaver mod øst. Hele anlægget er stadig bevaret. Haven er naturfredet.

34. Rosengade. Væggered til Kommandantens og naboens have i Rosengade. Hugo Matthiessen havde lagt mærke til det væggered, der var opført i Rosengade. Det var specielt med sin genanvendelse af store renaissancemursten med lybske stempler. Ikke så svært at man har antaget, at det er genbrug af sten fra Hammershus. Teglmærkerne er varemærker for de teglværker, der brændte stenene. Stenene stammer fra Lybæk og formentlig fra 1500tallet, da lybækkerne havde Bornholm som len. Der er fx et hjerte med et H i, det stammer fra Helliggeist Teglgård. En nogle med SP i stammer fra Sankt Petri Teglgård.

35. Storegade 36. Den tidligere »Amtmandsbolig«, bestående af et 22 fag langt forhus fra 1700tallet, to sidehuse og en tidligere staldbygning. Trægesimsen, der bæres af smalle konsoller, er tilføjet som pynt på den lange bindingsværksfacade, da den blev »ophojet« fra at være almindelig købmandsgård til fra 1840 at fungere som amtmandens bolig og kontor. Facaden stod herefter i mange år overkalket for at ligne et fint pudset og muret hus. I en tidligere købmandsgård på dette sted fødtes i 1628 »Bornholms befrier«, Jens Koføed, som var med til at likvidere den svenske landshovding Printzensköld i 1658. Amtmandsembetet på Bornholm blev nedlagt med udgangen af 2005. Bygningen ejes siden da af Bornholms Regionskommune. Fredet.

36. Storegade 36. Amtmandsgårdens gårdsplads. Ligesom til Kommandantgården hører der til Amtmandsgården et stort gårdanlæg og en fantastisk have, lukket inde bag forskellige mure, væggede, stengærder osv. Det er lykkedes at bevare haven intakt til vor tid, selv om den har været truet af mulighed for parkeringsanlæg og andet. De store træer på billedet er dog fjernet. Da Hugo Matthiessen besøgte gården i 1922 var Ove Koefoed netop blevet amtmand. Haven er naturfredet.

37. Storegade 37, hjørnet af Silkegade. Den meget velproportionerede bindingsværksejendom er opført i 1838 for landfysikus (læge) Ditlev Andreas Grove. Midt i den 13 fag lange længe er anbragt en kampestenstrappe med smedejernsgelænder. Under tagudhænget aner man en tandsnitstrægesims, som gentages i halvvalmen. Der er kælder under de nærmeste, nordlige fag. Bemærk også »væggeredet«, som endnu var så almindeligt i de bornholmske byer, da Hugo Matthiessen fotograferede i 1922.

38. Storegade 32. Ejendommen er opført i 1750erne i bindingsværk med helvalmet gavl. Trægesimsen er tilføjet i 1820erne. Også her ses resterne af en stammehæk, som var almindelig i Ronne i 1800-årene. I en ældre ejendom på dette sted blev den svenske landshövding, Printzensköld, taget til fange 8. dec. 1658 af Jens Kofoed og hans ledsagere. Printzensköld forsøgte at flygte, men han blev skudt ned på Storegade. I gaden minder 10 større sten og en med årstallet 1658 om stedet, hvor han faldt. Begivenheden betød, at Bornholm forblev dansk. Avisen »Bornholms Socialdemokrat«, senere »Bornholmeren« blev til i denne ejendom i mange år. Avisen ophørte med at udkomme i 1994. Naboen H.P. Holm var vognmand.

39. Storegade 25. Den store ejendom på hjørnet af Storegade og Snellemark, Philip Raschs gård, har som de fleste andre større ejendomme en lang bygningshistorie, hvor ældre længer med tiden blev forlænget eller fornyet. Længen i Storegade er fra ca. 1810. Omkring 1850 havde fajancefabrikant Adolph Curdts til huse i ejendommen. Tidligere ejere var skipere og købmænd. Den flotte, svungne sandstenstrappe er stadig bevaret, den stammer fra Frederiks Stenbrud i Nexø. I baggrunden ses det toetages høje, grundmurede hus, Storegade 23, som med genbrug af nogle ældre fag blev opført i 1849-50 af sejlmager Wichman, som havde sit sejlmagerværksted på den lave forstesal. Storegade 25 var rodkalket da Hugo Matthiessen fotograferede i 1922. Han fortæller netop i et samtidigt interview, at der var mange rodkalkede bygninger i Ronne.

40. Grønnegade 4, Lybækkerlengen. Den eneste bevarede boliglængen med dobbelte skråstivere og fodtømmer, som ellers kun ses i de bornholmske klokketårne. Navnet »Lybækkerlengen« er nyere, idet man fejlagtigt har antaget, at ejendommen var fra Hanseaternes besiddelse af en mellem 1525 og 1576. Lengen er dog gammel. Der er et indskåret årstal 1699 i nordre gavl med gavlnægte - gavlnægtene bekræfter årstallet - og historien kan følges tilbage til slutningen af 1600-tallet, hvor den velhavende og indflydelsesrige familie Rosman, med tyske aner, ejede en kobmandsgård på grunden mellem Storegade, Grønnegade og Snellemark. Gårdens sydvestligste længe var på 13 fag, svarende til Lybækkerlengen og den grundmurede ejendom ved siden af, som blev solgt fra i 1803 og indrettet til beboelse til urmager Bjerregrav. Imponerende har det set ud, når man kom fra havnen og så den store, fornemme bindingsværksejendom. Fredet.

41. Toldbodgade 5. Mogens Christiansens Gård, i 1922 Konsul Hintzes Enkes ejendom, som endnu er bevaret. Bemærk kælder under de tre vestligste fag, salen, som formentlig en gang har ligget frit ud mod Toldboden. En stor sandstenstrappe af gamle kværnsten fører op til den tofløjede indgangsdør. Trappen menes at være lagt af en af ejendommens ejere, stampemøller mm. Hans Carlsen Lund, der ejede Stampemøllen syd for Rønne, hvor nu lufthavnen ligger. Den grundmurede naboejendom (man aner lige et hjørne til venstre) horte i 1922 sammen med bindingsværksejendommen. Her havde Hintzes Enke sin store »Colonial- og Skibshandel«.

42. Toldbodgade 1. Den gamle Toldbod for enden af Toldbodgade er 29 fag lang, indrettet til magasin- og toldbod og blev udnyttet som den danske flådes proviantsdepot i Østersøen. En af Ronnes ældste ejendomme, afbundet af sørreere på Holmen i København og fragtet til Bornholm. Opført i 1684 primært til opbevaring af bl.a. det smør og korn, som bønderne hidtil som naturalieskat havde indbetalt til lensmanden på Hammershus. Toldboden tjente sit oprindelige formål frem til 1897. Her er bygningen indrettet til bolig i den vestlige del, der vender ud mod havnen. Den østligste del rummer stadig magasiner. Fredet.

43. Havnekontor, amtsforvaltergård og den store, vestre længe til Johnsens Gård med det imponerende tag. Havnekontoret på blot seks fag var taget i brug 1848. Bygningen var tidligere en udlønge til Amstuen. Den har halvvalmede gavle og vi ved fra malerier afstedet, at bygningen var rodkalket, som havnesmedjen på den modsatte side. Port i to fag oprindelig til byens sprøjter, indgangsdør i sydsiden. »Havne Kontor« står der på et ovalt skilt ved døren og klokken er et par minutter over fire, da Hugo Matthiessen forevigele dette havnemotiv, der for længst er forsvundet. Ligesom jernbanesporene, der dengang gennemskar havnepladsens brolægning.

44. Havnekontoret på Rønne Havn. Til venstre er det den gamle Toldbod og umiddelbart bag havnekontoret ses den vestre længe til Amtsforvaltergården. I 1938 købte Havnen denne længe af Staten, der da ejede amtsforvaltergården. Den blev ombygget til nyt havnekontor og mæglerkontor efter tegninger af arkitekt Ove Funch-Espersen. Da byggeriet var færdigt i sommeren 1939 blev det gamle havnekontor, der ses her, revet ned og pladsen blev udlagt til havneplads. Det »nye« havnekontor er fredet.

45. Munch Petersens Vej 9. Amtsforvaltergården. Den gule, treflojede gård mellem havnen og Rådhusstræde kaldes også Rosengården efter den første ejer, Holger Rosenkrantz, lensmand på Hammershus 1625-45. Bygningerne er dog ikke så gamle. Den gamle gård brændte i 1708, og efterfølgeren blev slemt medtaget af en krudtekspllosion i 1781 i nabogården, Johnsens Gård. De tre floje er opført efter tegninger af arkitekt F. Thielemann 1847-48. Gården var da Amtstue eller Amtsforvaltergård. Da havnen overtog den vestre lunge i 1938 blev den ombygget med nyt indgangspartiet af sandsten tegnet af arkitekt Ove Funch-Espersen. Denne bygning er fredet.

46. Rådhusstræde 3, Storegade 15. For enden af Havnebakken, ved Rådhusstrædes udmundning, ligger en stor firleget gård, med prægtige bindingsværksbygninger på høje fodmure. Johnsens Gård. Det er en af de sidste, delvis intakte, af de største gamle købmandsgårde i Ronne. Hovedlængen mod Storegade gennemgik en kraftig ombygning i 1880'erne og en længe mod havnen blev revet ned i 1973. Gården er opkaldt efter købmand og kaptajn Johnsen, døbt Peter Dam. Omkring 1800 sejlede han på langfart bl.a. til Ostindien, og medens han var i engelsk tjeneste tog han navneforandring til Johnsen eller Johnson. Navnet »Dam« kan misforstås på engelsk! Gården er fredet.

47. Rådhusstræde 3, Storegade 15. Johnsen's Gård har sin hovedfacade ud mod Storegade, men længen her, fra midten af 1700tallet, havde indkørsel fra Rådhusstræde. Længst til venstre skimter man »Kikkenborgen«, udsigtstårnet, som menes at være fra 1880erne, hvor denne del af bygningen blev indrettet til Navigationskole. Til venstre i billedet ses lidt af en meget stor længe med et vældigt tegltag. Den lå ud til Havnebakken. Den blev revet ned i 1973 og erstattet af et autoværksted, hvor arkitekten, Finn Monies har forsøgt at efterligne det store gamle tag.

48. Johnsens Gård. Udsnit af gårdsiden i den store vestre længe ud mod havnen, der blev revet ned i 1973. Det er et herligt billede, der giver et godt indtryk af en gammel magasinlænges skiftende brug. Kvisten med luge, forskellige størrelser vinduer, indtil flere porte ind til forskellige rum. Længen var hvidkalket og tommeret sorttjæret. De mange tegl blev nænsomt taget af taget og genbrugt på andre fredede og bevaringsværdige huse i Ronne. Bemærk skorstenene på ejendommen. Den takkede afslutning ses flere steder i Ronne.

49. Storegade 24-22 og Skolestræde 1. Set mod syd, mod Sct. Nicolaj Kirke. Den nærmeste ejendom har sal med kælder i gavlen ud mod Storegade, ejendommen ved siden af ligger langs gaden og med salsenden mod nord. Som det ses af skiltet til venstre i billedet, havde Skomager C. P. Ipsen sin virksomhed i denne ejendom. Vi er i den smalle del af Storegade, men bemærk de flotte bordursten til højre i fortovskanten. De er lagt foran den store kobmandsgård, Johnsens Gård - genbo til skomageren. Bordursten er fremstillet i granit, de er ret lange og gerne omkring 30 cm brede. De bruges til kantning mellem fortov og render, som trædesten i fortov, som det ses her og som korebanesten i porte.

50. Storegades udlob i Kirkepladsen. Til højre Storegade 25-19. I baggrunden ser man Sct. Nicolai Kirke i Ronne. Den gamle senmiddelalderlige kirke blev bygget sidst i 1200tallet. Som den fremtræder nu (og på Hugo Matthiessens billede) skyldes udseendet en gennemgribende ombygning i årene 1915-18, skibet blev gjort dobbelt så bredt og forsynet med sidefløje, og tårnet blev revet ned og erstattet af et større, magen til det gamle med bindingsværk og spir. Gadeforløbet ned mod kirken regnes for et af de ældste i Ronne. Et lille stræde ved elmasten er Lygtestræde, der fører ned til »Lygten«, fyret i stobejern som blev opført i 1880 og markerede indsejlingen til Ronne Havn. Læg også her mærke til den fine brostensbelægning, hvor korebanen er kantet af langsgående sten og dermed adskilt fra pigstensbelægningerne med rendesten.

51. Ruden 2 til venstre. Findes ikke mere - matriklen er nu Provstegade 22. Hugo Matthiessen har nydt at få ronnellygten med som en silhuet i den ene side af billedet. Motivet er set fra hjørnet af Damgade og Ruden og hen imod Sct. Nicolaj Kirke, hvoraf man kun ser lidt af spiret og nordføjens gavl. På nær kirken blev samtlige bygninger ramt af russiske bomber i maj 1945; bygningsresterne blev fjernet og erstattet af Arkitekthjælpens grundmurede rodstenshuse. Samtidig fik gaden nyt navn - den forbinder præstegården og kirken - blev reguleret og gjort bredere. Gaden midt i billedet er Violstræde.

52. Ruden 2. Violstræde til højre set fra Ruden, den gade der i dag kaldes Proustegade. I baggrunden spiret af Sct. Nikolaj Kirke. De bygninger, der ses på billedet, forsvandt også ved det russiske bombardement i maj 1945. Brolægningen af Violstræde er sikkert den oprindelige fra 1870'erne, hvor Rønne slap af med mange af sine hullede jordveje. Bemærk væggeredene (bindingsværkshegnene) lige for det grundmurede, hvidkalkede hus. Hugo Matthiessen gjorde i et samtidigt interview opmærksom på, at de var noget helt specielt for Bornholm.

53. Ruden 4 til venstre set fra Kirkepladsen. Gavlen midt i billedet er Ruden 2, der ses som den nærmeste bindingsværkslænge til højre på forrige billede. Læg mærke til de typiske, fire-rammede vinduer med næsten ens over- og undervinduer - de nederste lidt større. Flojdøre, som den der ses her, var der på de fleste byejendomme. En enkelt person har sneget sig ind i billedet - hvilket Hugo Matthiessen ellers omhyggeligt forsøgte at undgå.

54. Ruden 3-5 (Provstegade 17) i Ronne med et kig mod kirken. Stor brolagt gårdsplads bag boliglængen ud mod Ruden. Huset er endnu bevaret, det er af Ronnes fine 1700tals bindingsværkshuse. I 1922 boede kobmand O. Ølsted på adressen. Hugo Matthiessen har holdt af kobmandens idylliske gårdmiljø med fastvognen til venstre og et kroget frugttræ ved nedgangen til ejendommens kælder. Væggeredet ses her kalket over selve bindingsværket, »over stok og sten«. Mon ikke det er naboens morbærtræ, der lader sine grene søge ned mod gårdspladsen. Klokken var næsten halv ti, da fotografen forevige­de stedet.

55. Østergade 2 »Karnaphuset«. Den rodkalkede ejendom med karnap (hvor husets ejere kunne holde øje med lidt af det, der foregik på havnen) med buet frontispice og hollandske fliser i husets fine karnapstue, var en mindre del af en af byens store skipper- og købmandsgårde, en stor hjørneejendom, 19 fag lang, der strakte sig fra Kirkepladsen i vest, dvs. inkl. det lyse bindingsværkshus til højre i billedet, til og med naboejendommen til venstre med port. Gården er udstykket i 1800-tallet i flere matrikler, hvor Karnaphuset udgør seks fag. Bygningen er opført 1753. Fredet.

56. Ronne Theater, Teaterstræde 2, er den ældste, fungerende teaterbygning i provinsen. Selve teatret midt i Teaterstræde er bygget i 1823 af »Det dramatiske Selskab«, som blev stiftet i 1818. I 1872 erhvervede man det fine hjørnehus ud mod Østergade. Det er opført i 1753 for købmand Johan Lorenzen Arbro og var 22 fag langt, dvs. inkl. den grundmurede længe, som nu også tilhører teatret. Bygningen rummede fra o. 1850 Ronnes første hotel, Østersoen. Teatret er restaureret flere gange, bl.a. af arkitekterne Inger og Johs. Exner, der har tegnet en magasinbygning og en tilbygning i haven. Fredet.

57. Vimmelskaflet 22 ff. Man aner lige spiret af Metodistkirken i Østergade. Det lille femfags bindingsværkshus til venstre har haft butik i hjornefagene - men man har på enkleste vis reetableret facaden. Huset menes at være fra midten af 1700'erne, men er ombygget og forsynet med halvvalme. Bemærk »sugfjelen« under tagudhænget. Ejendommens ejer var i 1830'erne skipper Peder Koefoed, de øvrige huse i gaden var ejet af håndværkere, somænd og kobmænd.

58. Vimmelskiftet med Hedningestrædes (tidligere Sct. Hedvigsstræde) udmundning yderst til højre. Sct. Hansstræde 2 til venstre, Vimmelskiftet 30 lige fremme med butik. Der står »C.A. Mortensen« på vinduet, det var skomager Mortensens butik og værksted. Midt for ses en af Ronnes fine, stadig meget velbevarede, grundmurede ejendomme. Bemærk også her den håndværksmæssigt meget sikkert udførte brolægning, med store brosten på tværs af kørebanens retning midt i gaden, kantet af langsgående sten, forbindelsesstier i pigstensbelægningerne ind til trapperne - og rendestenene. Belægningen er stadig delvis bevaret.

59. *Sondergade 14. Kobmand Ronnes Gård. Bygget af kobmand og skibsreder Peder Hansen Ronne i 1813, få år senere forlænget til de nuværende 23 fag. Den største og mest imponerende kobmandsgård på Bornholm med sin store, brede tre-fags gaulkvist med buet tag, flankeret af to rundbuede kviste. En indbydende trappe med svungne vanger i nexosandsten leder op til hoveddøren med det elegante ovenlysvindue med købmandens navnetræk. Udmuret med smukke røde sten, sorttjæret bindingsværk, hvidmalede vinduer. Ikke mindst »Kikkenborgen« på toppen af taget, hvorfra købmanden og rederen kunne skue ud over havnen, gør ejendommen til noget ganske særligt. Indgangspartiet er nu igen anbragt midt under kvisten som det var oprindeligt. Fredet.*

60. Sondergade 14. Hovedvagspladsen med købmand Ronnes Gård og Hovedvagten. Man kan sige, at Ronne har - eller havde - tre torverum, Store Torv, Lille Torv og pladsen her foran Hovedvagten. Tilsammen danner de et sammenhængende forløb. Deres oprindelse er knyttet til den befæstning af byen fra 1687-89, som ellers kun Kastellet i Ronne med bastionerne (foto 67 og 68) er synlige rester af. Hovedvagspladsens karakter af torv er ikke længere bevaret.

61. Hovedvagtspladsen. Man byggede Hovedvagten i 1744 som led i de fornyede planer om at gøre Ronne til en festningsby, men det kom ikke længere end til Hovedvagten. Den blev bygget af materialer fra Hammershus, sådan som en hovedvagt skulle se ud, hvor i landet man end befandt sig, med en simpel kolonnade, vagtstue og arrester. Det var byens indgang fra syd, man fornemmer, hvordan »vagt- og arresthuset« spærrer ind mod byen. Her har soldater holdt vagt i lidt over 100 år, indtil 1867. Der var vagtstue med dobbelte brikse, bord og stole samt ikke mindre end fem arrester i bygningen, der blev brugt til både militære og civile lovovertrædere.

62. Søndergade 14. Hovedvagten. Inden bemanningen blev opgivet, blev bygningen foreviget af en af byens tidligste fotografer, Th. Spelling. Da var bygningen malet med optrukne fuger, der var skilderhus ud mod Søndergade og der var et ur indmuret i muren til højre for døren. Bemanningen på syv mand blev fotograferet foran bygningen. Her er bygningen lukket ned, men i 1922 var Hovedvagten endnu i militærets eje. Bemærk skorstenen, der her er ombygget, tidligere var det en almindelig skorsten med udkragning og sokkel. I 1940 købte Ronne Kommune ejendommen - for at rive den ned - men »nøjedes« med i 1941 at åbne faget til højre som en gennemkørsel. Gid det måtte blive reetableret igen! Fredet 1919.

63. Søndergade 9, hjørnet af Hovedvagtstræde. Vi er nu ved Hovedvagtens skygge til højre i billedet. På hjørnet ses den nederste del af en af Søndergades store telefonmaster. Her er endnu bevaret en af byens stam-mehække foran bindingsværksejendommene. I det nærmeste hus, nr. 9, havde K.L. Stibolt sit bageri og i naboejendommen, nr. 11, finder vi Mads Hansens Efterf. L. Engel med sit bygnings- og ligkistemagasin og med udstillingsvinduer.

64. Søndergade 11-13. Vi er stadig på Hovedvagtsplassen, med Hovedvagten som anes til venstre i billedet, og en af Søndergades telefonmaster. Bemærk stammehekken ved ejendommen, nærmest er den klippet et par gange i lobet af sommeren. »M. Chr. Hjorth, Mobil og Bygningsmaler« har sit værksted i ejendommen. Bemærk den sirligt bemalede »kvaderstens«-sokkel - passende for en malermester. Det er et 13 fag langt bindingsværkshus med butik mod syd. Det blev opført i 1784-85 for urmager Christian Ipsen. Han havde købt ejendommen af sin far i 1771. Da han byggede den nye ejendom, havde han drevet sit erhverv på stedet i 20 år.

65. Søndergade 23, set mod syd. Ronnes udkorselsvej mod Nexø. Ved telefonmasten ses Almegades udmunding og her aner man et skomagerskilt. To af Ronnes otte skomagere boede i Almegade i 1922. Fr. Häckert havde skilt ud til Søndergade, som det ses på næste billede. Det lille seksfags bindingsværkshus er fra midten af 1700-tallet, men siden ombygget og tilpasset tiderne. Her ligger det endnu fint bevaret mellem Søndergade 21 til venstre og Almegade 1.

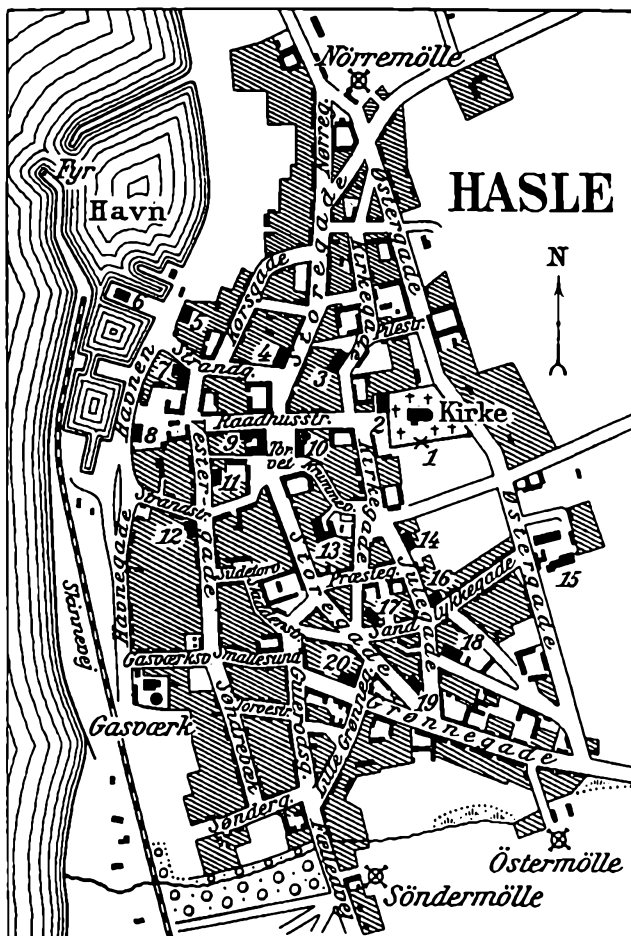
66. Almegade 1. Hjørnet af Søndergade og Almegade med skomager Fr. Häckerts værksted. Den otte fag lange bindingsværksslænge menes af stamme fra 1700tallets midte, men er siden ombygget og moderniseret. Endnu ved en taksation i 1838 havde den stråtag. Ejeren var da kleinsmedemester Kristian Bjørnsen. Ejendommen med den rundbuede port er Søndergade 21. Den var opført 1844 for skipper Thor Rønne; i gården havde en efterkommer, Wilhelm Rønne, »Kongen af Christiansø« indrettet Bornholms eneste lakserøgeri. Da Hugo Matthiessen fotograferede husene i 1922, var porten stadig intakt, men i 1925 blev den indrettet med butik.

67. *Kastellet i Ronne. Efter Christiansøes færdiggørelse som fæstning 1684-85 besluttede Christian V at anlægge en havn ved Ronne til brug for den danske flåde. Byen blev først omkranset med volde og grave. I fæstningens sydvestlige hjørne opførtes en bastion med et kanontårn. Tårnet (Kastellet) havde 10 store kanoner på øverste etage. I 1689 stod fæstningen omtrent færdig, dog manglede skytset til voldene og havnen. Arbejdet blev da beordret midlertidigt standset. Det kom aldrig rigtigt i gang igen, om end der var nye planer i 1744. Volde og grave blev sløjfet og givet tilbage til byen. Blot den store bastion og Kastellet forblev Statens ejendom indtil 2002, hvor den blev erhvervet af Bornholms Museum.*

68. Kastelstårnet set fra havsiden med en oprindelig højt anbragt indgang til tårnet (tv). Kastellet er på en måde oens fornemste bygningsværk, planlagt af ingeniørofficer og kommandant på Christiansø, Anton Coucheron - fornem i al sin magtfulde enkelthed. I nærheden ligger nogle gulkalkede magasinbygninger fra midten af 1800'erne, som nu rummer Bornholms Forsvarsmuseum. Omkring bygningerne er dele af det gamle bastionsanlæg bevaret. På Frederikso og i Frederikshavn findes lignende, samtidige tårne, såkaldte »Martellotårne«.

Hasle 1921
(oplysninger fra Trap Danmark)

Indbyggerantal: 1352
 Antal gader: c. 20
 Torv: 1
 Landbrugsejendomme i byen: 32
 Hasle Kirke senmiddelalderlig 1400tallet
 Rådhus: opført 1855
 Missionshuse, kapeller: 4
 Sygehus: intet
 Elværk: intet
 Vandværk: 1906
 Gasværk: 1906
 Jernbane: ingen
 Havn: sidst udbygget 1892-94

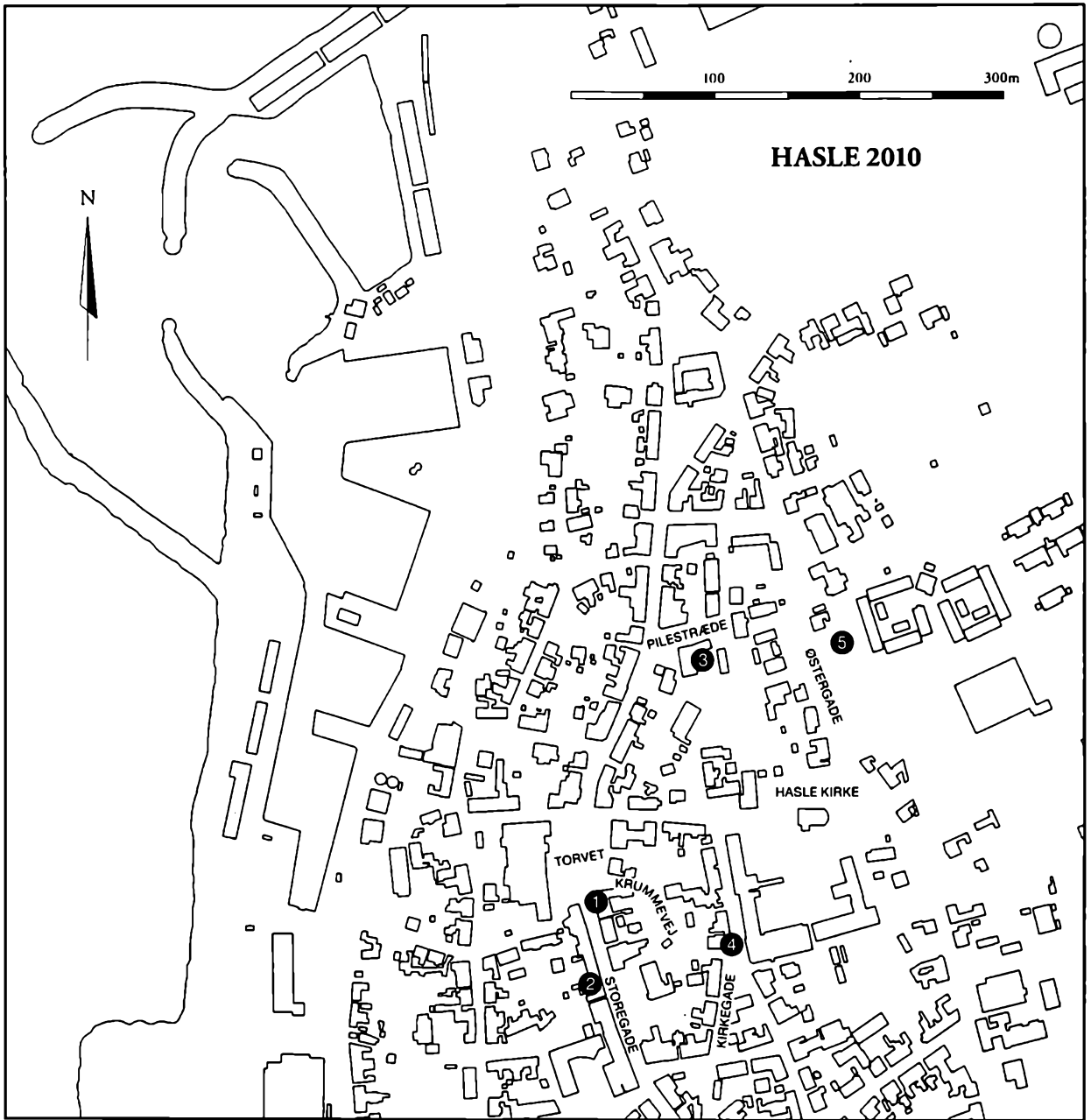
Industrier mm:
 3 møller
 Cementstøberi
 Hvidtølsbryggeri
 Konrøgsfabrik
 Maskinfabrik m. jernstøberi
 Stavefabrik

1:10000

100 0 1 2 3 400 m

1 Runesten	11 Missionshus
2 Kommuneskole	12 Afholdshjem
3 Forsamlingshus, Teater	13 Præstebolig
4 Hasle Bank	14 Missionshus
5 Toldkammer	15 Maskinfabrik og Jernstøberi
6 Dampskibeekspedition	16 Missionshus (Møllersk.)
7 Herolds Hotel	17 Teknisk Skole
8 Redningsstation	18 Legatgaarden (for gl. Kvinder)
9 Hotel „Hasle“	19 Posthus og Telegrafst.
10 Rådhus	20 Baptistkapel

Efter Generalstabens Revision 1920.

1. Storegade 50. Bækkegården, eller »Bechegården« efter en tidligere ejer. Hjørnet af Storegade og Krummevej. Nedrevet midt i 1930erne. (Senere Nordea). Hugo Matthiessen har fået anbragt den fine Haslelampe i billedets venstre side, således at den er med til at danne en ramme om den 15 fag lange bindingsværkslænge. Som noget ganske særligt er der fodtømmer i langsiden i 1700tals gården, og der er kælder bag den høje fodmur nærmest på billedet. Læg mærke til pyntefrisen bestående af mursten stillet på kant, et »savsnit«, i gavlen under halvvalmen. Soklen synes at være kalket, måske grå med en blanding af sort konrog i kalken. Hasle havde Danmarks eneste konrogfabrik, virksom fra 1887 til 1945. Den store, hvide ejendom i baggrunden overfor Rådhuset, Hotel Hasle, lå hvor senere Brugsen kom til.

2. Storegade 53-57. »Biler og Køretojer udlejes. G. Mogensen« står der på skiltet på den lange bindingsværkslænge, som for længst er væk. To porte fører ind til en større længe i gården, hvor virksomheden sikkert havde til huse. Som det var skik mange steder på Bornholm og især i Hasle, har man ladet vinstokkene kravle op på et stakit på taget - med særdeles god mulighed for frodig host. Bemærk den nydelige hoveddør midt i længen, toføjlet med overvindue og fyldinger med kvadrater på sned. Hoveddøren i den grundmurede del er karakteristisk for begyndelsen af 1900'erne. Den store grundmurede naboejendom til venstre, Gronbechs Gård, som stadig er bevaret, har en vældig gavlkvist mod gaden. Dem vil man opdage flere af på sin tur rundt i Hasle.

3. Pilestræde 2-8, Storegade. Klockergården, eller Bærildsens Gård. Gårdens kokkenlænge i bindingsværk. Igen har Hugo Matthiessen fanget vinrankerne, der er bundet op på stativer på tegltaget. Bemærk dorene. En tofløjet, helt enkel glat dør med overvindue og til højre de to halvdøre, som er typiske ind til et køkken, hvor man kan have behov for at lufte ud, uden at give direkte adgang for gårdspladsens smådyr. Den sirlige bygning oplyses af en stor, fin gaslygte. Bemærk også vinduerne; i kokkenlængen er det seksrude blysprossede vinduer, i den grundmurede boliglænge nyere »dannebrogsvinduer«, dog også med seks ruder. Ejendommen var på et tidspunkt Brugsforening, senere ombygget til ungdomsboliger. Bygningerne er bevaret men meget ombygget.

4. Kirkegade, Krummevej 1. To bindingsværksejendomme med halvvalmede tegltage. Den store 13 fag lange lunge til højre er Lille Haslegård, kartoffelavlser Soren Hoegs ejendom. Den måtte vige pladsen for Hasle Skole i 1968. I 1922 ligger bygningen stadig flot i Kirkegade bag det store vejtræ, som byerne havde mange af. Ejendommen til venstre ligger på hjørnet af Kirkegade og Krummevej og er endnu bevaret, omend ombygget. Hasles fine gaslamper må være taget i brug omkring 1906, da gasværket åbnede.

5. Østergade 42, Klingegård. Gårdspladsen i en af Hasles store avlsbrugerejendomme. Bemærk det store træ - efterhånden et sjældent syn i en by - og vinen, som også her får lov til at kravle op på taget på et stativ. Husets ejer fra 1900-1934, Hans Munch, er kommet med som en sjelden voksen gæst på Hugo Matthiessens billeder. Bemærk vinduerne, der er to slags, de ældste er med fire ruder i hver ramme. Kasserne nær bygningen er til gårdens hund, måske også ænder, høns eller ges. Gården blev revet ned i 1979 og gav plads til et boligbyggeri. Gården var den gamle præstebolig, og det var på dette sted, at præsten Poul Ancher boede, lederen af det oprør, der i 1658 førte til Bornholms befrielse.

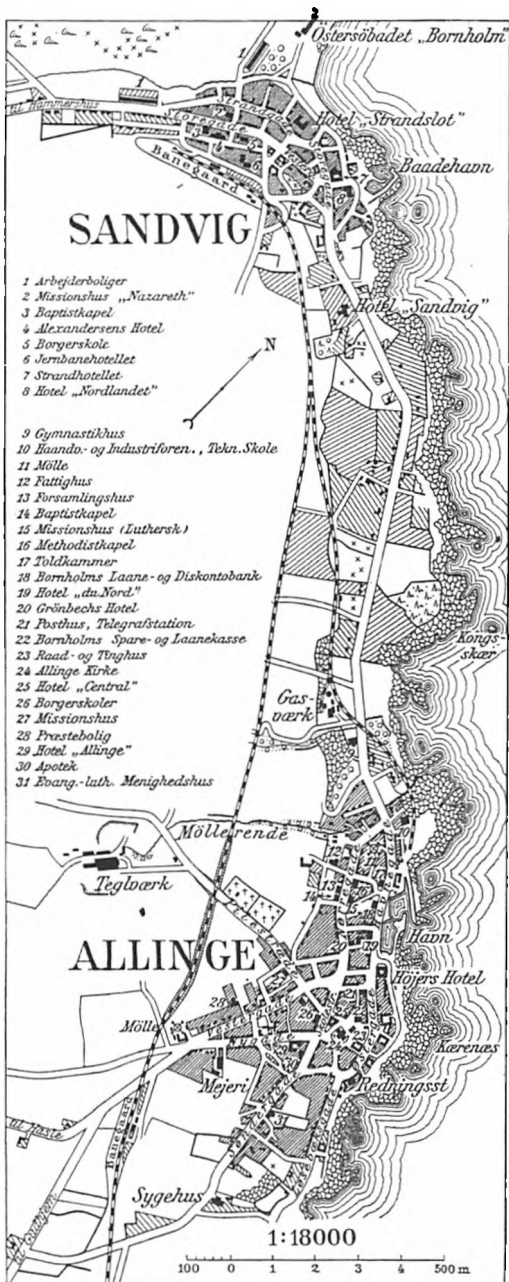
6. Et gårdmiljø i det indre Hasle, en af de bornholmske byer, der endnu i anden halvdel af 1900-tallet havde landbrugs-erhverv inde i selve byen. Som overalt er det det enkle bindingsværk, der dominerer, intet fodtømmer, ingen skråstivere. Fordi gården ligger i byen er samtlige længer teglhængte, som det blev påbudt ved lov i 1800-årene. Det landlige miljø understøttes af de to fastvogne, trillebøren, mælkekanderne (på rigsdansk junger) og ikke mindst fuglehuset med »dannebrogsvinduer«. Her fyldes Hugo Matthiessens ellers stille billeder af et myldrende liv med duer og hons på gårdspladsen.

7. Gårdmiljø på en gammel avlsbrugerejendom. En usædvanlig, kvadratisk bindingsværksbygning, en gårdlænge med halvvalmet tegltag, formentlig med vognport og malkerum. Trækassen til venstre i billedet dækker sikkert over en brønd, men der synes også at have været indlagt vand med vandhane over vandingstruget.

8. Malerisk gårdmiljø. En nedliggende hestegang i forgrunden, man aner en afrundet gangstribbe. Bag ved den en fastvogn og en fin fjedervogn. Bemærk træet, der næsten vokser op gennem taget. Det står dog i et hjørne ved en såkaldt »hodka« på to fag, som rummer et kokken, der er skorsten til komfuret og udlob fra vasken gennem væggen - hvilket honsene har fundet ud af. Bag fjedervognen er der nedgang til ejendommens kælder.

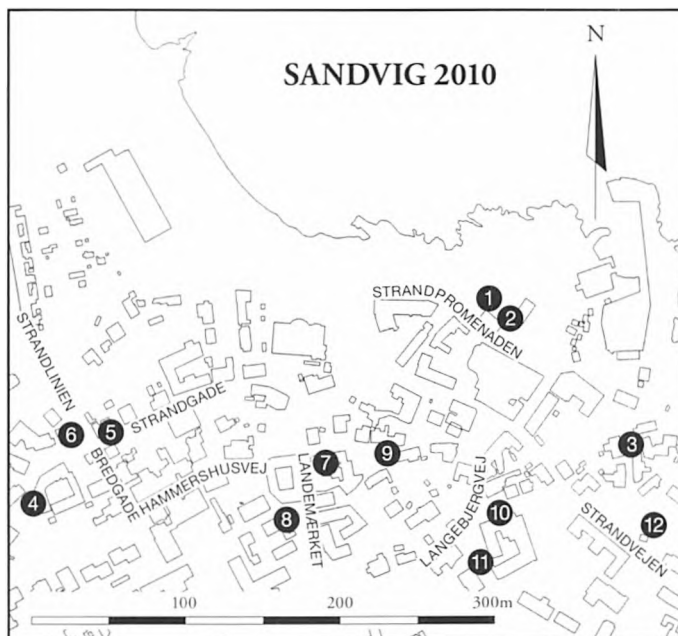

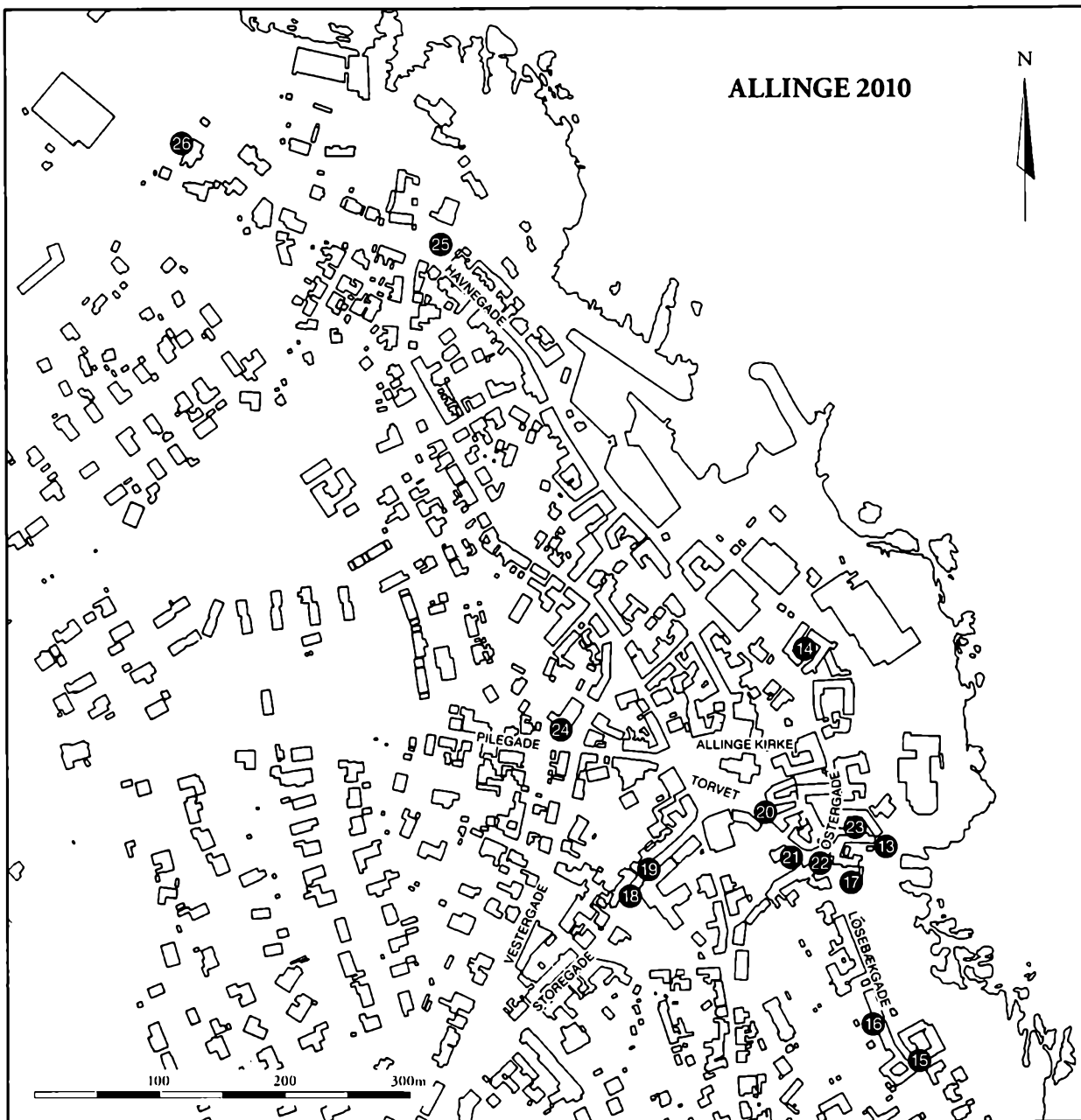
Allinge-Sandvig 1921 (oplysninger fra Trap Danmark)

Indbyggerantal: 1352
Antal gader: c. 50
Torv: 1
Landbrugsejendomme i byen: 53
Allinge Kirke senmiddelalderlig, 14-1500tallet
Rådhus: opført 1881
Missionshuse, kapeller: 7
Sygehus: 1909
Elværk: intet
Vandværk: 1911
Gasværk: 1911
Jernbane: 1913
Havn: 2, sidst udbygget 1914-19 (Allinge)

Industrier mm:

Stenhuggerier
 Teglværk
 Savværk
 Maskinsnedkeri
 Andelsmejeri

1. Strandpromenaden 24, Den gamle Rådstue. I 1798 mente man, at Hammershus Birketing skulle flytte til Hasle. Det var Allinge-Sandvigborgerne meget utilfredse med, de var bange for, at de ville miste alt for mange af deres gamle rettigheder. Det nordligste Bornholm havde fra gammel tid udgjort en særlig retskreds, Hammershus Birketing eller Brotinget, som foruden de to byer omfattede Hammershus, Hammeren, Hammersholm og Slotslyngen. Det ældste tinghus lå tæt ved slotsbroen på Hammershus. Omkring 1700 var tinget blevet flyttet til Sandvig, hvor retten blev sat i en privat stue. Det endte dog med, at borgerne fik lov til at beholde deres gamle »Værneting«, mod at de på egen bekostning opførte og vedligeholdt et passende tinghus, hvor retten med anstændighed kunne holdes.

2. Strandpromenaden 24. På forrige billede og her til højre ses den stadig næsten helt intakt bevarede Rådstue i Sandvig. I et stort rum længst mod vest, mod Hammerknuden, lå retslokalet eller rådstuen. I midten ved døren var der en forstue med ildsted. De to smalle vinduer til højre var forsynet med jerngitre og bag dem lå Rådstuens to arrester. Man påbegyndte opførelsen af rådstuen i 1805 og det var »Allinge og Sandvig Byers Borgerskab«, som stod for byggeriet. Der blev dog ganske gratis leveret trappesten og fliser fra Statens sandstensbrud i Nexø. Og mon ikke en stor del af byggematerialerne i øvrigt blev hentet på »det store stenbrud« Hammershus? En stor del af det oprindelige inventar er stadig bevaret.

3. Strandpromenaden 3, 8 (midt for) og 16. Tre bindingsværksejendomme, alle udnyttet til boliger. Nr. 3 er en ejendom på syv fag, ombygget og tilbygget af flere omgange. I mange år var huset beboet af to familier, men fra 1921 var det igen blevet en enfamiliesbolig. Nr. 8 blev opført i 1848 som ladlænge til naboejendommen, nr. 6. Den blev snart solgt fra, men først i 1921 blev den indrettet til bolig. Strandpromenaden 16 er på seks fag, opført i slutningen af 1770'erne. I de følgende næsten 250 år har huset jævnlige gennemgæet udbygninger og forbedringer. Alle tre boliger var opført og ejet af fiskere, søfolk, avlsbrugere og fra omkring 1880'erne også af stenhuggere. Anvendelsen af den megen granit er selvfølgelig helt karakteristisk for Nordbornholm.

4. Strandgade 44 og Strandgade 9 (th), som er en gammel avlsbrugerejendom, der med tiden er blevet udstykket i flere matrikler. Læg mærke til havegærdet, der i Sandvig naturligvis er lagt med brug af kløvede marksten. Strandgade 44 blev bygget med genbrug af ældre bygningstømmer fra grunden i 1857 af fisker Daniel Kroier. En svigersøn, stenhugger og indvandrer fra Sverige, Nils Persson, udvidede ejendommen i 1881 og indrettede den med to boliger. Bemærk gadelygten til gas - Allinge havde fået gasværk i 1911 og begge byer blev forsynet med ens lygter.

5. Strandgade 40-32. Det forreste, rødkalkede hus har, som man ser flere steder, men især i Hasle og på Nordbornholm, en vin, der har fået lov til at brede sig hen over taget. Druerne er sikkert blevet modne, men det må have været en akrobatisk øvelse at få dem hostet. De fem huse, man ser her, adskilt af havegårde, var ejet af fiskere, håndværkere og avlsbrugere, da Hugo Matthiessen fotograferede i 1922. Siden da er de - med undtagelse af nr. 32 - overtaget af »sommerbornholmere« og bruges således kun som ferieboliger.

6. Sandlinien 1 forrest til højre kaldet »Pilabuzed« efter familien Pihl, der ejede huset i mere end 100 år. Bagved Strandgade 42, »Ellas Konditori«, og bagerst de to sammenbyggede ejendomme, Bækkestræde 1-3. Det var et af Sandvigs mest idylliske - og mest fotograferede og malede motiver. I baggrunden ses den nøgne og stadig helt skovløse Hammerknude. Sandlinien 1 blev bygget omkring 1822 af en fisker, der blev gift med en datter fra Strandgade 42. Det oprindelige stråtag med stejl gavle og husbrænde blev erstattet af tegltag og helvalmede gavle i 1867. Siden Hugo Matthiessens besøg er udsigten til Hammerknuden blevet spærret af et hotel og andet byggeri - og Hammerknuden er vokset til.

7. Landemærket 1. Niels Samuelson erstattede i 1820- og 30'erne en forfalden 1700tals bygning med nye længer, alt i traditionelt bindingsværk med helvalmede tegltage - og en trappe med sandstensbelægning. Som noget særligt bemærkelsesværdigt er gården Bornholms sidst fungerende »bylandbrug« og tilmed var den i samme families eje, i hvert fald siden 1736, dvs. lige så længe, som man har skriftlige kilder bevaret om gården. Den unge mand på Hugo Matthiessens billede må være blevet træt af at betragte den formentlige langsommelige fotografiering. Det skete med megen akkuratess med et af datidens allerbedste kameraer, et danskfremstillet »Nellerødkamera«.

8. Landmærket 2 (tv) og 1-3. To store, gamle avlsbrugerejendomme, helvalmede tegltage, stengærde af tilhugget granit, tjærede porte. Bag træmassen til venstre aner man sideløngen til Landmærket 3 og derefter en hvidkalket, grundmuret ejendom med port. Det er »Kulhusbygningen«, som blev opført i 1804 på Kongens regning til fyret på Hammeren. Bygningen er stadig bevaret. Landmærket 2, »Holmegården« tv, rummer bygningsdele fra 1700tallet. I 1815 blev gården købt af telegrafist på Hammeren, senere kærner mm., Mons Frederik Holm. Familien Holm ejede gården indtil 1948. Efterfølgende ejere har siden da drevet pensionat i den gamle avlsbrugerejendom.

9. Hammershusvej 6 (tv) og 11 »Tømmehuset«, som er et fint og velproportioneret bindingsværkshus på høj granitsokkel og typisk granittrappe med smedejerngelænder. Grundmuret gavl med aftrappet gesimsstykke, halvvalmede gavle. Huset er opkaldt efter familien Tomme, der ejede det fra 1834 til 1924, »hvor sommerbornholmjerne«, brødre og urmagere, Magnus og Hans Lange fra København, købte ejendommen og indrettede den med bornholmske antikviteter. Ejendommen blev testamenteret Sandvig by ved et legat i 1942, hvis formål var at få oprettet et bymuseum i ejendommen. Det blev realiseret i 1978 af Bornholms Museum, men atter lukket og derefter aflyndet i 1986.

10. Langebjergvej 1, også en tidligere avlsbrugerejendom. Efter 1910 indrettede en ny ejer, Anton Kofoed gården til pensionat. På billedet kan man se et skilt, hvor der står »Kofoeds Pensionat«. Som mange andre ejendomme i Sandvig var bygningens forgænger fra midten af 1700tallet, men den blev væsentligt ombygget i 1830erne. Siden Hugo Matthiessens besøg i 1922 er trappen og forarealet ændret pga. en vejregulering og ejendommen har gennemgået utallige ændringer og udvidelser. Pensionatet er nu kendt under navnet »Hotel Pepita«. Det originale matrikelskilt, »Nr. 2 Aar 1855« er bevaret.

11. Langebjergvej 1 set fra syd - med en lille purk, der nysgerrigt holder øje med, hvad den fremmede mand tager sig til. Det at fotografere var dog i 1920erne næppe noget særsyn på Nordlandet, hvor et antal fotografer, bl.a. far og søn Bendt og Alfred Kjoller, havde levet af at fotografere siden 1890erne. Her ser man tydeligt, at »Koføeds Pensionat« var en gammel avlsbrugerejendom. Bemærk gavlen bygget af marksten, et materiale som man jo havde god erfaring med at udnytte netop i Sandvig.

12. Strandvejen 121, »Gronbechs Gård« ved hovedindfaldsvejen fra syd til Sandvig. Stateligt bindingsværk med gavlnægte og fodtommer i facaden ud mod Strandvejen. Gården blev bygget i 1780erne af skipper Jens Gronbech, men kort efter overtaget af broderen, toldbetjent, prokurator, avlsbruger mm. Niels Gronbech. I modsætning til Sandvigs øvrige ejendomme havde denne tegltag og var derfor den højest vurderede i byen. En ny ejer på stedet var kaperkaptajn Peder Gronbech, der var gift med en kusine, som var datter af den tidligere ejer. Endnu to generationer Gronbech var ejere af den store bygård, der i tidens løb gennemgik mange udvidelser, moderniseringer og nedrivninger.

13. Østergade 8. Ud mod havet, mod »Stranden« ligger Allinges store avlsbruger-, skipper- og købmandsgårde nærmest som perler på en snor. De findes endnu, men det ærverdige og fornemme udtryk er forsvundet. De er blevet folkelige pensionater med parasoller, havemobler og springvand i haven. Østergade 8 er en af Allinges rigtig gamle gårde; nogle store bjælker i kælderen har fået folk til at mene, at det er byggemateriale hentet på Hammershus. Der har været bygninger på grunden så længe man har skriftlige kilder, men de er ombygget, udvidet og ændret utallige gange. Ejerne har været mange, i 1700tallet var det fx Giver Lovingsen, der holdt skole på salen. Det var bager, borgerrepræsentant mm. Andreas Grønbech, som var ejer af gården i 1800'erne og det var bagermester og stenhugger Poul Møller, der ejede bygningen, da Hugo Matthiessen fotograferede i 1922. Han lånte salen til Frelsens Hær, som senere overtog ejendommen. I dag andelsboliger. Bygningen til venstre er revet ned.

14. Østergade 24. Vi er på gårdspladsen på en gammel avlsbrugerejendom og ser på stuehuset. Der er sal til højre med nedgang til kælder under salen. Typisk for byerne er der skorsten og dermed opvarmningsmulighed på salen. Den tofløjede dor med dobbeltovervindue giver adgang til bedstforstuen. De tre fag til venstre for den rummer formentlig en storstue, bemærk de gamle 12-rudede, blysprossede vinduer. To gardinblandede fag er sikkert en lillestue, døren nærmest den fører ind til et bryggers og har også overvindue, også et bytræk - det ses ikke på landet. Der er fort gas frem til gårdlampen, og man har lagt en tallerken ind bag lampeglasset som refleks. Det var engang en af Allinges flotteste gårde, den er stadig bevaret, men helt moderniseret. I 1700tallet var familien Grønberg ejere, i 1800tallet familien Wiinberg. I 1900årene var der mange ejere og fra 1970erne har den været lægebolig.

15. Losebækgade 3 og 5 til venstre og 20. Hugo Matthiessen har fanget et meget fint miljø. Grundmurede og kalkede gavle, halvvalme og stejlgavle, grusvej, træer, klippelandskab i baggrunden. Og så Allinges fine gaslampe, som netop ikke har kastet mere lys ned i gaden, end man kunne glæde sig over stjernehimlen - som Hugo Matthiessen selv havde konstateret, når han var rundt i byerne. Det er også nogle af Allinges store gårde, Byskrivergården, Losebækgade 3, til venstre med port til gården, gavlen med halvvalm på Losebækgade 5 aner man lige bag gaslampen. »Næsgården« til højre, nr. 20. J.A. Garde var første »byskriver« i Losebækgade 3, fra 1832-1841. Derefter H.J. Paludan, hvis søn har skrevet om livet i Allinge (se litteraturliste).

16. Losebækgade 18 og 16. Bindingsværksbygninger fra 1700tallet, ombygget flere gange. I 1922 boede avlsbruger Hans Julius Koføeds enke i nr. 16 og Julie Pibll ejede nr. 18. De to søde piger med forklæder og sløjfe i håret har formået at holde sig i ro, medens fotografen med den lange eksponeringstid indfangede sit motiv. Begge huse har høje granittrapper, det ene med smedjergelænder, trapperne er karakteristiske for Allinge med det kuperede terræn. Hvis man kigger godt efter, vil man opdage, at der er et rendestensbrædt i grusvejen mellem de to ejendomme, hvor en hest har afleveret sit visitkort. Det meget omhyggeligt lagte stengærde til højre vidner om den stenhuggerkunst, Nordbornholm var kendt for. Husenes beboere havde gennem et par hundrede år været avlsbrugere, håndværkere, søfolk, fiskere og fra anden halvdel af 1800årene stenhuggere.

17. Løsebækgade 1. Bindingsværksejendom med gavl mod havet. Delt i to beboelseshuse o. 1830, således som det fremgår af soklen og brandkammen i taget. Den nærmeste indgangsdør er forsynet med vinterdør og en lille stump tagrende, bemærk rendestenen med rendestensbrædt. Bygningen findes endnu og har fået en lille forstue. Den ligger på »skellet« mellem Østergade og Løsebækgade ikke langt fra »Stranden«. Nu er der én bolig i ejendommen og to vestfag er flyttet ud mod havet i 1970erne, idet Kommunen ønskede at regulere vejen, hvor Østergade munder ud i Løsebækgade.

18. Nygade, nu Storegade 5, »Hotel Allinge«, som der står malet på facaden. Ny hotelejer i 1922 var Mathias Jacobsen. Bygningen er opført som avlsbrugerejendom i midten af 1700tallet på en hidtil ubebygget grund. Fra 1820erne købmandsgård og fra sidst i 1890erne ombygget til hotel af Carl Julius Grønbech. Bag ved hotellet ses et udhængsskilt for vognmand Chr. Jacobsen. Man kigger ned på kirken og lige foran den ligger Allinge Kolonial- & Produktforretning - med »Indgang overfor Kirken«, som købmanden skrev i sine annoncer. »Produkten« i daglig tale. Prov at lægge mærke til gadelampen til venstre, en af byens fine gaslamper, Allinge fik gasværk i 1911.

19. Storegade 5, Hotel Allinge til venstre, vi kigger op ad gaden fra Kirkepladsen. Toetages-bygningen er Meiers Hotel og bag gaslampen reklamerer vognmand C.P. Pedersen for sin virksomhed. Nordbornholms mange turister gav grundlag for forskellige indtægtsmuligheder. Ejendommen med gaulkvist til højre er Storegade 12, som blev opført i bindingsværk i 1827, men senere ombygget med butik, grundmur, kvist og to etager til gården. I denne ejendom fødtes professor i religionshistorie Vilhelm Grønbech i 1873.

20. Kirkestræde 1 (th), Østergade 7 (nu pension Klostergården). Da Hugo Matthiessen besøgte stedet var ejeren Marie Riis, der var blevet enke i 1915. Hun kaldte ejendommen for »Riis's Pensionat«. Hendes mand havde været »pensionatsvognmand«. Et næsten landligt miljø med byernes karakteristiske, lave, helvalmede tegltage. For enden af gængen får man øje på en hel anden tagbelægning, diagonalt stillede cementtagsten - rent farvemæssigt og stofligt må de have skilt sig ud. Det er kirkegårdsgrædet helt til venstre.

21. Kirkestræde 5, Østergade 1. Vi er i noget, der ligner et vejkryds, vi står på Brondstræde, til venstre er det Kirkestræde, lige frem Østergade og til højre efter det nærmeste hus Losebækgade. Det der har interesseret Hugo Matthiessen her er dog facaden lige for med det noget atypiske bindingsværk. Det skyldtes snedkermester Hans Kure, der ejede begge ejendomme på hjørnet og i 1851 forlængede Kirkestræde 5 med 2 fag til snedkerværksted; i 1859 forbandt han de to ejendomme ved opførelsen af sidehuset, der fik et knæk efter gadeforløbet. På de næste to billeder går vi med Hugo Matthiessen ned ad Østergade!

22. Østergade 2 (nærmest th). Den seks fag lange bindingsværksbygning med fem fag til bolig og et fag til port, er opført af bager og borgerrepræsentant, Andreas Gronbech, Østergade 4-8 (jvnf. foto 13) i 1862 til en datter og svigersøn. Da Hugo Matthiessen fotograferede i 1922 boede byens borgmester i ejendommen. Det var Christian Larsen, han var stenhuggermester, stenværksbestyrer, bager og altså borgmester 1915-1929. Der må være blevet indrettet en lavloftet stue over porten med et noget højtstående vindue. De lave bindingsværksbygninger i forlængelse af denne ejendom er dele af den store gamle kobmands- og skippergård, Østergade 8.

23. Østergade 4-6. Vi har stadig Østergade 2 yderst til højre, det fine vægged til venstre og den store gård Østergade 4-6 og 8. Der er selvfølgelig også kampestensgårde i stenbyen Allinge, vi aner et mellem bygningerne længere fremme i gaden, omhyggeligt stablet af kløvede marksten. Der er kommet to knægte med på billedet, men den ene har ikke kunnet stå stille, han er blot blevet et skygebillede pga. fotografens lange eksponeringstid.

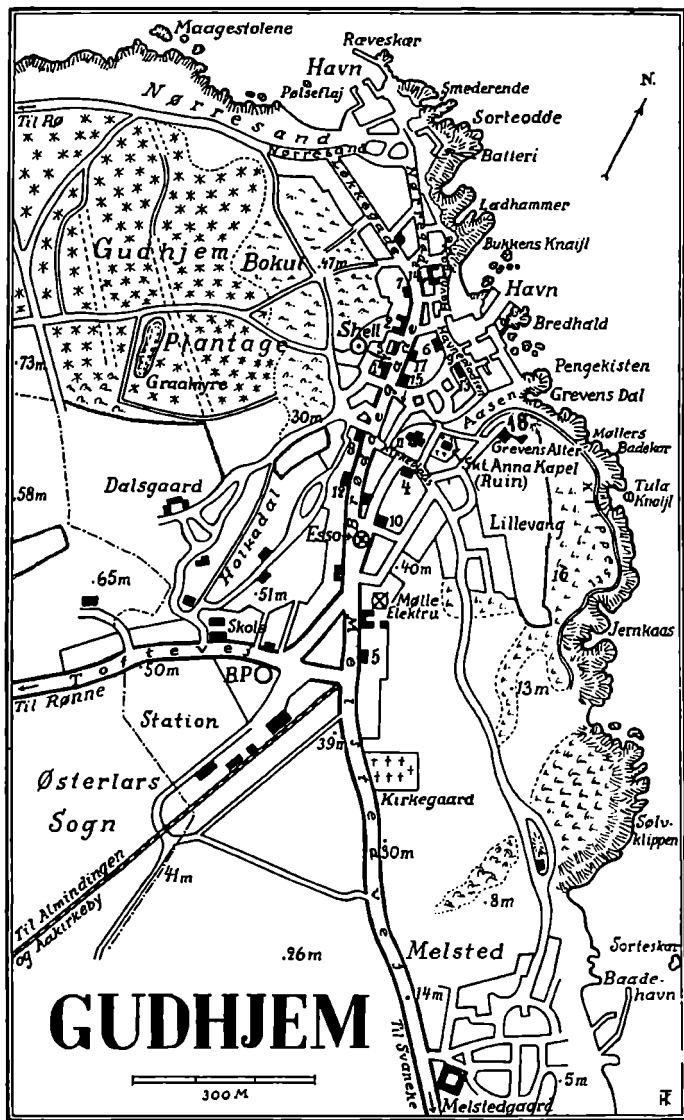
24. Pilegade, »Kastanjegården«, en stor firlænget bindingsværksgård på hjørnet af Vestergade og Pilegade. Den blev overtaget af Allinge-Gudhjem Kommune i 1971, revet ned de følgende år og i 1977 åbnedes en butik med skotojshandel på stedet. På grunden bagved er der indrettet parkeringsplads. Her har Hugo Matthiessen ladet sig friste af det meget idylliske motiv, og han har set rigtigt, det var et parti, som ikke kunne overleve en moderne bys behov. Porten er flankeret af to store hestekastanjer, honsene pikker i brostensbelægningen og en kultivator er sat til side i porten og vidner om, at dette er en gammel landbrugsejendom.

25. Havnegade 22-14. Et rigtigt flot kig ned mod havnen med pakhuset for enden af vejen. Købmand Niels Peter Grønbech opførte pakhuset i 1867 i grundmur. I 1910 blev det erhvervet af Allinge Havn og i 1988 blev der indrettet ejerlejligheder i bygningen. Møller Jens Bidstrup Lind opførte i 1847 Allinges eneste og første hollandske mølle (ses på næste billede) på grunden Havnegade 12. Fra 1847 - 1894 boede møllerne i den lave bindingsværksbygning, der ses hvor vejen bugter sig. Husrækken til venstre er opført af bygmester Carl Dam fra ca. 1850 til 1857.

26. Havnegade 51. »Ammunitionshuset«. Lige efter englænderkrigene, i 1818, opførtes et depot lige nord for byen. Det blev bygget af kampesten og fik tegtag. Ved magasinet var en indhegnet kanon- og kuglegård, »med 12 gamle kanoner bag et rustent jerngitter«. Bygningen svarer i sin udformning ganske til de tilsvarende depoter i Svaneke, Nexø og Stausdal. I 1912 solgtes alle bygningerne til kommunerne, men allerede i 1904 blev bygningen her benyttet som gymnastiksal. I 1922 lå bygningen endnu intakt i landskabet. Men senere blev der indrettet brandstation, hvorved bl.a. den facade, vi ser her, blev skæmmet af store portåbninger. Mollen, vi ser hen på, er Chr. Linds Nordre Mølle. Forrest jernbaneskiner. Jernbanen fra Ronne til Sandvig åbnede i 1913.

1. Gudhjem Alholdshotel	11. Kirke
3. Thorns hotel	12. Post- og telegrafstation
4. Pension Casa Blanca	13. Toldkontor
5. Kochs Pension	14. Sct. Jørgens Gård
6. Pension Fuulseng	15. Turistbureau
7. Gudhjem boghandel	16. Lejrplads
8. Barnh. Låne- og Diskontob.	17. Sommerkiosken
9. Dampskibeekspedition	18. Pension Klippen
10. Foriegården	

Gudhjem 1921 (oplysninger fra Trap Danmark)

Indbyggerantal: 835
Antal huse: 279
Torv: intet
Landbrugsejendomme i byen: 10
Gudhjem Kirke 1892-93,
 senmiddelalderligt kapel, nedrevet 1895
Rådhus: intet
Missionshuse, kapeller: 4
Sygehus: intet
Elværk: 1909 (privat)
Vandværk: intet
Gasværk: intet
Jernbane: 1916
Havn: sidst udbygget 1882-83,
 Norresand, nodhavn 1906

Industrier:

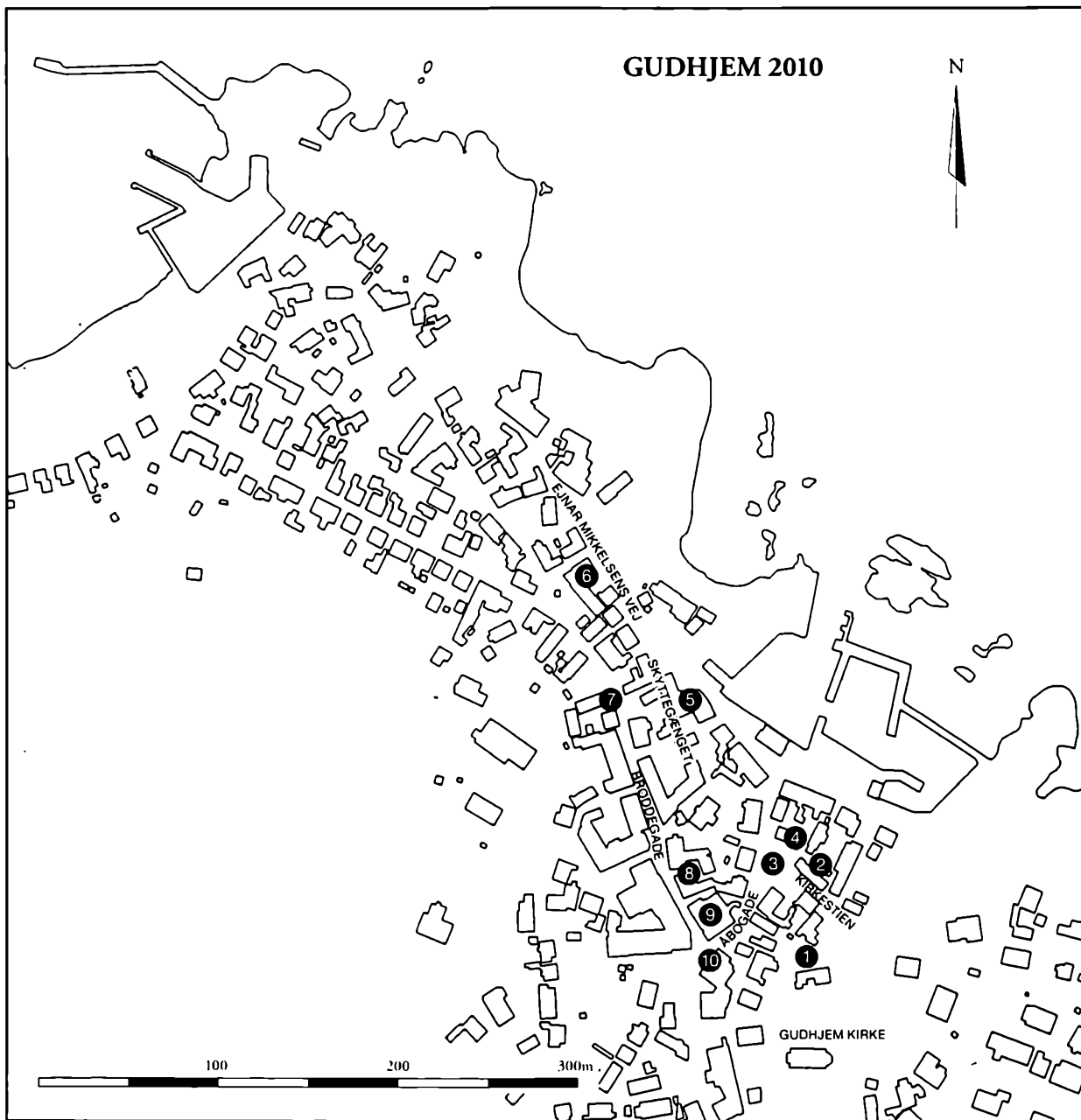
Bryggeri
 Cementstensfabrik
 Kalkbrænderi
 Maskinsnedkeri
 Salteri
 Silderøgerier
 Skibsbyggeri
 Traskæreri

Obs. Kortet er ikke fra Trap Danmark 1921, som bogens øvrige kort. Det skyldes at Gudhjem ikke var en købstad - og derfor ikke er beskrevet som sådan i Trap, men som Gudhjem Sogn. Gudhjem var Bornholms største fiskerleje.

Kortet er fra en turistguide, tegnet af arkitekt og lokalhistoriker K. Thorsen før 1946.

GUDHJEM 2010

N

1. Kirkestien med udsigt mod Bokul. Bortset fra at stråtagene er erstattet af tegltage, har man (næsten) stadig dette kig ind over Gudhjem fra Åsen. Man ser Gudhjem Afholdshotel (nu Hotel Gudhjem) med den store bygning med kvistene i mansardetagen, hvor Teknisk Skole fik lokaler i 1919. Til venstre for den ses gavlen på »Handelshuset«, Andr. H. Brandts købmandshandel. Jantzens Hotelanneks ses overst til højre. Det, som på dette tidspunkt virkelig har markeret Gudhjem, de mange rogeriskorstene, der var ca. 25, er det lykkedes Hugo Matthiessen at undgå. Dog kan skorstenen til venstre være en lille rogeriskorsten. Den høje skorsten midt i billedet tilhører Christoffersens bageri i Broddegade.

2. Kirkestien 1 ved Åbogade. Et otte fags bindingsværkshus med tegltag og murede gavltrekanter. Høj sokkel, formentlig med kælder til venstre. Stentrappe uden nogen form for gelænder op til hovedindgangen, som blot består af to halvdøre. Længere til højre er der endnu et indgangsparti, måske boede der på dette tidspunkt to familier i det store hus. Træerne foran huset kan være resterne af en beskåret stammehæk. Som overalt i det gamle Gudhjem kan man også nyde synet af de omhyggeligt stablede stengerder.

3. Åbogade med kig ned mod havnen og Østersoen. Til venstre er det Åbogade 3, et fem fag langt bindingsværkshus med tegltag. Huset der vender gavlen mod fotografen og mod vest, er Åbogade 10. Huset med stråtag bag træerne lidt til højre for gavlen er Åbogade 6 (ses på næste side). Bemærk stengærderne af klovet granit og jordvejen med rendesten ved husene til venstre.

4. Åbogade 6. Et lille seks fags bindingsværkshus på høj sokkel med kælder, bræddegavl med et lille vindue og en lem, hvorigennem man kunne få sit fiskergrej og hvad det nu måtte være, ind på loftet. Vindskeder med »ryggestemmere« ved de typiske og fint udskårne husbrande på begge gavle. Stråtaget er slidt, tækkeklæppene skinner igennem. Under gavlvinduet og på langsiden er anbragt vandbrædder til afskærmning af underfagene og soklen. På gavlen er der lidt mere fyldtommer i de nederste fag. Inde i gården er det to fjeder madrasser, der er stillet op af væggen. Der er også hængt toj til tørre, så der forestår måske en større rengøring.

5. Ejnar Mikkelsensvej 20 set fra Skyttegængen. Det er bagsiden af snedkermester Viggo Pedersens ejendom, »Gamla Karna«, vist et af Gudhjem's ældste huse, som i 1985 blev til »Cafe Klint«. Viggo Pedersen havde erhvervet ejendommen i 1913, før da havde den været gæstgiveri, nu blev den indrettet med to lejligheder og tomrerværksted. Det er et helt traditionelt, bornholmsk bindingsværkshus med stråtag, bræddegavle, husbrande, forskellige små udhuse til hons og grise (som senere blev til snedkerværkstedet). Og selvfølgelig stengærde og stakit. Man kigger ud mod Havnepladsen.

6. Ejnar Mikkelsensvej 14-10. Da Hugo Matthiessen besøgte Gudhjem ved strækningen Havnegade. Gaden blev i 1971 opkaldt efter polarforskeren Ejnar Mikkelsen, der var »sommerbornholmer« i Gudhjem. Vi ser hen på en længe med enkelt bindingsværk, det er i dag Vandrerhjemmet Sct. Jorgens Gård, oprettet 1932. I 1922 var der kobmandsgård i ejendommen med indgang fra gårdspladsen. Længen er senere omsat og afskåret og vejen gjort bredere. Fiskernes tørreplads, »bredslen« var selvfølgelig tæt på bavnen og vi kan se, at der ligger garn til tørre. I dag er der et grønt område med en basketball-bane. Det lille stråtekkede hus til højre er også forsvundet.

7. Broddegade 39-41. Broddegade var den første egentlige gade i Gudhjem, anlagt allerede i 1830. Parcellerne er som overalt i Gudhjem inddelt af gårder af de klovede granitsten, der blev til overs, når pladserne til husbygningerne blev sprængt ud. Sten var der nok af! Her har man dog også anvendt stakitter og plankeværk. Stråtaget på nr. 41 ser ikke ud til at have lang levetid tilbage. Det er blevet »kæppebart«. Men det har fået forlænget livet ved, at man har sikret det med lange rafter, der holder på hasselkæppene i langhalmstaget. Den grundmurede ejendom i baggrunden er Lokkegade 2.

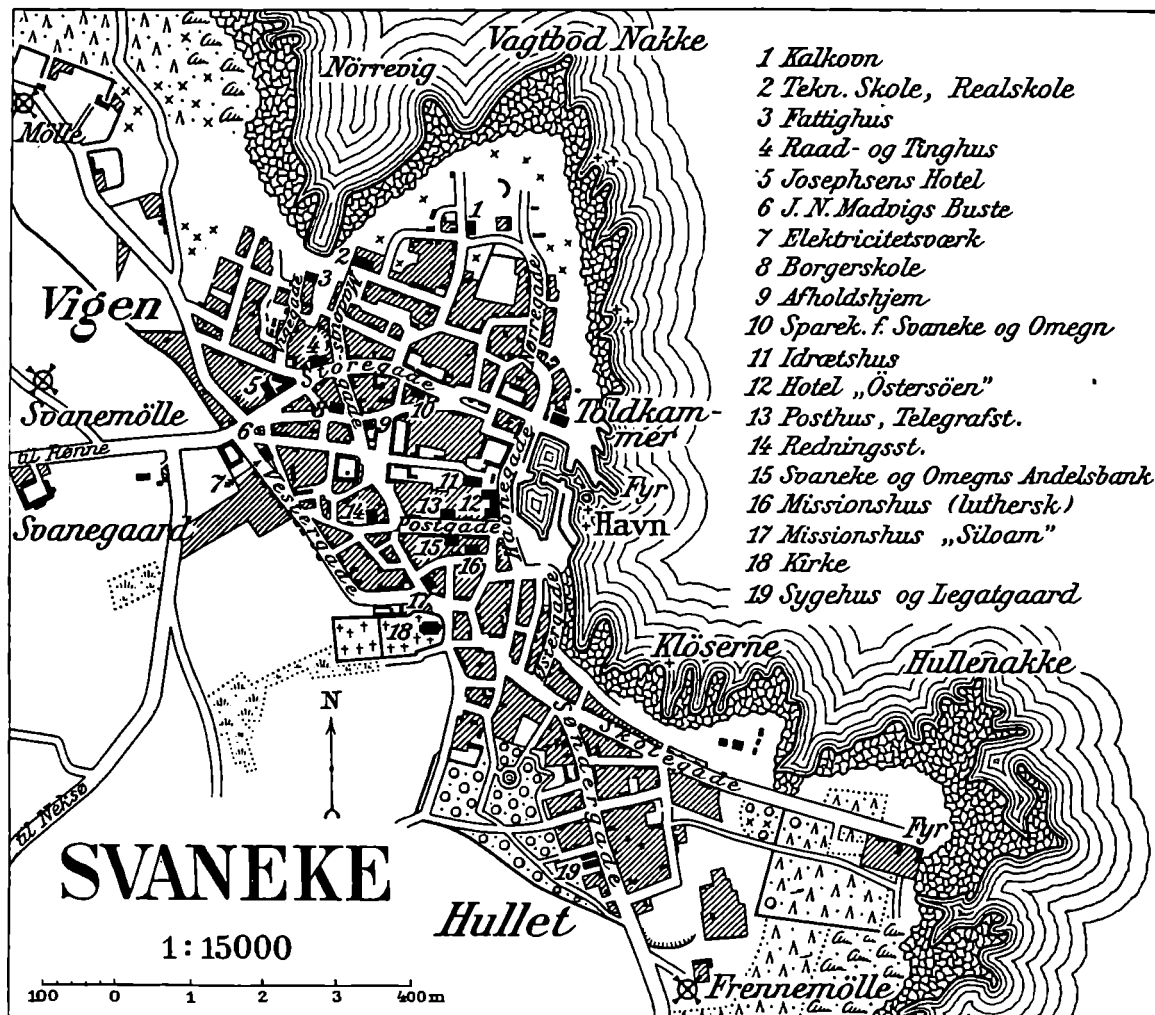
8. Broddegade 28. Huset til venstre med stråtag og tegl i udhænget er »Grams Sommerkiosk«, med »butikskarnapper«, sikkert fra årene omkring 1900, hvor tyske turister var flittige gæster på Bornholm. I naboejendommen nr. 26 havde L. Christoffersen sit »Wiener- og Dresdenerbageri samt Konditori«, man aner netop hans bagerkringle over indgangsdøren. Yderst til højre ser man Afholdshotellets skilt. Det lille bindingsværkshus for enden af gaden ses på næste billede. Kirken var opført i 1893 efter tegninger af den lokale arkitekt Mathias Bidstrup. Fiskerlejets gamle, middelalderlige Sct. Anna Kapel opgav man - det var for småt og i 1895 blev det sprængt i luften! Dog bevarede man ruinerne, der stadig er en af byens seværdigheder.

9. Åbogade 1 med »Figenhuset« - på dette tidspunkt, sidst i september, har der formentlig endnu været modne figer, så Hugo Matthiessen kunne smage på delikatesserne! Der er gjort brænde klar, det skulle bruges i Christoffersens Bageri i naboejendommen. Man ser ikke den lille hjørnebutik til venstre for doren. Men her havde fotograf Kaare Rasmussen slået sig ned med butik. Han kom til Gudhjem i 1921, men flyttede til Ronne i 1928 og blev efterhånden en af oens førende fotografer.

10. Åbogade med Figenhusets trappe til højre. Midt i billedet ses Broddegade 24, som ligger, hvor gaden slår et knæk. Bræddegavlen har været tjæret, men er vejrbidt og står fint med en lille vinduesåbning og en husbrand. Bygningen er for længst erstattet af et stort grundmuret hus, som i mange år husede Brugsen. Til venstre ses et pudset og kalket havegårde med låge til haven. Bemærk grusvejen og rendestenene i hver side af gaden.

Svaneke 1921
(oplysninger fra Trap Danmark)

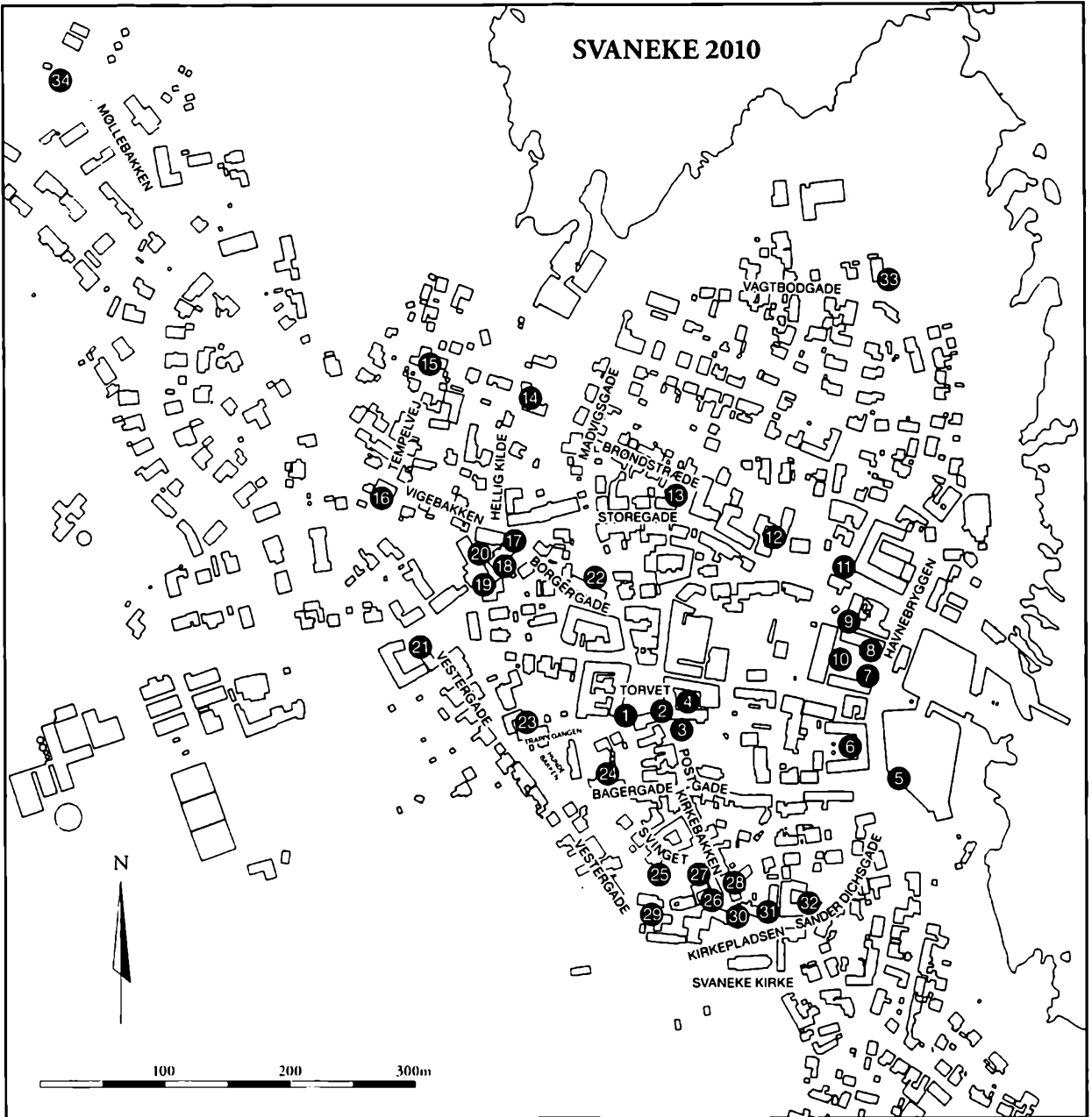
Indbyggerantal: 1324
Antal gader: c. 45
Torv: 1

Landbrugsejendomme i byen: 36
Svaneke Kirke senmiddelalderlig
1400tallet
Rådhus: opført 1858
Missionshuse, kapeller: 4
Sygehus: 1914

Elværk: 1909
Vandværk: intet
Gasværk: intet
Jernbane: ingen
Havn: sidst udbygget
1912

Industrier mm:
2 badebyggerier
3 møller
Bryggeri
Dampsavværk
Silderogerier
Stenhuggerier

SVANEKE 2010

1. Svaneke Torv, set mod vest. Husrækken øverst og bagerst i billedet ligger i Vestergade, der danner byens grænse mod markjorderne. Midt på pladsen står elmasten med lygte - byen havde aldrig gasværk, men fik elektricitetsværk 1909 i Vestergade, hvorfra luftledningerne forsynede hele byen med elektricitet. Den lange boliglænge til højre, Svaneke Torv 5-7, købmand Jens Andersens store firlængede gårdanlæg, har en af de typiske forhaver med stakit. Bygningen til venstre, Torvet 3, opført 1856, har fået butiksvinduer i den ene ende. Pladsen er uden brolægning som byens øvrige gader, der aldrig har været brolagte, men som man først sent omkring Anden Verdenskrig fik asfalteret. Forrest i billedet, hvor Brænderigængen løber ud i Torvet, ses en rendesten med rendestensbrætter.

2. Østsiden af Torvet udfyldes helt af Holstgården, eller Sollings Gård, en stor firlænget købmandsgård fra 1820erne med butik ud mod Torvet. Gården har været i slægtens eje siden da. Navnet Solling fik gården i 1947, da købmand Solling som svigersøn overtog virksomheden. Til gården horte både brændevinsbrænderi og kafferisteri. Den store port fører ind til den brolagte gårdsplads, hvor bonderne kunne køre deres vogne ind, når de skulle handle. Man ser ned ad Postgade, hvor posthus og telegrafstation havde til huse, næsten helt nede ved havnen, som nabo til »Hotel Østersøen«.

3. Postgade med Svaneke Torv i baggrunden og et overvældende, stort valnoddetræ i Holstgårdens have bag stengerdet til højre. I den lange boliglængde i Holstgården er der indrettet butik ud mod Torvet. Til venstre ses Postgade 21-23, et fint ottefags bindingsværkshus bygget i 1854 af styrmand Thue Hansen Thuesen. Under de tre nordligste fag er kelder. Siden Hugo Matthiessen besøgte byen i 1922, er der isat butiksvinduer i de to sydligste fag.

4. Svaneke Torv 1. Holstgårdens stuehus set fra syd fra den store prydhave. Til højre ses salsenden på det 19 fag lange stuehus. Som altid på Bornholm er der kælder under salen. Haven var den største i Svaneke.

5. Havnen set mod nord. Forrest ligger inderhavnen, som med en havneport kan lukkes mod yderhavnen, når ostenstormene raser. Havnen blev i begyndelsen af 1800tallet væsentligt forbedret ved udspængning i klippen med stor bistand fra købmændene, for hvem skibsfarten var afgørende for byens vækst. Der var daglig postforbindelse til Christiansø og dampskibsforbindelse til København og de øvrige bornholmske byer. To store købmandsgårde på Havnebryggen, begge med rodder i 1700tallet, dominerer havnen. Forrest ses »Hotel Østersøen«, som i slutningen af 1800tallet blev gæstgiveri og hotel. Den store toetages længe fik sit udseende i 1889. »Siemensens Gård«, lidt længere mod nord, havde i 1922 endnu en skærmende bindingsværkslænge ud mod havnen, hvorfra der var port ind til gårdspladsen.

6. Havnebryggen 5, »Hotel Østersøens« gårdsplads. Længen midt for mod havnen blev opført omkring 1840 i bindingsværk, men skalmuret ud mod havet. Den var bygget sammen med stuehuset til højre, mod Postgade. I 1889 fik den østlige længe påbygget en ekstra etage mod havet, men ind mod gården var den i 1922 blot en enkelt etage høj, men dog med en nydelig indgang med kvist over. I dag er gårdsiden helt omsat og også i to etager. På forrige billede ses, hvordan tagfladen mod havnen er loftet, så længen med sin skalmuring får udseende af at være en toetages grundmuret bygning med høj kælder under, og således næsten fremstår i tre etager. Gæstgiveri fra o. 1870, i dag er hotellet indrettet med ferielejligheder.

7. Havnebryggen 9. Siemensens Gård med bygninger fra 1700tallet, men med aner tilbage i 1600tallet. Fra Havnebryggen er der indkørselsport til gårdspladsen og i den høje sokkel er der dør og vinduer til kældrene. Længen blev revet ned sidst i 1930erne, men man lod det nederste af væggen mod havnen blive stående som en havemur. Den er stadig bevaret. I baggrunden ses gavlen af en helvalmet bygning, værtshuset »Valkyrien«, som blev fjernet sidst i 1930erne i forbindelse med en vejregulering.

8. Havnebryggen 9. Siemsens Gårds østre længe, som på forrige billede, men set fra nord. Fra salgavlen på den nordre længe til højre i billedet kunne kobmændene følge med i, hvad der skete på havet og i havnen, formentlig havde de selv skibe på langfart, bygget på det lokale skibsværft, som de selv havde interesser i. Til den store gård horte også landbrug med jorder vest for byen. De store kobmandsgårdes gode tider lå i 1800tallet; i lobet af det 20. århundrede ændredes forholdene, hvilket tilstanden af den noget medtagne østre længe kan være et udtryk for.

9. Havnebryggen 9. Siemsens Gårds nordre længe med boligens hoveddor og den høje stentrappe, der er så typisk for Svaneker med det skrånende terræn ned mod havnen. Fra Havnebryggen forer flere stræder og gænger op mellem gårdene. Denne kaldes Siemsens Gænge. Et par drenge betragter nysgerrigt fotografen, som i øvrigt helst undgik mennesker på sine billeder - i modsætning til Svanekes egen fotograf, Valdemar Myhre.

10. Havnebryggen 9. Gårdspladsen til Siemensens Gärd med boligen i nordre længe. Det er karakteristisk for tiden, at der er store træer på gårdspladserne og i gaderne. Her er det to store valnoddetræer. Sammenligner man med vinduerne på forrige billede, ses det, at der mod gården er isat større, fire-rammede vinduer, formentlig efter 1864, hvor brødrene, købmændene Christian M. Smidt og Mogens Smidt overtog ejendommen. Det var ikke ualmindeligt, at købmænd ejede flere gårde i byen; Brdr. Smidt ejede også den store ejendom, Storegade 2, Smidtegården.

11. Den gamle Rådstue i Storegade. Rådstuen blev opført i 1805 og fungerede efter 1858 som udhus til Smidtegården, efter at det nye Rådhus blev opført 1858 lidt længere oppe i Storegade. Den gamle Rådstue var opført af sandstensbrokker fra Frederiks Stenbrud i Nexø og indeholdt råd- og tingstue samt arrester. Bygningen blev nedrevet i 1939 og flyttet til en ejendom i Vestergade. Til venstre ses Storegade 3, der ved samme lejlighed i 1939 blev flyttet længere ind på grunden, så gaden kunne gores bredere.

12. Storegade 8. Et seksfagshus, hvor de fire vestre fag blev opført for 1761 (hvor det omtales i en brandtaksation) og senere blev forlænget med to fag mod øst. Samtidig fik det den typiske bindingsværksgavl med halvvalm. Bag stengærdet og det store træ ligger Storegade 6. De nuværende seks fag er resterne af en større længe, som er den ældste, kendte bindingsværksbygning på Bornholm, idet der er indskåret årstallet 1649 i en dor-overligger. Detaljer i bygningen bekræfter, at bygningen er fra 1600tallet.

13. Fra Storegade en afstikker til Brøndstræde 4-6. Her ses fem fag af det 14 fag lange hus, som består af to ejendomme, hvoraf den del der ses her er fra 1871, den øvrige del er ældre. Bindingsværket er uden losholter, men har på bagsiden af stolperne et påboltet langsgående tommerstykke - et såkaldt indvendigt sidebånd. Det er karakteristisk, at den murede gavl står udenpå hjørnestolperne. Foran huset står den brønd med trækarm, som har givet gaden dens navn. Den blev tilkøbt, da Svaneke fik rindende vand så sent som i 1952. Ved samme lejlighed opførtes Utzons Vandtårn vest for byen.

14. Hellig Kilde 6 er et af de mere bemærkelsesværdige huse i Svaneke, hvor de ofte kraftige terrænspring i klipperne, som her, har gjort det muligt at få en indgangsdør i overgavlen fra en lille bro. Huset, der er ni fag langt, er opført i 1820'erne for krigsråd, by- og herredsskriver Søren Juel, der blev byskriver i Svaneke i 1817. Det omtales, at der var dør til klipperne allerede i 1867, men sydgavlens udformning stammer dog fra en ombygning i 1898, hvad vinduer og bindingsværkets skræstivere bekræfter.

15. Tempelvej 7, opført 1837. Facaden har fået trægesims, eventuelt i forbindelse med en ombygning i midten af 1800-tallet, hvor bygningen var ejet af en snedkermester. Det var meget almindeligt, at man hævede bjælkerne, skar de udragende bjælketappe af, isatte større vinduer, opsatte en trægesims med dekorationer og overkalkede bindingsværket, så det mindede om et muret, pudset hus med gesims. Det var især almindeligt i Rønne, men sås også i de øvrige byer. Bygningen her blev opdelt i to boliger i 1857, hvor nærmeste bolig uden tvivl har fået en simpel trætrappe, der lige rækker ud over rende-stenen. Omkring 1975 blev trapperne fjernet og bindingsværksgavlen grundmuret.

16. Vigebakke 7. Ejendommen blev erhvervet af skibskaptajn Hans Jensen Dahl i 1834. Bolighuset, der ses her, fik han bygget i 1843. Et smukt velproportioneret hus med halvvalme i begge gavle, høj fodmur og flot indgangsparti med solid sandstenstrappe med smedejerngelænder. Også denne ejendom har ligesom Tempelvej 7 afskårne bjælkehoveder og trægesims. Skipper Dahl boede i sin ejendom i 60 år.

17. Storegade 28, Josephsens Hotel, opført i begyndelsen af 1800tallet af skipper Niels Andersen Windt. Allerede i 1860'erne var der indrettet gæstgiveri i ejendommen, som i 1890 blev overtaget af gæstgiver C. Josephsen. Han og hans efterfølgere drev hotel her til 1972. Ejendommen havde oprindeligt halvvalmede gavle, men fik de halvvalmede gavle i forbindelse med en ombygning til gæstgiveri i 1862. Gavlene har udskårne gavlknægte, en slags konsoller, som er udskåret i stolpen og ikke påsat. Det er noget helt specielt for større bornholmske gårde, især fra 1700tallet. Ejendommen er fredet.

18. Storegade 28. Hovedindgangen til Josephsens Hotel. En stor bred, toflojet fyldingsdor med overvindue, som i midten har en lidt usædvanlig rude med plads til en olielampe, der kunne lyse vej for hotellets gæster. Svaneke fik først elektrisk lys i 1909. Der har været sparet på tagrenden, idet der kun er tagrende over hoveddøren - blot med en tud til afløbet. Bemærk de blysprossede glastegl i taget!

19. Storegade 28, Josephsens Hotel set mod nordost - samme ejendom som på de to forrige billeder. Bemærk den udskårne hjørnestolpe, gavlnægten på vestgavlen, svarende til ostgavlens udsmykning. Midt i billedet ses byens gamle Råd- og Tinghus i Storegade, bygget 1857-58. Bygningen blev opført af en lokal bygmester, det var brandinspektør, D.J. Nielsen. Det har på daværende tidspunkt været et særsyn med et grundmuret hus i to etager. Nederst var der arrestceller med en fangegård mod gården, en arrestforvarerbolig og overst et rets- og byrådslokale. Siden 1984 har Byforeningen Svaneke's Venner til huse i ejendommen.

20. Storegade 28, Josephsens Hotel, en udlænge mod vest, opført 1866, da gården var gæstgiveri og kobmandsgård. Indeholdt lade, lo, stalde og karlekamre, hvortil den høje trappe fører op. Der er mange små dueslag under tagudhænget. Bagerst i gården ses tre bræddedøre med huller overst - det er lokummer. Svaneke fik først rindende vand og kloakering i 1950erne! Bygningen er fredet.

21. Vestergade 35-37, i dag Thiims Gård, ligger tæt ved byledet mod vest. Det vældige forhus hører til en stor firlænget gård, opført 1850 af skipper Hans Larsen. Det var første gang, grunden var bebygget. Gården blev bygget på byens tidligere godningsplads nær ved byvangerne mod vest. Den ligger markant på hjørnet ved indkorsten til byen, hvorfra man ad tre større gader finder vej ned i byen. På billedet ses i baggrunden Storegade 34, også en bindingsværksejendom, opført i årene 1857-59.

22. Længere nede i byen, i Borgergade 4, ligger Borgerskolen fra 1823 hvor den blev opført med en stor 17fags længe ud mod Borgergade. Nogle ældre længer blev med tiden solgt fra eller revet ned, heriblandt en mindre længe, en »gårdkone« i gården på tre fag til svinesti, tørvehus og vognskur. Læreren boede til venstre og til højre lå klasseværelserne. Ved en ombygning og modernisering i 1878 fik bygningen de større fire-rammede vinduer der ses her, og ved samme lejlighed blev bindingsværkets løsholter fjernet. Bygherre var skolekommissionen, ejer: »Svaneke Bys Skole, Kommunen tilhørende«. Bemærk rendestensbrædderne i grusvejen.

23. Trappegangen. Fra byen fører der flere steder gader eller gænger op til Vestergade, som danner grænsen til det åbne landbrugsland. Gængen her kaldes Trappegangen og overst oppe lå dette hus med gavl mod vest. Gavlen bærer bræg af, at en afskærmning mod regn og blæst fra vest formentlig aldrig er gjort helt færdig. Denne del af bygningen er senere revet ned. Til højre ses en brøndvippe. Trappegangen er en meget malerisk, stejl nedgang med stentrappe til byen.

24. Bagergade 4. Fra Vestergade forer en sti med trappe, Hundebakken, ned til Bagergade. Her ses Bagergade 4 på venstre side. Der har været bageri i ejendommen og det er det, der har givet navn til gaden. På skiltet over trappen kan man læse: »A. Larsen, Bager og Conditor«. Bagerens hus er opført i 1850 og indrettet med bageri få år senere. Fortsætter man af et andet gænge til højre, kommer man til Svinget.

25. Svinget 6 er opført 1850 af snedker og murer Mads Jørgensen. Han boede selv i denne ejendom og menes at være mester for flere velproportionerede huse i Svaneke. Her markerer terrænfaldet sig også tydeligt med høj fodmur og kælder i den nordre ende af huset og lav fodmur i den søndre. Foran den midtstillede indgang ses den karakteristiske sandstentrappe med smedet gelænder. Også denne ejendoms indehaver var på et tidspunkt en skipper; det omfattende skibsbyggeri ca. 1830-70 er baggrunden for den velstand, Svaneke da oplevede. Resultatet er den fine, homogene by, man oplever i dag.

26. Kirkebakken 6. Fra Svinget går man ind på Kirkebakken, og hvis man fortsætter op ad denne mod Kirkepladen, får man den her viste udsigt ned over byen mod nord, hvor Rådhuset rager op midt i billedet. Den store statelige bygning til venstre på 14½ fag blev opført i 1837 af en af byens storkøbmænd, Mogens Madsen Smidt. Den høje trappe med messingkugler fører op til stuehuset, hvor der både var bolig og butik. Bygningen var vandrerhjem i mange år.

27. Kirkebakken 6. De store terrænholdninger i Svaneke og i flere andre bornholmske byer, nødvendiggør de høje trapper som denne. Den har trappetrin og repos af sandsten fra Frederiks Stensbrud ved Nexø. Det smedede gelænder og rækværk er forsynet med dekorative knopper af messing. De store, høje fodmure skaber mulighed for store forrådskældre, som der her er adgang til lige bag hovedtrappen. Kældernedgangens placering nær hovedtrappen synes at have været almindelig i byen. Fyldingsdøren med de diagonalt stillede kvadrater finder man flere steder i Svaneke.

28. Her kigger man ned ad Kirkebakken med Kirkebakken 5 til højre. Hjørnet på Kirkebakken 6 er afrundet af hensyn til datidens færdsel med bestetrukne brandsprojter. Fortovene med rendesten og rendestensbrædder har også været vanskelige at forcere. På hjørnet under taget ses en af de meget almindelige, og for Svaneke helt specielle, bygningsdetaljer, en såkaldt »oretæve« - en slags konsol, der bærer og lukker tagudhængen i gavlen på dekorativ vis. Der er en tilsvarende på Kirkebakken 5.

29. Vestergade 3 og 5, bygget i 1820'erne, den nærmeste gavl er tilbygget i 1829, og typisk for den periode med den karakteristiske halvvalm. Gavleens bindingsværk og udmuring hviler på en profileret planke. Dette hus er blandt de mange, der fra 1830'erne efterhånden fik stråtaget udskiftet med tegl, som datidens bygningsvedtægt bestemte. I 1834 oplyses det, at tre fag midt i bygningen havde stråtag, og først i 1847 får man at vide, at da er hele taget teglbelagt. Fra sidst i 1820'erne var ejeren kvaseskipper Jens Pedersen Dabl. At man var kvaseskipper betød, at man sejlede med levende fisk, gerne torsk, til København og andre større byer.

30. Går man fra Vester-gade mod Kirkepladsen og lidt ned ad Kirkebakken, får man dette kig fra den store trappe på Kirkebakken 6 og op mod det flotte forhus til Vestergade 1. Yderst til venstre i billedet ses indgangen til kirken på Kirkepladsen og kir-kens skorsten på koret i øst. Vestergade 1 blev opført med 11 fag bindingsværk i midten af 1860'erne. Det var savskærer Ole Jorgen-sen, der bekostede det nye hus - og sikkert selv leve-rede det fornuodne egetom-mer. Man kan lige netop se, at der i Vestergade 1, som mange andre steder i Svaneke, er en simpel vinterdor udenpå den fine fyldingsdor. Vestergade 1 er fredet.

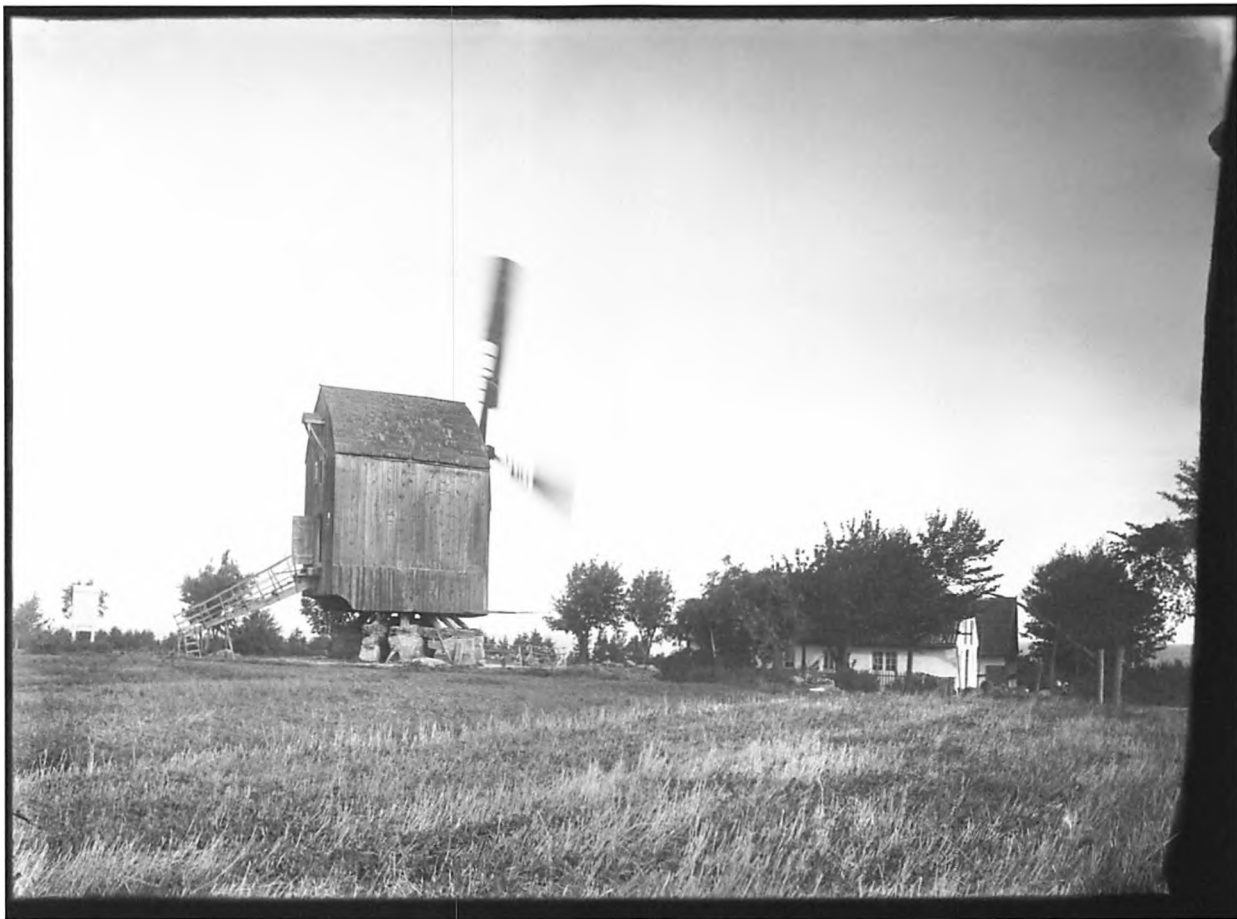
31. Kirkepladsen 1-3. Den lange længe er stuehuset til et større firlænget gårdanlæg fra 1700tallet. Foruden stuehuset er kun den østre udlænge bevaret, den ses yderst til højre i billedet. I midten af 1700tallet var skipper Mogens Birch ejer af bygningen, og fra 1795 og helt frem til o. 1880 var det »coffardiekaptajn« (handelskaptajn) Herman Poulsen Koføed og hans arvinger, der stod som ejere af det firlængede anlæg. Foran huset ses en lille forhave omgivet af et stakit; forhaver var ikke almindelige i byerne, men på landet var det en fast tradition at have en bigård med bistader foran stuehuset på gårdspladsen. Gavlen er i dag rekonstrueret med bræddegavl og gavlnægte. Til venstre ses kirkegårdsgærdet, bagerst Kirkebakkens udmunding i Vestergade.

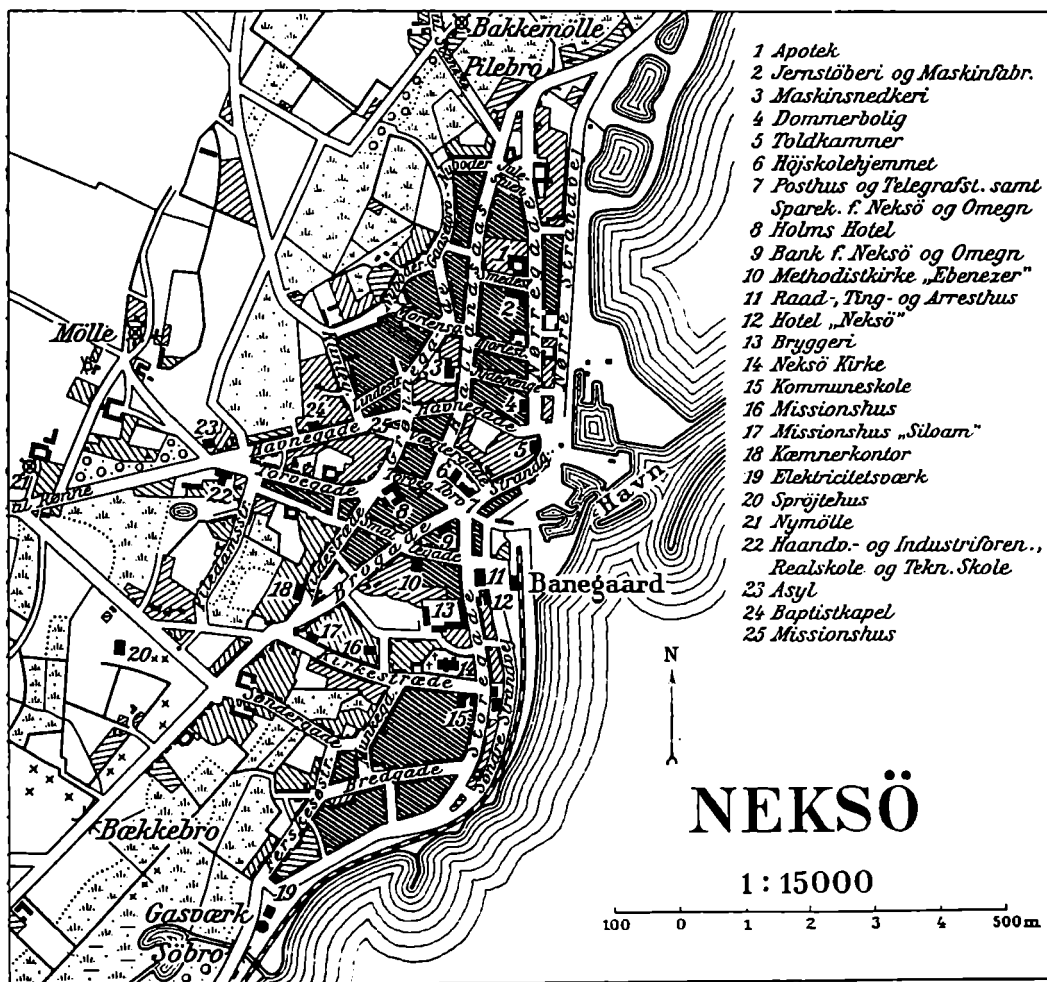
32. Kirkepladsen 5 på hjørnet af Sander Dichsgade. Bygningerne er opført i slutningen af 1850erne og husede da et bageri, som blev nedlagt 1891. Indgangspartiet er typisk for et svanekehus i 1800tallet, en solid stensat trappe og smedejerngelænder med messingknopper. Vinduerne har også de typiske seks ruder i hver ramme, og sprosserne fremstår meget »tynde« og elegante. Det er uden tvivl de originale vinduer med blysprosser i »dobbelt bly«, udført af svanekeglarmesteren Johan Hansen, som netop var specialist i denne særlige form for blysprosser, hvor det afstivende vindjern var indkapslet i blysprosserne. Johan Hansen var virksom i Svaneke i midten af 1800årene og har på spændende vis skildret forholdene i bogen »En bornholmsk Håndværkers Erindringer«.

33. Den gamle vagtbod, Vagtbodgade 2, opført 1841 til oplagring af ammunition, kanoner og andre skydevåben til militsen. Kanonerne kunne opstilles på skanserne, hvoraf den største ses bag træerne, den er nu genskabt med kanoner. Den anden skanse ligger til højre for, hvor fotografen har stået. Der findes lignende »vagtbohuse«, »arsenaler« eller »ammunitionsbuse« tre andre steder på Bornholm, i Nexø, Allinge og Stausdal midt inde på øen. De er alle fra 1800tallets første halvdel og opført i samme størrelse og med samme udformning. I 1912 købte kommunen huset for at benytte det som sprøjtehus til byens hestetrukne brandslukningsudstyr. Bygningen er fredet.

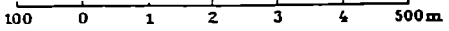
34. *Bech's mølle, Mollebakken 13. Stubmøllen er opført 1629, og er således den ældst bevarede vindmølle i Danmark og den ældst bevarede bygning på Bornholm - bortset fra kirkerne og Hammershus. Møllen var dog ikke så stor i 1600tallet. Den er både flyttet og flere gange udvidet. Til højre for møllen ses møllerens bolig, hvor der i en periode også var bageri. Ved en vejomlægning i 1866 blev møllen taget ned for at give plads til vejen, der herefter gik mellem møllerboligen og møllen. Den dag Hugo Matthiessen tog sit billede var vinden i øst, og mølleren Peter Emilius Hansen Bech har »sejlet« vingerne med »splitsejl« - en særlig form for »sejl«, der bestod af tynde træflager, en form som har overlevet på Bornholm siden middelalderen. Stubmøllen er fredet.*

- 1 Apotek
- 2 Jernstøberi og Maskinsfabr.
- 3 Maskinsnedkeri
- 4 Dommerbolig
- 5 Toldkammer
- 6 Højskolehjemmet
- 7 Posthus og Telegrafst. samt Sparek. f. Neksö og Omegn
- 8 Holms Hotel
- 9 Bank f. Neksö og Omegn
- 10 Methodistkirke „Ebenezer“
- 11 Raad-, Ting- og Arresthus
- 12 Hotel „Neksö“
- 13 Bryggeri
- 14 Neksö Kirke
- 15 Kommuneskole
- 16 Missionshus
- 17 Missionshus „Siloam“
- 18 Kæmnerkontor
- 19 Elektricitetsværk
- 20 Sprøjtehus
- 21 Nymølle
- 22 Haand- og Industriforen., Realskole og Tekn. Skole
- 23 Asyl
- 24 Baptistkapel
- 25 Missionshus

NEKSÖ

1 : 15000

Efter Generalstabens Revision 1920.

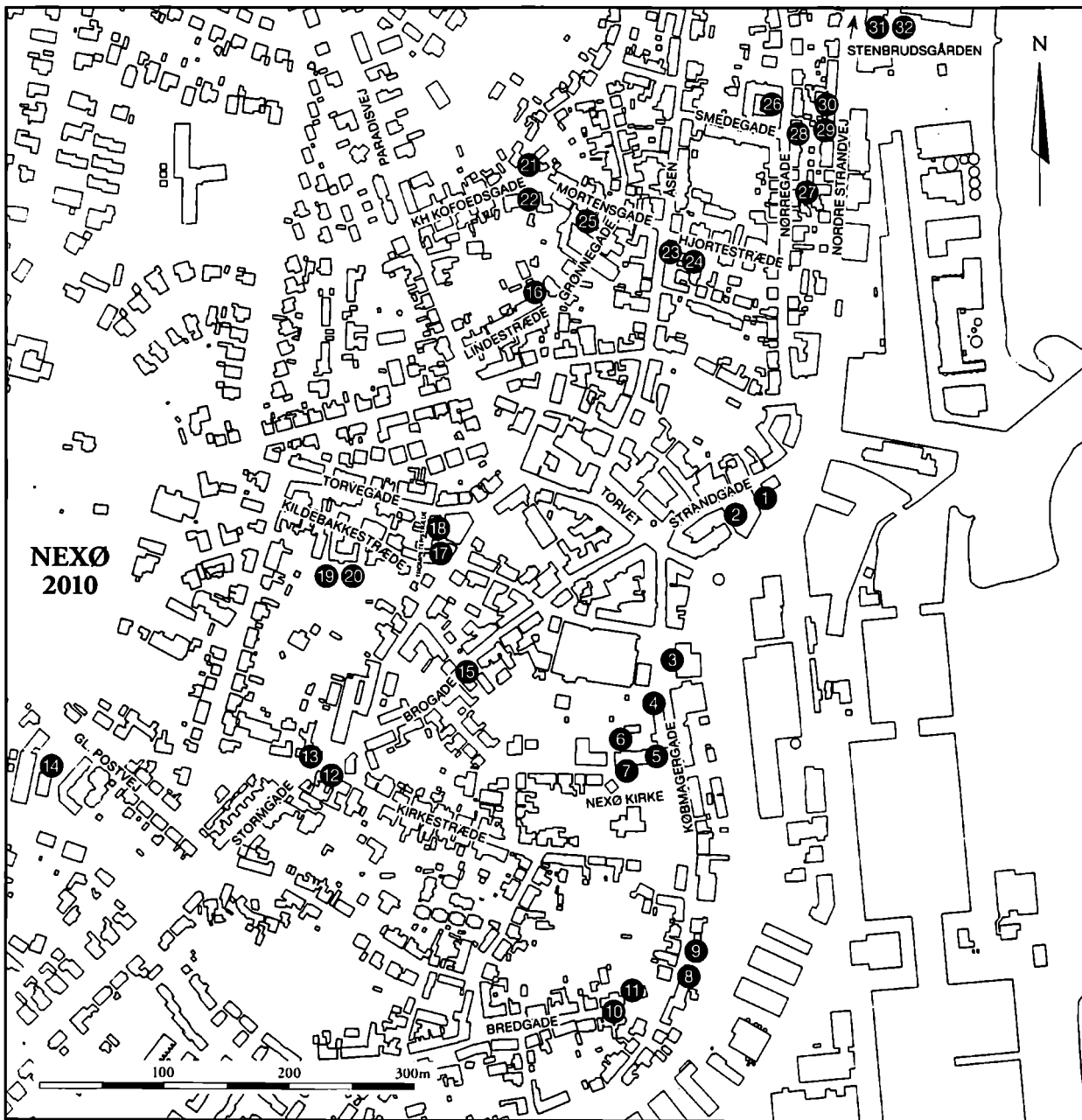
Nexö 1921
(oplysninger fra Trap Danmark)

Indbyggerantal: 2724
 Antal gader: 45
 Torv: 1
 Landbrugsejendomme i byen: 48
 Nexö Kirke senmiddelalderlig
 1400tallet

Rådhus: opført 1856
 Missionshuse, kapeller: 5
 Sygehus: 1900
 Elværk: 1910
 Vandværk: 1910
 Gasværk: 1906
 Jernbane: 1900
 Havn: sidst udbygget 1914

Industrier:
 4 møller
 Bygge- og Mobelforretning
 Fiskekonserves
 Granitstenshuggeri
 Maskinfabrik
 Maskinsnedkeri
 Motorfabrik
 Sandstensbrud

Skibs- og bådbyggeri
 Trykkeri
 Uldspinderi
 Ægpakkeri
 Ølbryggeri

1. Strandgade med Nexos gamle rådstue midt i billedet, bygget af sandstensbrokker fra Frederiks Stenbrud i 1799, oprindeligt en etage høj, otte fag lang, indrettet med rådstue med skorsten og vagtlokale, kælder med arrest. Helvalmet tegtag. I 1856 blev det nye rådhus i Kobmagergade indviet. Rådstuen blev så indrettet som »Havnens Pak- og Materialhus«. I 1880 blev bygningen forhojet til de nuværende to etager og forsynet med stejlgavle og luger. I 1969 indrettedes bygningen til museum. Den lange længe til højre tilhører pakhusforeningen. Der var butik nærmest rådstuen og bolig i bindingsværksdelen. Ejendommen til venstre tilhørte familien Rasmus Brandt. Den blev nedrevet i 1935, da apoteker Harild flyttede fra Norregade. Bemærk konsollerne på facaden. De var almindelige på større byggeri i Nexø.

2. Strandgade. Købmand Andr. Caspersens ejendom, fra 1901 Østbornholms Handelshus og fra 1915 Nexø og Omegns Pakhusforening. Gårdmiljøet bag ejendommen, der ses til højre på forrige billede. En af byens store købmansgårde. Overkalket bindingsværk i udlejen og boliglænge med ganske små kviste med afvalmet tag. Hvis man kigger godt efter kan man se nogle meget gamle portbeslag fra 16-1700'erne på porten til venstre. Pakhusforeningens første bestyrer, Janus Rohmann, boede i en lejlighed nærmest Torvet, da Hugo Matthiessen fotograferede stedet i 1922. Hele området bag ved den gamle rådstue blev ødelagt ved det russiske bombardement af Nexø i 1945. Hestestalden tv. blev nedrevet i 1935 af Nexø Pakhusforening i forbindelse med opbygningen af en række nye hestestalde.

3. Kobmagergade 9. Det gamle Raad-, Thing- og Arresthus i Nexø blev bygget færdigt i 1856. Hvem der var arkitekt for bygningen, ved man ikke. Det afløste den gamle rådstue på havnen. Murstenene købte man på det nystartede teglværk »Sylten« i Ibsker, sandstenen kom fra Frederiks Stenbrud nord for Nexø. Bygningen var indrettet til tingstue, kommissionsstue, arkiv, arrest og beboelse til arrestforvareren. Godt 25 år efter færdiggørelsen opdagede man svamp i tagværket. Det måtte fornyes. Det blev havneingeniør Hans Zahrtmann (bror til maleren Kr. Zahrtmann), der stod for ombygningen og det er ham, der har tegnet den afstrappede gaulkvist, konsolgesimsen og de festlige skorstene. Bygningen er stadig bevaret, men fra 2006 i privateje. To af de oprindelige seks skorstene er forsvundet og de oprindelige støbejernsvinduer fra den lokale jernstøber Strand er udskiftet med trævinduer.

4. Kobmagergade (Storegade). I 1860-1890 hed gaden Kobmagergade, fra 1890 Storegade og fra 1970 Kobmagergade igen. Som flere andre gader i Nexø - og andre bornholmske byer - er den navngivet efter københavnske gadenaavne. Gården til højre er »Bryggergården«. Læg mærke til skiltet i porten til bryggeriet, der står mælk & flode. I 1922 havde Nexø endnu ikke noget mejeri, så derfor købte man mælk og flode på bryggeriet. Bryggergården var pastor Hans Christian Sonnes barndomshjem. Han stiftede Danmarks første brugsforening i 1866, Thisted Arbejderforening, og han mindes på en plade på huset. Næste ejendom, ved det store træ, er en anden af Sonne-slægtens ejendomme. Til venstre ses »Korups Hotel«, senere »Hotel Nexø«. Bryggergården er stadig bevaret med sin oprindelige, skalmurede facade (af bindingsværk).

5. Kobmagergade set fra syd mod »Korups Hotel« og ejendommene Kobmagergade 13-17 overfor Bryggergården og Sonnegården, bindingsværksejendommen nærmest til venstre. Den blev beskadiget så meget under bombardementet i 1945, at den blev revet ned og pladsen udnyttet til en gaderegulering. På modsatte side er to af ejendommene mellem hotellet og bindingsværkslængen udskiftet med et toetages hus. Sandstensfortovene er her som flere andre steder bevaret - men brolægningen har måttet vige for asfalt. Ejendommen til venstre var ejet af frøken Dorteia Sonne i 1945, datter af strandingskommisær mm. Ole Sonne.

6. Kobmagergade 18-20, Bryggergården. På de foregående sider har Hugo Matthiessen fotograferet Bryggergården fra gaden, her er han gået ind i gården. Stueløngen midt i billedet er opført o. 1780 i bindingsværk. Portfaget er forsvundet ved en restaurering, men en trefags længe, der anes bag træerne midt på stuehusets gårdfacade er stadig bevaret. Nexø Bryggeri var i funktion fra ca. 1860 til 1967. Det blev så beskadiget under bombardementet i 1945, at man måtte rive udløngerne ned og erstatte dem af nye, bl.a. en moderne bryggeriejendom, hvor man genbrugte to fine granitsojler fra bygningen til højre. Disse bygninger måtte igen lade livet i 2002 for at gøre plads til et boligbyggeri. De to granitsojler findes på Nexø Museum.

7. Bryggeristræde set mod Købmagergade. De to bindingsværksejendomme på billedet forsvandt ved bombardementet i 1945. Det grundmurede hus, Købmagergade 21, som man lige aner til højre bag træerne, er dog stadig bevaret. Her boede blikkenslagermester P. Hansen, hvilket ses af det fine nedløbsror og tagrenden. Ejendommen til venstre var Sonnegården, som måtte give plads for en stor gaderegulering i 1945. Til venstre i billedet aner man den stadig bevarede sandstenskirkegårdsmur.

8. Kobmagergade 33, set fra syd. Gården, som er fredet, er opført af Christian Jespersen i 1803. Det er vel nok Nexos mest præsentable bygning, beliggende ved byens hovedstrog med en fornem toflojet gadedør og en bred sandstenstrappe. Christian Jespersen var by- og herredsfoged, men blev udnævnt som konstitueret amtmand i 1809 og fra 1815 »virkelig« amtmand. Han er den eneste bornholmer, der har beklædt dette embede. Han fungerede som amtmand til sin død i 1837. Derefter var gården bl.a. kobmandsgård i nogle år og fra 1903-1953 havde læge C.U. Boesen sin bolig og konsultation i ejendommen. Det var altså »den elskværdige Mand, Dr. Boesen«, der »residerede« i ejendommen, da Hugo Matthiessen fotograferede den i 1922. Boesens konsultation findes på Bornholms Museum.

9. Kobmagergade 33, Amtmandsgården, set fra nord. Ejendommen bag den gamle bil - som tilhørte Dr. Boesen - var »Farvergården«, som ejedes af Hans Vilhelm Pedersen fra 1872 til ca. 1926. Her havde han etableret en mindre industrivirksomhed med dampfarveri (hvortil skorstenen blev benyttet), karteri og uldspinderi. Farveriet blev opført i 1877. En søn overtog ejendommen i 1907 og afhændede den i 1961. Bygningen brændte i 1974. Anlægget har været fredet, men fredningen blev ophævet efter branden.

10. Bredgade set mod Kobmagergade med Pedersens farveri for enden af gaden. Det nærmeste hus til venstre er nr. 8-6, derefter 4, som ses på det næste billede. Til ejendommen Bredgade 6-8, der stadig er meget velbevaret, er der en meget stor have. Der var i mange år gartneri med tilhørende gartneriudsalg i ejendommen. Det var i alle årene konerne i huset, der stod for gartneri og udsalg, medens mændene havde andet erhverv. Bemærk, at der er en lille butik i denne ejendom. Hvis man tager luppen frem, vil man opdage, at det måske er forretningsindehaveren, der ses i et åbent vindue til venstre for butikken. Midt i billedet, ud for gadens sidste hus, ses en typisk elmast med porcellænsklokker til trådene. Den højere mast på hjørnet af Kobmagergade er en telefonmast. Bemærk også sandstensfortovene, der er så karakteristiske for Nexø.

11. Bredgade 4. Et tjeret rækværk med en simpel port mellem to bindingsværkshuse. Bemærk det gamle, ni-rudede, bly-sprossede vindue. Desuden - som det var mest almindeligt, da Hugo Matthiessen fotograferede de bornholmske kobstæder - at der ikke er tagrender på husene, hvilket giver dem et mere enkelt og harmonisk udtryk. Også her er det værd at bemærke fortovet foran det nærmeste hus, grove sandstensflager, lidt lemfældigt lagt. Vi er kommet til en anden del af Bornholm med en anden geologi, og det sætter sit præg på byen. Der er heller ikke tvivl om, at gavlen i nabohuset er opført af sandstensbrokker. Det lille firefags bindingsværkshus var opført i 1868 af arbejdsmand Hans Jensen Schioth. Ringen i bindingsværket kan måske være brugt til at tojre en hest? Huset findes ikke mere, det gik tabt under bombardementet i 1945 og vejen er blevet reguleret og gjort bredere.

12. Kirkestræde 51/Stormgade. Et rigtigt fint bindingsværkshus i den vestlige ende af Kirkestræde. Ejendommen (hvoraf Hugo Matthiessen kun har fotograferet de fem vestligste fag) blev i 1920 opdelt i to boliger og på et tidspunkt erstattede man den brede (blændede) fyldingsdør, der ses på billedet, med to smallere døre i samme fag. Huset synes at være bygget omkring 1800, oprindeligt i fem fag, men i 1847 udvidet til syv fag. Fra 1857 til 1920 havde hjul- og karetmager Hans Christian Lund sit værksted i ejendommen. Huset er bevaret, men fagene er delvis udskiftet med grundmur - og her, som næsten alle andre steder, er vinduerne udskiftet og de levende, kalkede overflader aflost af ensartede, malede flader.

13. Stormgade 2-4. En velproportioneret bindingsværksejendom på 15 fag med bolig til venstre, port og udhus til højre. Af en brandtaksation fra 1761 fremgår det, at ejendommen da var på 10 fag med stråtag. Omkring 1765 fik den tilbygget to fag - og i 1793 yderligere tre fag. Bemærk hjørnestolpen med gavlknægt (er nu forsvundet), karakteristisk for 1700-tallets byggeri. Fra 1856 til 1904 var ejendommen i broderene Dams besiddelse. Andreas Michael Dam, f. 1812, var »planteur« og ejer af plantagen Lebanon Hill, St. Croix på de Dansk Vestindiske Øer, broderen Christian Ulrik Dam, f. 1823, havde været plantor på plantagen Blessing, St. Croix, men blev senere dampskibsekspeditor i Nexø. Yngste bror, Severin Peter Dam, f. 1830, var underforvalter ved plantagen St. Johns på St. Croix, men døde blot 36 år gammel. I 1923 blev ejendommen opdelt i to boliger med hver sin ejer. Nexø Kommune overtog Stormgade 2 (til højre mod Kildestræde) i 1974 og rev de to yderste fag ned.

14. Gammel Postvej 27. »Arsenalet«, »Ammunitionshuset« eller »Sprojtetuset«. Et blandt fire gamle militærmagasiner på Bornholm. (Svaneker, Sandvig og Stausdal) bygget af sten. Det velbevarede magasin er opført for Bornholms Milice i 1817 i sandsten med tegltag. Det erstattede en ældre bygning på stedet. Opførelsesåret er angivet på en sandstensplade: »1817 F.R. VI«, dvs. i Kong Frederik 6's tid. En anden plade har årstallet »1842« og henviser til en restaurering det år. I tilknytning til dette magasin var der en tilstodende kugle- og kanongård, indhegnet af et sandstensgærde. Bygningen blev i 1912 købt af Nexø Kommune og indrettet til Brandstation (Sprojtetuset). Det har siden været benyttet af civilforsvaret og tjener nu forskellige fritidsformål.

15. Brogade. Avlsbrugerejendommen midt i billedet, Brogade 26 med gavlvkøst, var i 1945 ejet af avlsbruger Alfred Munch, der efter bombningen flyttede bedriften ud til »Spanager« ovenfor byen. Bygningen blev delvis nedrevet efter 1945 og omdannet til el-instalationsforretning ved Carlo Mikkelsen. Han solgte senere til Leo Anker, der startede sit autoværksted her. Ejendommen blev opkøbt af kommunen i 1964 og fjernet helt. Grunden skulle bruges til udvidelse af kommunekontoret. I dag er der bibliotek på stedet - og gadeforløbet er reguleret. Bemærk den brolagte gade med det brede, sandstensbelagte fortov - i dag erstattet af asfalt. Bortset fra det første hus til venstre og Brogade 26 midt i billedet, er alle huse bevaret.

16. Lindestråde. Til højre Lindestråde 4, derefter med port Lindestråde 6 og ejendommen med gavl efterfulgt af en længe er nr. 8. Husene eksisterer endnu. Til venstre: Lindestråde 1-3, i dag tre småhuse som delvist er omsat i grundmur. Bemærk at gaden endnu i 1922 var en grusvej. For enden af gaden ses Paradisvej 3, et lille femfags bindingsværkshus som endnu er bevaret. Man aner lige et sandstensgårde til venstre for huset. Dette parti af Nexø er indbegreb af den lille beskedne købstad, med småhusene, der var beboet af håndværkere, fiskere, arbejdsmænd, enker, daglejere og andet godtfolk. Små bindingsværkshuse med gennemstukne bjælker, der indikerer de lave stuer og værelser i beskedne boliger.

17. Kildebakkestræde 2 nærmest til højre. Et seks fag langt hus med dobbelt hoveddor. Huset bagved er nr. 4, også et bindingsværkshus, som på et tidspunkt er blevet overpudset. Begge huse er endnu bevaret. Mellem dem Trompeterstræde. Til venstre ses Kildebakkestræde 1 (bindingsværkshuset) og - den hvide gavl - Kildebakkestræde 3. Det blev bygget efter en brand i 1798, dog kun i tre fag - men kort tid efter udvidet. Da Hugo Matthiessen besøgte Nexø boede Karen Marie Jacobsen i huset. Bemærk de fine sandstensgærdere. Bemærk også opgangene til husene med de enkle jerngelændere. Kildebakkestræde er med sit snoede gadeforløb, de mange sandstensgærdere og de velbevarede gamle huse den gade i Nexø, hvor der er sket færrest ændringer i de sidste 100 år.

18. Trompeterstræde eller Trompetergængen, som munder ud mellem Kildebakkestræde 2 og 4 - man aner gængen på foregående billede. Udlængen, som Hugo Matthiessen ikke kunne stå for, er en del af ejendommen Kildebakkestræde 2. Overkalket bindingsværk, der skaber en fin reliefvirkning i facaden, teglhængt tag, som det skulle være afhensyn til brandfaren. Blot en enkelt lem ind til længen, som er opført af genanvendt tomer. Der er en gavlnægt på den nærmeste stolpe og i nærheden af lemmen har man brugt genanvendt skibstommer. Bemærk de to små nysgerrige knægte - det er ikke så tit, der er mennesker med på Hugo Matthiessens billeder.

19. Kildebakkestræde 5, »Bohnegården«, en af Nexos ældste avlsbrugerejendomme. På billedet ses en havedør, som fører ind til en stor sal på gården, som blev indrettet i 1839. Salen var i mange år samlingssted for byens borgere ved særlige lejligheder. Døren, der har en udskåret dekoration på den midterste fylding, er forsynet med vinterdør. Bemærk at begge dele fremtræder umalet i den i øvrigt noget vejrbitte facade. Trappestenen er af slidte mollestene. Bohnemøllen i Nexos Mølleby tilhørte, da den blev bygget, denne ejendom, så derfor kan mollestene være derfra. Bygningen er stadig bevaret.

20. Kildebakkestræde 5, »Bohnegården«. Ganske usædvanligt har Hugo Matthiessen bevæget sig ind i et hus og forevigtet det intakte interior fra 1839. I 1922 blev rummet, som man ser, benyttet til opbevaring af æbler. Oprindeligt var det et festrøm. Bemærk de marmoreerede smånicher og den store niche, som blev benyttet til musikken, når der var bal på salen, som rummet kaldes på borjholmsk. Der er snedkerarbejde med kannelerede søjler og gerichter, døren med trekantfronton overst, flankeres af en tilsvarende på den anden side af nicherne, udskæring på dørens midterfylding, det gamle tapet - som var grønt - og som formentlig kan dateres til salens indretningsår, brystningspanelerne, loftsgesimsen. Dørene fører blot ind til rum på størrelse med nichen til musikerne. Den hvidmalede havebænk og den gamle armstol til venstre er fra første halvdel af 1800tallet. Her sluttede dansen for flere år siden.

21. K.H. Kofoeds Gade 2A (tv). I 1922 et syv fag langt bindingsværkshus, som har gennemgået flere udvidelser og ændringer i tidens løb. I dag er det blot fem fag langt. En speciel detalje er det vandbrædt, der er anbragt på losholten på de tre fag. Gavlen er ejendommen Mortensgade 12. Da Nexos gader skulle navngives i 1860'erne, lod byfoged Nyegaard sig bl.a. inspirere af københavnske gadenavne. K.H. Kofoeds Gade hed tidligere Hjørnegade, men blev opkaldt efter departementchef K.H. Kofoed, der havde stået i spidsen for Bornholmskomiteen, landsindsamlingen til fordel for de bombeskadede i Ronne og Nexø. Nyboder 8-6 ses i baggrunden.

22. K.H. Kofoedsgade 1. Bygningen til højre eksisterer ikke længere. Den store bindingsværksgård, som synes at have været en stor, flot avlsbrugerejendom, var bygget i enkelt bindingsværk med gennemstukne bjælker og en tolobssandstenstrappe ind til stuehusets forstue med kokken til højre for trappen, stuer til venstre. Ejendommen blev sidst i 1800tallet benyttet som pøgeskole. Den facade vi ser hen på, har oprindeligt været afsluttet med en gavlnægt, men synes senere at være udvidet med et halvt fag og sammenbygget med stuehuset. Midt i billedet er det gavlen af Mortensgade 12.

23. Åsen 24. Hjørnet af Åsen og Hjortestræde, Vi står på den gade, som i dag hedder Åsen (forkortelse af det gamle navn Hallandsåsen) og kigger hen imod Sinius Hansens ti fag lange købmandsgård med halvvalmet tag og slanke skorstene. Huset ved siden af med gavlkvist tilhorte cykelhandler David Frederiksen. Bemærk indgangspartiet i det afskårne hjørne med skodderne og glasdoorene ind til butikken. Skiltene fortæller om butikkens udvalg, som man aner i den lille udstilling i butiksvinduerne. De to butiksfrokener står lidt forknytte i doren - som om de godt vidste, at fotografen fra København, ikke var glade for at få personer med på billedet. Telefonmasten er placeret noget uskont og hensynsløst foran butikken. Nexø havde fået telefon i 1890'erne og elværk i 1910. Ejendommen gik til under bombardementet i 1945.

24. Åsen, hjørnet af Hjortestræde. Kobmandsgårdens gårdside. Under træet har man indrettet sig i sensommervarmen - med et gammelt fløjbord fra en af stuerne og en gammeldags havebænk. Man fornemmer, at her er godt at være en lun aften. Til venstre for boliglængens kokkenindgang ses sandstensbrønden. Ellers viser det nydelige og ordentlige anlæg det, som er karakteristisk for 1800tallets bornholmske byggeskik: det enkle bindingsværk uden fodrem, de brede fag og de almindelige seks-rudede vinduesrammer.

25. Mortensgade med Gromnegade 19 til venstre. Det er et syv fag langt bindingsværkshus, der menes at være opført for en kvaseskipper i slutningen af 1700tallet. Bygningen var oprindeligt med lerklinede vægge og tegltag, gavlene var lukket med brædder og alt blev først udskiftet af murværk i 1860. Butiksdor og vindue samt udhus er fra 1880'erne og indrettet til brug for træskomager Hjortsvang. På højre side af vejen ses Mortensgade 4 og 6. De var fra opførelsestidspunktet, 1865, bygget som to sammenbyggede boliger, begge i bindingsværk af Nexos jernstøber Christian Strand, som boede i det ene af husene. Til venstre ses Mortensgade 5 og 7 som er opført i 1821, ni fag langt på en høj sandstensokkel. Bygningen var netop blevet delt i to boliger, da Hugo Matthiessen fotograferede i 1922. Den fine trappe er siden forsvundet. Samtlige huse blev noget beskadiget under bombardementet i 1945, men alle blev restaureret og er delvis bevaret i dag.

26. Smedegade 2-4, Norregade 32-34. Apotekets sidelænge mod Smedegade. Husets kerne menes at være bygget i 1700tallet og i de følgende 100 år blev det udbygget til en statelig bygning i fire længer, hvoraf længerne til Smedegade og Norregade i dag står overpudsede, så de ligner et grundmuret hus. Omkring 1870 blev den tidligere avlsbrugerejendom indrettet som apotek. Ejeren hed Frederik Vilhelm Langebek. I 1915 overtog Anton Arboe Harild apoteket og havde sin virksomhed her, indtil han i 1936 flyttede ind i en nyopført ejendom i Strandgade. (Foto 1). Husets gesims signalerer et »grundmuret« hus, men det brydes af de nydelige konsoller, der afslører bindingsværkets gennemstukne bjælketapper. En usædvanlig facade med en udformning, der ikke synes at have været særlig almindelig på Bornholm, men som vi finder flere steder i Nexø.

27. Norregade 20 var et ualmindeligt nydeligt og velbevaret lille bindingsværkshus i 1922. Formentlig opført ca. 1827 med lerklinede vægge og stråtag. Forst i 1864 fik huset tegltag og murfelterne blev delvis omsat i brændte sten. Der har sikkert været bræddegavle på huset, som så ved samme lejlighed er blevet udskiftet med murede gavle, som man skulle af hensyn til brandsikkerheden. Skunklemmen i gavlen var almindelig i de bornholmske byer. Den var god, når man skulle stuve sit grej af vejen på loftet. Hoveddøren er to simple halvdøre med lister over bræddesamlingerne, og for at skaffe lys til en lille forstue er der et beskedent vindue over doroverliggeren. Samtlige vinduer er blysprossede. Naboet, hvoraf man blot ser gavlen, synes at have været et karakteristisk grundmuret hus, bygget af lokale flammede sten omkring 1900. Det har ikke interesseret Hugo Matthiessen, som alene fokuserede på det gamle Nexø. Begge huse er stadig bevaret.

28. Norregade 32. Et rigtigt fint, 11 fag langt bindingsværkshus med helvalmet gavl. Ejendommen var opført i 1794-95 for byens kæmner, avlsbruger Niels Ipsen. Blandt efterfølgende ejere var bl.a. den i Nexø kendte stenhuggermester og stenværksejer Peter Kofoed Sode. I 1864 etablerede en ny ejer bageri i de nordligste fag og i de sidste årtier af 1800'erne indrettede man to boliger i længen. På skiltet ved butiksdøren kan man læse: »H.A. Westh's Bagerforretning«. Bagermester Aage Sonne havde siden bageri i ejendommen frem til 1967. Den oprindelige gadedør i tredje fag blev fjernet i 1923. Hugo Matthiessen fortæller i sin beretning om byerne, at man i Nexø især var glad for at kalle sine huse i lyse farver, hvilket man klart fornemmer på dette og andre gadebilleder fra Nexø. Ejendommen er stadig bevaret.

29. Nordre Strandvej, Norregade 28, længerne lå ud til Nordre Strandvej mellem nr. 5 og 7. En avlsbrugerejendoms udlænger, det var ladebygninger med porte (dog typiske »byporte») til indlæsning af ho og korn. To helt simple bindingsværklænger, begge med brædegavle, men dog teglhængte. I 1800årene forbød myndighederne gentagne gange de strå-tækkede huse i byerne - selvfølgelig af hensyn til brandfaren. Først sidst i 1800tallet lykkedes det at slippe af med stråtagene i byerne.

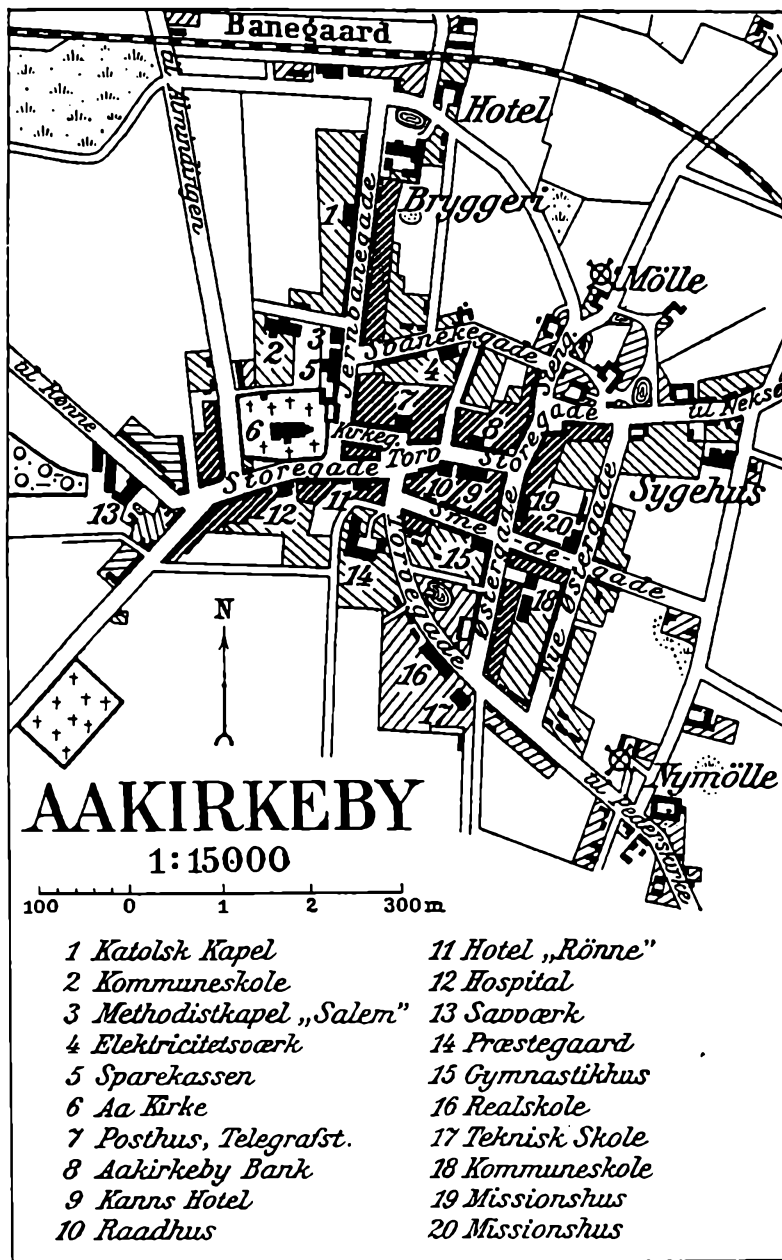
30. Nordre Strandvej. Port i samme ejendom. Billedet må være taget inde i gården til Hjorths Dampskæreri. Hugo Matthiessen har med sit trænede øje fanget denne fine detalje. Den store, oprindelig tjærede port er forsynet med hængsler med dekorative, smedede detaljer. Bemærk også hvorledes der er anbragt en mindre gangdor i den store koreport.

31. Stenbrudsgården nord for Nexø. Ved Ferskesø og nord for Nexø havde nexøboerne hentet sandsten til byggematerialer, gærder, møllesten mm. i umindelige tider. Da Kong Frederik 5. skulle bruge byggematerialer til opførelsen af Frederikskirken i den netop nyanlagte Frederiksstad i København, etablerede man i 1754 et egentligt stenbrud nord for Nexø. Kirkebyggeriet strandede og Marmorkirken blev først fuldført 100 år senere, men i årenes løb hentede man mange bygningssten til udsmykning af det københavnske præstigebyggeri i Nexø. I 1759-60 byggede man Stenbrudsgården som bolig for inspektoren, smedemesteren og stenhuggermesteren. Stenbrudsgården overgik til privateje i 1852. Bruddet blev nedlagt i 1950'erne. Er i dag i Sparekassen Bornholms Fonds eje. Gården rummer Bornholms Forskningscenter. Fredet.

32. Detalje af en af Stenbrudsgårdens døre. Gården, som er et af de fornemste bygningsværker på Bornholm, der endnu er bevaret, blev formentlig tegnet af den kongelige arkitekt, Jacob Fortling. Man indforskrev håndværksmestre fra København og byggede den lange længe med alentykke mure af »broksten«, (affaldssten fra bruddet). Vinduer, døre og andre detaljer bærer præg af 1700-tallets formsprog. Læg mærke til det lille fine greb, nøgleskiltet og den profilerede dør.

Aakirkeby 1921
(oplysninger fra Trap Danmark)

Indbyggerantal: 1496
 Antal gader: 12
 Torv: 1
 Landbrugsejendomme i byen: 20
 Aa Kirke middelalderlig, 1100tallet
 Rådhus: opført 1867-68
 Missionshuse, kapeller: 5
 Sygehus: 1898
 Elværk: 1909
 Vandværk: 1907
 Gasværk: intet
 Jernbane: 1900
 Havn: ingen

Industrier mm:
 2 møller
 Bryggeri
 Dampskæreri

Efter Generalstabens Revision 1920.

AAKIRKEBY 2010

1. Torvet 28, 26 og 24 (th). Yderst til venstre i billedet aner man lidt af gavlen på byens rådhus. Ejendommen nr. 28 og 26 var oprindelig stuehuset i en trelænget avlsbrugerejendom. Den blev i 1895 delt i to boliger på henholdsvis syv og ni fag. Bemærk de gamle fire-rudede vinduesrammer, typiske for datidens Aakirkeby! I gavlluset boede i mange år byens jordemoder, senere var der skotojsforretning og broderiforretning. Ejendommen nr. 24 blev revet ned kort efter Hugo Matthiessen forevigele dette miljø. Bygningen var blevet flyttet til denne placering i 1863. Den lå tidligere midt på »Pladsen«, som Torvet kaldtes. Det må være sket i forbindelse med planlægning og opførelse af byens rådhus, som var færdigt i 1867. I 1923 blev den gamle ejendom erstattet af den nuværende fem fag lange, grundmurede forretningsejendom.

2. Storegade 15. »Hospitalet« syd for kirken er opført 1856. Fra starten var der plads til fem »lemmer«, to personer fra byen og tre fra sognet. De fik fribolig her samt 11 kr, fem skapper rugmel og et julehvedebrød hvert år. Da Hugo Matthiessen besøgte Aakirkeby boede der kun to personer i ejendommen og de fik den tidligere ydelse udbetalt kontant, dog fik de leveret brændsel til en fælles opholdsstue. Stiftelsen ophørte i 1956 - efter 100 års virke - og ejendommen blev overtaget af Aakirkeby Kommune. Det er et grundmuret hus med hvidkalket gesims og tegltag. To skorstene til et køkken og den fælles opholdsstue. Fint indgangsparti, støjedor med overvindue og trappe med jerngelænder. I nabobygningen forhandles formentlig grovvarer. Der er skovle i forskellige størrelser på gaden, kurve mm. i stakkevis og på gavlen reklameres for Bornholms Plantemargarine. Fabrikken lå i Ronne. »Hospitalet« er fredet.

3. Aakirkeby Præstegård, Præstevænget 1 (gadenavnet fra 1944). Lå oprindelig på markjord i Aaker sogn op til byens grund. Gårdens historie går tilbage til 1622, hvor Aa Kirke som resten af Bornholm i kirkelig henseende horte under bispesædet i Lund. Gården blev købt for Aa Kirkes penge til erstatning for Kannikegården, som tidligere havde været præstegård. Længerne, hvoraf en endnu er delvis bevaret i bindingsværk, kan måske have haft rigtig gamle aner. Her har Hugo Matthiessen været inde i præstegårdshaven og fundet et idyllisk motiv. Store træer omkranser stuehuset, som med en havedør, med »vinterdøre«, åbner sig ud mod det grønne område. Stråtaget er slidt, bliver holdt på plads af lange rafter. Facaden er næsten skjult, måske af en vin, som man ofte ser på billeder fra denne tid.

4. Aakirkeby. Præstegården med stråtag. Et stråtag i en købstad var af brandhensyn helt uhort i 1922, men skyldtes at gården lå i landsognet Aaker. Et dejligt gårdmiljø - bemærk hvor fint gårdspladsen er holdt. Indgangen er dækket af en vældig efeu og bemærk den elektriske lampe over alt det grønne. Der er sandstensbrønd i gården og ved siden af en bunke kvas, vel til fyring i køkkenets brændekomfur. Længen midt i billedet synes at være bygget op af natursten og overkalket. Den blev i 1928-29 erstattet af en grundmuret længe, medens bindingsværklængen blev omsat og samtidig fik begge længer tegltag.

5. Storegade/Doktorbakken 3. Gaden fik navnet Doktorbakken i 1926, da byrådet vedtog en række nye gadenavne. Stuehuset på 11 fag bindingsværk omtales i en brandtaksation fra 1767 som værende på 12 fag med stråtag. Mellem 1827 og 1837 erstattede man stråtaget med tegltag og i anden halvdel af 1800'erne forsvandt det ene fag. Ejendommen er pietetsfuldt bevaret til i dag, med sine fire-rudede vinduesrammer med mundblæste glas og med den fine gamle trappe. Ejendommen har ganske sikkert også været rodkalket, da Hugo Matthiessen forevigelede den i 1922. Stenen næsten midt i billedet synes at være en vejsten, der skulle forhindre vogne i at køre ind i ejendommen overfor, Doktorbakken 2.

6. Storegade/Doktorbakken. Til venstre nr. 3, »Hammers Gård«, (som også ses på det forrige billede) således kaldet, fordi der fra 1832 til 1928 boede to generationer Hammer i huset. Bag træerne er det Doktorbakken 2 og gavlen midt i billedet er Doktorbakken 9. Vejen er den gamle landevej mod Nexø. På de to billeder kan man aflæse, hvordan Doktorbakken 3 har udviklet sig, fra fire fag med indgangsdør og høj trappe. Fire fag bygget til i vest, det ser man på billedet på forrige side. Tre nye fag længst mod øst, som givet er salsfagene uden skorsten og dermed uden mulighed for opvarmning. Et dejligt miljø i Aakirkeby, som delvis er bevaret.

7. Doktorbakken 5 og 7. Gængen, der løber fra Doktorbakken til Stokkekildevej, kaldes Peder Ipsens Vej. Hvis man ser godt efter, er der en gås i et lille vandhul midt i billedet. Det er resten af »Knarrekilden«, som tidligere lob mellem gårde-
ne. Navnet kommer måske af de klipper, kilden lob igennem, en »knarra« menes at være bornholmsk for en klippekold.
Længen til højre, tilhørende Doktorbakken 5, er for en stor del bygget for 1760, de nærmeste fem fag er dog en tilbygning
fra 1861. Bemærk bindingsværkskonstruktionen i længen til højre, en såkaldt sidebåndskonstruktion kun med stolper
uden fyldtommer. Miljøet er delvis bevaret.

8. Peter Ipsens Vej set fra nord fra Stokkekildevej. Doktorbakken 5 til højre. Midt for og til venstre er det udlængerne til Doktorbakken 7. Motivet er det samme som på forrige billede, blot set fra den modsatte ende af gænet. Bindingsværksbygningerne midt i billedet blev få år efter Hugo Matthiessens besøg erstattet af en ny, grundmuret bygning.

9. Doktorbakken 7. En firlænget avlsbrugerejendom. Var det ikke for tegltagene kunne man tro, man var kommet langt ud på landet. Men vi er i en byejendom i Aakirkeby. Vi ser hen mod stuehuset med trappen op til bedstforstuen. Bemærk hoveddøren med vinterdøre, der skærmer for den fine fyldingsdør. Vinduerne er de almindelige på Bornholm, torammede og seks-rudede med blyspidser. Der er dueslag over døren til højre og en brandhage er lagt op på nogle spir. Dele af stuehuset er fra 1700tallet og det har selvfølgelig oprindeligt haft stråtag. Udlængerne er alle fra 1800'erne og opført til tegltag. Ejendommen har været landbrugsejendom helt frem til årene efter Anden Verdenskrig.

10. Doktorbakken set mod vest. Den gamle Storegades østlige ende. Doktorbakken 9 gemmer sig bag træerne ud mod gaden. Tydeligt ser man facaden af den østre længe til Doktorbakken 7, med stuehusets gavl yderst til højre. Forrest til højre aner man Doktordammen. Aakirkeby havde fået sin første gadebelysning i 1891, det var 14 petroleumsgadelygter. I 1909 fik byen elektrisk gadebelysning, men landevejen var stadig en grusvej.

Hugo Matthiessens Danmark

Forlaget Hikuin har startet serien *Hugo Matthiessens Danmark*, hvori Hugo Matthiessens fotografier fra danske købstæder, vejstrøg og herregårde udgives hver by eller egn for sig. Til nu er udkommet:

Hugo Matthiessens kulturhistorie ved Anders Lindc-Laursen, 1989

Hugo Matthiessens Viborg ved Jens Vellev, 1987

Hugo Matthiessens Aalborg ved Jan Kock, 1987

Hugo Matthiessens Grenaa og omegn ved Brita Flou, 1990

Hugo Matthiessens Odense ved Holger Dyrbye, 1991

Hugo Matthiessens Koge ved Ida Haugsted, 1993

Hugo Matthiessens Assens og omegn ved Jette R. Orduna, 1995

Hugo Matthiessens Horsens ved Ole Schiørring, 1995

Hugo Matthiessens Svendborg og Troense ved Henrik M. Jansen, 1997

Hugo Matthiessens Hals ved Henrik Gjøde Nielsen, 1998

Hugo Matthiessens Marstal og Æroskøbing ved Henrik M. Jansen, 1998

Hugo Matthiessens Aarhus ved Bue Beck, 1999

Hugo Matthiessens Hillerød ved Flemming Beyer, 2001

Hugo Matthiessens Holbæk ved Peter Blumensaadt, 2003

Hugo Matthiessens Skanderborg ved Helle Reinholdt, 2007

Hugo Matthiessens Thisted ved Svend Sørensen og Jytte Nielsen, 2008

Hugo Matthiessens Bornholm ved Ann Vibeke Knudsen og Niels-Holger Larsen, 2010

De øvrige bybøger vil udkomme, når forfattere og tilskudsgivere melder sig. Se oversigten side 14-15, hvor købstadsfotograferingerne 1913-22 er opregnet.

Selvstændige bind med vej- og herregårdsbilleder er under udarbejdelse.

